

Кіровницький інститут державного та муніципального управління

**АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ТА ГУМАНІТАРНО-ЕКОНОМІЧНІ
ПРОБЛЕМИ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ
ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Збірник тез
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Кіровницький, 5–6 лютого 2021 року)

Кіровницький
2021

Н 34 **Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства:** збірник тез ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.). Кропивницький : ПВНЗ КІДМУ, 2021. 173 с.

Видання містить матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції. Розглянуто сучасні проблеми юридичної науки та гуманітарно-економічних проблем у період реформування демократичного суспільства в Україні та світі із залученням до обговорення провідних науковців, практиків, а також молодих вчених з усіх регіонів України та зарубіжних держав.

Матеріали конференції розраховані на наукових і науково-педагогічних працівників ВНЗ та наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, а також широкий читацький загал.

Матеріали конференції надруковано в авторській редакції.

ББК 67.9 (4УКР) 300

Редакційна колегія:

Литвин І. І. – директор, доктор юридичних наук, доцент

Шаркова Г. Ю. – заступник директора з навчально-наукової роботи, кандидат юридичних наук, доцент;

Боклаг В. А. – завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, доктор наук з державного управління, доцент;

Степанов П. Л. – завідувач кафедри публічного та приватного, кандидат юридичних наук, доцент;

Чорноус О. В. – завідувач кафедри загальної підготовки та соціальної роботи, кандидат філологічних наук, доцент;

Шинкаренко А. В. – завідувач кафедри обліку та оподаткування, кандидат економічних наук, доцент Акімова Н.В. – доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи, доктор психологічних наук;

Тернавська Т. А. – доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи, кандидат педагогічних наук.

Рекомендовано до друку Вченою радою ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління» (від 05 лютого 2021 року протокол № 7)

© Автори, 2021

© ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління», 2021

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ № 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Бабін І. І.

Український досвід та практика застосування
самооподаткування..... 9

Брилик А. А.

Заходи запобігання та протидії корупції..... 12

Литвин І. І.

Аналіз правових аспектів організації роботи з охорони праці та безпеки
життєдіяльності закладів освіти..... 14

Мілашевич Н. С.

Міжнародний захист права людини на здоров'я в Раді Європи..... 17

Супрун В. М.

Інформаційна безпека, як елемент необхідного вивчення учнівськими
(студентськими) колективами..... 21

Терещенко Т. В.

Основні проблеми у ефективному використанні земель
територіальними громадами..... 24

Філіпенко А. С.

Транспортне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності 26

Чернега В. М.

«To be, or not to be» Сімейному кодексу України в світлі рекодифікації
Цивільного кодексу України?..... 28

Шаркова Г. Ю.

Зміст зобов'язання з надання консалтингових послуг..... 31

Швачко О. В.

Проблеми кадрового забезпечення органу місцевого самоврядування і
ОТГ..... 33

**СЕКЦІЯ № 2. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС
ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Бабенко Д. О.

Фіксування судового засідання технічними засобами у кримінальному провадженні..... 35

Гордуз О. А.

Насильство як соціальна проблема суспільства 37

Гордуз О. Ю.

Ділові якості працівника і можливості їх закріплення в трудовому договорі 41

Кричун Ю.А.

Криміналістична характеристика злочинця-військовослужбовця..... 45

Лук'янчиков Б.Є, Лук'янчиков Є. Д.

Освідування в системі засобів перевірки інформації про кримінальні проступки..... 48

Пукала Ришард, Внукова Н.М.

Оцінка нових можливостей регулювання норм господарської діяльності в умовах розбудови індустрії 4.0..... 51

Степанов О. В.

Теоретико-правовые проблемы реализации возможностей электронного судопроизводства в белорусском гражданском процессе..... 54

Степанов П. Л.

Альтернативне вирішення кримінально-правових конфліктів на території України за часів дії III Литовського статуту..... 57

Телійчук В. Г.

Щодо проблем правового регулювання оперативно-розшукової протидії корисливо-насильницьким злочинам..... 60

СЕКЦІЯ № 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Акімова Н. В. Системна класифікація функцій свідомості.....	64
Алієва О.Г. Аспекти соціально-екологічних проблем суспільства.....	67
Білецька Т. В. Ціннісні аспекти формування громадянського суспільства.....	70
Бут-Гусаим С. Ф. Національно-культурна специфіка ономастикона пьеси Георгія Марчука «Свет высоты».....	72
Варакута Є.А. Профілактика домашнього насилля серед дітей молодшого шкільного віку	75
Волегова Н. О. Концепція сталого розвитку у дошкільній освіті як передумова формування збалансованого суспільства.....	77
Гедз Л.Е. Роль добровольчої діяльності в процесі формування професійних компетенцій молоді.....	80
Головань В.М. Правові аспекти соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.....	83
Денисенко М. І. Загальні підходи щодо сутності біржової торгівлі.....	86
Дяченко Л.О. Причини та наслідки педагогічної занедбаності вихованців спеціальних закладів освіти.....	89
Жамкова О.М. Особливості розвитку та забезпечення надання соціальних послуг на рівні громади.....	92

Журат Ю. В., Сюжетно-рольова гра як засіб морального виховання у дошкільному віці	94
Ігнат'єв А. А. Ресоціалізація неповнолітніх правопорушників.....	97
Калінова А.М. Соціально-правовий захист сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, в умовах кризи суспільства.....	100
Колтунович Т.А., Чуйко Г.В. Соціальний оптимізм в умовах хронічного стресу.....	103
Котова А. С. Профілактика та попередження шахрайства в благодійній організації.....	106
Кричун А.Ю. Профайлінг – професія майбутнього.....	108
Кузнєцова К.С. Використання квест-технології в організації навчального процесу закладу вищої освіти.....	111
Лавриць Б.Ф. Психодинамічна модель соціальної роботи.....	114
Литвин О.В. Сучасний стан соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки.....	117
Макогончук Н.В. До питання громадянської відповідальності слухачів вищих навчальних закладів.....	119
Мельник Ж.В. Система державних органів та їх функції з надання соціального забезпечення.....	121
Мілова Т.М. Конституційна скарга в Україні як засіб захисту прав людини і громадянина.....	124

Мишеніна Т.М. Лексикографічна робота філологів з електронним корпусом під час перекладу іншомовних термінів у змісті дисципліни «Теорія і практика перекладу»	127
Недял А.А. Спілкування як основа самореалізації особистості здобувача освіти.....	130
Новохатько Т.В. Вектори розвитку соціально-педагогічних технологій в умовах демократичного режиму.....	133
Олійник М.А. Особливості соціальної роботи з неповнолітніми в пенітенціарних закладах.....	134
Панченко В.О. Аспекти правового забезпечення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського, піклування та дітей, які знаходяться під опікою.....	137
Пашкевич Ю. В. Проблема виникнення професійного вигорання	139
Пивоваров В.М. Гуманізація освіти та мовна компетентність у підготовці фахівців-юристів.....	141
Праля О.О. Неологізми в текстах судових рішень.....	144
Равська Л.В. Професійне самовдосконалення викладачів спеціальності «Соціальна робота».....	147
Раєвська Я. М. Соціально-психологічна специфіка міжпрофесійної взаємодії фахівців соціальної сфери	149
Рубан О. М. Менталітет і культура: національна та інтернаціональна складова	152

Рябовол Л. Т. Соціальна політика в Україні: конституційно-правові засади, сутність, напрями.....	154
Тернавська Т. А. Реалії профорієнтації та вакансій: зв'язок та наслідки.....	157
Трушаков О. Р. Сучасні проблеми розвитку фізичного виховання студентської молоді».....	160
Федорова А.М. Лексичні помилки в мовленні юриста в неофіційному професійному спілкуванні.....	161
Філіпенко Т. В. Запровадження принципів гуманізму в діяльність державної служби.....	163
Чорноус О. В. Терміни «онім», «пропріатив» у сучасній ономастиці.....	166
Шаумян О. Г. Формування нормативно-ціннісного ставлення дитини.....	168
Шинкаренко А. В. Економічна сутність стратегії підприємства.....	170

СЕКЦІЯ № 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ САМОПОДАТКУВАННЯ

*Бабін Ігор Іванович,
доцент кафедри публічного права
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
кандидат юридичних наук, доцент*

Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування в значній мірі залежить від достатності забезпечення їх фінансовими ресурсами. Втілення в життя конституційного принципу фінансової самостійності територіальних громад є одним з головних завдань сучасної української держави. Традиційно, у фінансовій та фінансово-правовій літературі власні доходи місцевого самоврядування розглядають через призму доходів від комунальної власності та місцевих податків та зборів. В той же час, досить цікавий і перспективний інструмент мобілізації фінансових ресурсів територіальними громадами, який має давню історію та вітчизняні та зарубіжні приклади ефективного використання здебільшого залишається поза увагою. Мова йде про такий фінансово-правовий інститут як самоподаткування населення.

Самоподаткування в Україні має досить давню історію. Окремі вітчизняні вчені пов'язують його виникнення і розвиток з поширенням магдебурзького права на українські землі в XIV столітті [2, с. 745]. Однак більшість науковців, стриманіші в своїх оцінках і однією з перших спроб регламентації самоподаткування вважають прийняття 29 серпня 1924 року в радянській державі, до складу якої на той час входила більша частина українських земель, законодавчого акту «Про самоподаткування населення для задоволення місцевих суспільних потреб» [6, с. 31]. Відповідно до цього документу справляння платежів із самоподаткування допускалося тільки на добровільних засадах, а їх надходження спрямовувалися на благоустрій населених пунктів, утримання навчальних закладів, лікарень. Із 1928 року у зв'язку зі змінами в політичному курсі комуністичної партії, з проведенням заходів по згортанню непу влада надала самоподаткуванню обов'язкового та «класового» характеру. Шкала ставок самоподаткування будувалася за принципом зростаючої арифметичної прогресії залежно від прибутковості селянських господарств. Постановою ЦВК та РНК УСРР від 16 серпня 1930 року запроваджувалося посилене самоподаткування сільського населення України. Його необхідність обґрунтовувалась перебудовою

сільського господарства на соціалістичних засадах, розширенням культурних та господарських потреб села [2, с. 747]. У подальшому система реалізації самооподаткування знайшла своє відображення у Постанові ЦВК СРСР №108, РНК СРСР №1576 від 11 вересня 1937 року «Про самообкладання сільського населення» [3, с. 44]. Досліджуючи особливості оподаткування в 1920-1930-х роках українська вчена І. Головка зазначає, що самооподаткування являло собою «... систему паралельного й додаткового оподаткування селян» [4, с. 38]. У подальші роки в зв'язку з періодом згорання фінансової незалежності місцевого самоврядування або, як зазначає В.І. Кравченко, процесом «демонтажу місцевих фінансів» [5, с. 28] самооподаткування населення у сільській місцевості було фактично призупинено. Тільки на початку 80-х років минулого століття була зроблена спроба відновити самооподаткування з метою залучення додаткових коштів для фінансування заходів із благоустрою та соціально-культурного розвитку сільських населених пунктів.

На даний час в Україні практично відсутнє законодавче регулювання інституту самооподаткування населення. Окрім Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», де в статті 1 міститься лише визначення самооподаткування, та Закону України «Про співробітництво територіальних громад», який в статті 16 передбачає можливість фінансування співробітництва за рахунок коштів самооподаткування, продовжує також діяти Указ Президії Верховної Ради Української РСР 1984 року №145 «Про самооподаткування сільського населення», зміст якого породжує більше питань ніж дає відповідей на те, що таке самооподаткування і як його застосовувати.

Практично відсутнє нормативне регулювання даного інституту і на рівні органів місцевого самоврядування. Навіть у статутних документах територіальних громад, що мають чи мали успішний досвід застосування самооподаткування, воно жодним чином не згадується і не розкривається механізм його реалізації. А ті місцеві територіальні громади, які все ж вирішили врегулювати цей фінансово-правовий інструмент, за відсутності чітких законодавчих орієнтирів з боку центральної влади, розуміють його досить довільно. Наприклад, в Статуті м. Покровськ Донецької області встановлена обов'язковість та періодичність сплати коштів по самооподаткуванню, якщо за це проголосують збори громадян. Водночас, визначення самооподаткування у Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» говорить про виключну добровільність та разовість таких внесків. В Статуті вживається термін місцевий збір, що є алогічним з точки зору Податкового кодексу України, який в переліку місцевих зборів ніякого самооподаткування не називає. Нарешті, передбачається, що кошти самооподаткування не включатимуться в місцевий бюджет, а акумулюватимуться виконкомом на якомусь окремому рахунку. Однак Бюджетний кодекс України передбачає для таких випадків утворення

цілових фондів в складі спеціального фонду місцевого бюджету, а не поза ним. На ці порушення (невідповідність) неодноразово зверталась увага представників центральної влади.

Певні спроби законодавчого врегулювання були здійснені під час підготовки проектів Податкового кодексу, коли самооподаткування намагалися внести до переліку місцевих податків і зборів, та в жовтні 2018 року, коли Верховною Радою України було прийнято 3 законопроекти, що стосуються запровадження в Україні інституту самооподаткування, а саме: Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо самооподаткування населення №9187 від 09.10.2018р. та пов'язані з ним: Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо самооподаткування населення №9190 від 10.10.2018р та Проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо самооподаткування населення №9091 від 10.10.2018р [1, с. 139]. Однак, як і в попередніх законопроектах, самооподаткування населення продовжує розглядатись як різновид місцевих податків та зборів. На нашу думку, визнання самооподаткування податком призведе до знецінення самої ідеї самооподаткування як інструменту оперативного вирішення питань місцевого значення.

Питання самооподаткування не можна врегульовувати податковим законодавством. Це суперечить його правовій природі як платежу неподаткового характеру. Оскільки самооподаткування є одним з інструментів прямої демократії на місцевому рівні, його регулювання має здійснюватись законодавством про місцевий референдум. Позбавляти місцеві громади можливості використання самооподаткування або навпаки, перетворювати самооподаткування у місцевий податок, порушуватиме конституційний принцип фінансової самостійності місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабін І. Правова природа самооподаткування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №1. С. 138-142. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020/1.25>

2. Борисюк О.В. Самооподаткування в Україні: історичні витоки та проблеми адміністрування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 10. С. 745-750.

3. Буряченко А.Є. Самооподаткування як резерв зростання бюджетів місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2009. №2. С. 44-50.

4. Головка І. Оподаткування за класовим принципом. *Вісник податкової служби України*. 2007. №34. С. 38-39.

5. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: навч. посібник. Київ: Т-во «Знання» КОО, 1999. 487с.

6. Письменний В. Самооподаткування: історичний досвід та сучасні проблеми. *Світ фінансів*. № 3 (16), 2008. С. 30-36.

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

*Брилик Анастасія Андріївна,
студентка 2 курсу групи ДП-119,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Проблематика корупції є однією з найгостріших проблем сучасного суспільства. Разом із тим, це соціальне явище має давню історію і, як показує досвід, жодній із держав досі не вдалося її подолати. Хоча окремим державам за допомогою силових антикорупційних методів на певний період вдавалося істотно зменшити масштаби корупції, але з часом з'являлися нові схеми, методи та форми її прояву.

Аналіз результатів у діяльності правоохоронних органів дає підстави відзначити, що реалізація вимог керівництва держави щодо радикального покращення заходів по боротьбі з корупцією та організаційною злочинністю.

Серед правових заходів протидії корупції особливе місце займають адміністративно-правові. Як свідчить практика, до адміністративної відповідальності притягується значно більше осіб, ніж до кримінальної.

Надзвичайне значення системи адміністративної відповідальності полягає в тому, що проступок є найпоширенішим деліктом, який є складним негативним соціальним явищем. Тому ми можемо зазначити, що адміністративна відповідальність за злочини, пов'язані з корупцією, є різновидом юридичної відповідальності (разом із кримінальною, дисциплінарною та цивільною відповідальністю), яка виражається у заяві про адміністративне покарання, подані й уповноваженим органом чи посадовою особою до правопорушника.

Система заходів проти дії корупції спрямована на зменшення її обсягів, зміну характеру корупційних проявів, обмеження впливу корупції на соціальні процеси, збільшення ризику для корупціонерів, усунення соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь, виявлення, припинення та розслідування проявів корупції, притягнення осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень, до юридичної відповідальності, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь, має здійснюватися відповідними суб'єктами і базуватися на певних засадах [4, с. 128].

Україна, як і інші країни світу не стоїть осторонь проблеми боротьби із корупцією. Заходи спрямовані на запобігання та протидію корупції які використовуються на території України можна умовно поділити на кілька груп: обмеження щодо суб'єктів, відповідальних за корупцію; інститут спеціальної перевірки; інститут фінансового контролю; антикорупційна експертиза [5, с. 126].

До першої групи належать певні обмеження/ заборони щодо персоналу, пов'язані з виконанням державних функцій, місцевою автономією та наданням державних послуг.

Обмеження щодо використання службового становища. Особи, яким заборонено виконувати функції національного або місцевого самоврядування, еквівалентні особам, уповноваженим виконувати функції національного чи місцевого самоврядування, а тим, хто не є державними службовцями, але надає державні послуги, заборонено використовувати свої службові повноваження та відповідні повноваження для отримання неправомірних вигоди..

Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності: Особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється: займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю.

До другої групи належить Інститут спеціальної перевірки. Спеціальна перевірка потрібна для перевірки відомостей, які кандидат подає для працевлаштування в органи влади або місцевого самоврядування, відносно: притягнення його до кримінальної відповідальності (наявність судимості, її зняття, погашення); накладено зараз або накладалося на нього раніше адміністративне стягнення за корупційні правопорушення; достовірність відомостей, зазначених в декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік; наявність у кандидата корпоративних прав; стан здоров'я, освіти, наявності наукового ступеня, вченого звання, підвищення кваліфікації; громадянство; інших відомостей, вимога відносно яких встановлена законом.

Третя група - Інститут фінансового контролю. Усі дослідники: і сфери державного фінансового контролю – вказують на необхідність удосконалення як законодавчих приписів, так і практичного застосування існуючих норм: від розробки нового закону у сфері державного фінансового контролю і Кодексу про адміністративні проступки, сприйняття нової парадигми фінансово-контрольних і адміністративно-деліктних правовідносин до авторського бачення використання тих чи інших методів у виявленні і протидії адміністративним правопорушенням органами державного фінансового контролю .

Антикорупційна експертиза, як четверта група - це діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: станом на 01 січня 2020 року №254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text> (дата звернення: 25.01.2021);
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. №1700-VII. Дата оновлення 30.12. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 25.01.2021);
3. Андрійко О. Ф. Правові засоби протидії корупції. *Часопис Київського університету права*. 2007 . № 4. С. 3–8;
4. Дмитрієв Ю. В. Корупційні ризики у системі державного управління: поняття та види. *Вісник Донецького державного університету управління*. 2015. № 1 (69). С. 126–131;
5. Дмитрієв Ю. В. Причини виникнення корупційних ризиків у системі державного управління. *Інвестиції : практика та досвід*. 2016. № 4. С. 92-9;
6. Антикорупційна експертиза як засіб реалізації державної антикорупційної політики. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2016/february/issue-2/article-15469.html> (дата звернення: 25.01.2021).

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Литвин Іван Іванович,
директор ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»,
доктор юридичних наук, доцент

Відповідно до Наказу Міністерства освіти та науки України від 26 грудня 2017 року № 1669 «Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти», з метою приведення нормативно-правових актів у відповідність до законодавства України, затверджено Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 січня 2018 року за № 100/31552 [1].

Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти чітко окреслює організацію охорони праці та безпеки життєдіяльності в міністерстві освіти і науки України, Автономної республіки Крим. Положення

розкриває обов'язки посадових осіб та організація роботи з охорони праці і безпеки життєдіяльності в закладах освіти, регламентує організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності під час проведення науково-дослідної діяльності в закладах освіти та під час позакласної, позашкільної діяльності. Також у переліку положення є пункти, які характеризують організацію роботи з охорони праці під час адміністративно-господарської діяльності в закладах освіти, порядок проведення та реєстрації інструктажів з безпеки життєдіяльності тощо.

Відповідно до четвертого пункту положення «Обов'язки посадових осіб та організація роботи з охорони праці і безпеки життєдіяльності в закладах освіти» керівник закладу освіти» директор є відповідальним за створення безпечних умов освітнього процесу згідно із законодавством про охорону праці та не дозволяє проведення освітнього процесу за наявності шкідливих та небезпечних умов.

Посилаючись на Типове положення про службу охорони праці [2], відповідальний керівник створює в закладі освіти службу охорони праці, безпеки життєдіяльності, яка безпосередньо підпорядковується йому; призначає відповідальних за організацію роботи з охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладі освіти та визначає їх функціональні обов'язки, забезпечує функціонування системи управління охороною праці.

У свою чергу Положення регламентує діяльність заступника керівника, який організує і контролює виконання керівниками структурних підрозділів (факультетів, кафедр, кабінетів, лабораторій тощо) заходів щодо створення безпечних і нешкідливих умов освітнього процесу; забезпечує впровадження відповідних вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в освітній процес; контролює проведення інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності із здобувачами освіти, працівниками в структурних підрозділах [1].

У процесі організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності під час проведення науково-дослідної діяльності в закладах освіти заступник керівника з наукової роботи організує роботу та здійснює контроль за виконанням заходів щодо створення безпечних і нешкідливих умов під час проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських і експедиційних робіт, а також у студентських наукових товариствах, конструкторських бюро відповідно до законодавства про охорону праці, сприяє здійсненню громадського контролю за додержанням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці.

Негативним моментом в організації освітнього процесу може бути настання нещасного випадку, де заступник директора вживає заходів, передбачених Положенням про порядок розслідування нещасних випадків [3].

Невід'ємним учасником організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти є завідувач кафедри. Завідувач кафедри є відповідальним за створення

безпечних і нешкідливих умов освітнього процесу на кафедрі; вносить питання з охорони праці, безпеки життєдіяльності в освітні програми, методичні рекомендації до лабораторних робіт, курсових та дипломних (кваліфікаційних) робіт і проєктів; проводить з кожним працівником кафедри інструктажі з охорони праці, оформляє у журналі відповідно до Типового положення; організовує проведення із студентами інструктажів з охорони праці та безпеки життєдіяльності; забезпечує навчання і перевірку знань з питань охорони праці студентів та працівників, які працюють в умовах підвищеної небезпеки тощо.

Викладач та куратор групи є відповідальним за збереження життя і здоров'я здобувачів освіти під час освітнього процесу. Кожний викладач має забезпечувати проведення освітнього процесу, що регламентується законодавчими та нормативно-правовими актами з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності. Куратор академічної групи організовує вивчення здобувачами освіти правил і норм з охорони праці, безпеки життєдіяльності, проводить інструктажі із здобувачами освіти.

Отже, основними учасниками освітнього процесу в установах і закладах освіти, які мають забезпечити організацію з охорони праці та безпеки життєдіяльності є керівник (директор), заступник директора, завідувач кафедри, викладачі тощо, що забезпечить ефективний та безпечний освітній процес, відповідно до нормативно-правових законодавчих актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти». Наказ Міністерства освіти та науки України від 26 грудня 2017 року № 1669. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text>

2. Про затвердження Типового положення про службу охорони праці (із змінами, внесеними згідно з Наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду № 236 ([z1191-07](#)) від 02.10.2007, Наказом Міністерства соціальної політики № 148 ([z0236-17](#)) від 31.01.2017) від 15 листопада 2004 року № 255. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1526-04#Text>

3. Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах. Наказ міністерства освіти і науки України від 31 серпня 2001 року № 616 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України 07.10.2013 № 1365). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1093-01#n15>

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗДОРОВ'Я В РАДІ ЄВРОПИ

*Мілашевич Наталія Сергіївна,
магістрантка 2 курсу спеціальності «Правоохоронна діяльність»,
Класичний приватний університет*

Повага до прав і основних свобод людини – є однією з важливих умов гармонійного розвитку сучасного суспільства, його добробуту й процвітання, у разі зневаги до цих прав виникають небезпечні наслідки, а саме: погіршення рівня життя, стихійні заворушення, соціальна напруга.

Статут Ради Європи та преамбули Конвенції «Про захист прав і основних свобод людини», 1950 р. створюють міжнародно-правовий стандарт поведінки для держав-учасниць, які, в свою чергу, зобов'язуються гарантувати права і свободи людини.

Термін «права людини» визначає широке коло прав – від права на життя до права на культурну самобутність. Вони включають усі елементарні передумови існування, відповідного людській гідності.

Першорядним завданням будь-якої країни є як за мінімальні ресурси побудувати якісну модель системи охорони здоров'я та досягти найвищого рівня здоров'я населення. Головна ціль будь-якої системи охорони здоров'я – якість та доступність медичної допомоги, медичних послуг, медичного обслуговування. Права людини у сфері охорони здоров'я – це передбачені міжнародними і внутрішньодержавними нормативно-правовими актами положення, які гарантують людині охорону здоров'я і надання медичної допомоги у разі виникнення захворювання.

Стан захисту прав людини на здоров'я в Україні на сьогодні можна вважати вкрай важким. Тому набуває актуальності вивчення позитивного досвіду захисту прав людини на здоров'я на рівні Ради Європи і дотримання численних резолюцій і рекомендацій, які Комітет Міністрів Ради Європи адресує державам-членам.

Різним аспектам правової діяльності Ради Європи і міжнародному захисту прав людини на здоров'я присвятили численні праці науковці, а саме: Б. Мелех, В. Рожко, А. Левенець, І. Зогий, О. Корнілова, Ю. С.Разметаєва, О. Лотиш, Ю. Козаченко, Л. Фалалєєва, Н. Шишацька, І. Сенюта, І. Шуміло, Ю. Гайдай, В. Третьякова. Науковці звернули багато уваги на права людини, але поза увагою залишилася взаємодія України та Ради Європи у сфері захисту прав людини на здоров'я.

Механізм захисту права на здоров'я Радою Європи поділяється на інституційний (наявність уповноважених суб'єктів (інституції) та їх практична діяльність: Комітет міністрів, Парламентська асамблея, Європейський суд з прав людини, Комісар з прав людини, Група Помпиду, Європейська фармакопейна комісія та інші) та договірний (міжнародно-правові акти та акти «м'якого права» (рекомендаційні норми), що створені в

правовій системі Ради Європи: Конвенція Ради Європи про боротьбу з контрафактною медичною продукцією та аналогічною злочинною діяльністю, що представляють загрозу для охорони здоров'я, Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу, Європейська соціальна хартія (переглянута), Європейська угода про обмін лікувальними субстанціями людського походження, Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини та інші) [3].

Основним механізмом реалізації контролю Ради Європи над захистом прав людини у державах-членах Ради Європи є Європейський суд з прав людини [5].

Аналіз вітчизняної нормативно-правової бази дає можливість надати характеристику основних прав пацієнта, а саме: право на профілактичні заходи, право на доступність охорони здоров'я, право на інформацію, право на згоду, право на свободу вибору лікаря і закладу медицини, право на приватність і конфіденційність, право на безпеку, право на індивідуальний підхід до лікування, право на подання скарги, право на відшкодування шкоди, право на доступ до життєво важливих ліків).

I. Сенюта пропонує систематизувати закони (у сфері охорони здоров'я) за предметом правового регулювання і виділити групи законів, які стосуються таких питань: 1) надання медичної допомоги; 2) правового статусу пацієнтів; 3) правового статусу медичних і фармацевтичних працівників; 4) фінансування охорони здоров'я; 5) оздоровчо-профілактичної діяльності; 6) гарантування безпечних умов життєдіяльності; 7) організації й управління охороною здоров'я; 8) біоетики [1].

Алма-Атинською декларацією Всесвітньої організації охорони здоров'я від 12 вересня 1978 р. визначено значення первинної медико-санітарної допомоги в організації медичної допомоги населенню за рахунок надання загальної практиці-сімейній медицині статусу провідної медичної спеціальності. Це був перший крок для багатьох країн світу, в тому числі і для України, на шляху до формування нової політики охорони здоров'я на глобальному, регіональному та національному рівнях, підкресливши, що охорона здоров'я кожної людини є стрижнем стратегії досягнення здоров'я для всіх і що вона залежить від рівня санітарної освіти та інформованості людини з питань охорони здоров'я.

Система європейських нормативно-правових актів, які, маючи регіональний характер регулювання відповідних прав, є більш конкретно та змістовнішою за загальні, і представлена – Європейською конвенцією про права та основні свободи громадян від 04 листопада 1950 р., Європейською конвенцією про соціальну та медичну допомогу від 11 листопада 1953 р., Європейською соціальною хартією від 18 жовтня 1961 р., Європейським кодексом соціального забезпечення від 16 квітня 1964 р.

Рада Європи захищає права людини в рамках міжнародних конвенцій, стежить за прогресом держав-членів у цих напрямках і дає

рекомендації через незалежні контрольні експертні органи.

Рада Європи розробила посібник (прийнятий 7 квітня 2020 року) для урядів країн-членів цієї організації, в тому числі і для України, про те, як поважати демократію, верховенство закону та права людини в рамках санітарної кризи COVID-19. Будь-які рішення в рамках боротьби з епідемією COVID-19, які уряди держав сьогодні ухвалюють – повинні базуватися на дотриманні прав людини.

Основний закон України у сфері охорони здоров'я – «Основи законодавства України про охорону здоров'я» – за своїм значенням є рамковим нормативним актом, а не законом прямої дії. В ньому подано визначення тільки чотирьох термінів, а саме: «здоров'я», «охорона здоров'я», «заклади охорони здоров'я», «медико-санітарна допомога», але він не містить достатнього понятійного апарату.

У серпні 2014 року Міністерство охорони здоров'я ініціювало розробку Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні. Первинна ланка передбачає вибір сімейного лікаря, а з 1 квітня 2020 року запроцювала Програма медичних гарантій на рівні вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги. Заклади охорони здоров'я, які надають вторинну (спеціалізовану) медичну допомогу, розпочали роботу за договорами з Національною службою здоров'я України. Але недостатній рівень фінансування не дозволяє органам місцевого самоврядування забезпечити виконання вимог Програми медичних гарантій та виконувати делеговані державою повноваження на забезпечення доступності і безоплатності медобслуговування.

Головними проблемами у сфері охорони здоров'я можемо вважати: високі показники смертності громадян України; декларування низки реформ у галузі охорони здоров'я та неспроможність довести їх до логічного завершення; «хронічні» скарги пацієнтів на якість медичного обслуговування, а медичних працівників – на невисокий рівень заробітної плати; не запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування; пацієнти і лікарі не мають достатньо інформації про нові правила, тому не завжди можуть відстояти свої права; висока недовіра до лікарів; продаж підробних медикаментів; застарілі протоколи лікування; низький рівень підготовки лікарів [2].

Державна програма реформування галузі охорони здоров'я повинна відповідати таким потребам: правові, економічні та управлінські механізми реалізації конституційних прав громадян України на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування повинні відповідати вимогам сучасності; забезпечення гарантованого рівня надання безоплатної кваліфікованої медичної допомоги у визначеному законодавством обсязі; формування керованого ринку платних медичних послуг; сприяння діяльності закладів охорони здоров'я всіх форм власності; створення умов для задоволення потреб населення в медичних послугах; запровадження системи соціально-

економічного стимулювання здорового способу життя, обмеження реклами алкоголю, тютюну й інших шкідливих для здоров'я речовин, тощо.

Існує декілька тенденцій, що впливають на процес надання медичної допомоги, серед них: синтетична біологія, 3D-друк та нанотехнології, супутня діагностика (це зменшує вартість медичної допомоги, підвищує її ефективність та загальнодоступність), будівництва лікарень майбутнього шляхом застосування цифрових технологій та технологій штучного інтелекту, а також покращена підготовка кадрового потенціалу. Використання новітніх технологій, роботів та інших автоматизованих інструментів має величезний потенціал для вирішення теперішніх та майбутніх наболілих проблем, пов'язаних з медичним персоналом. Заклади охорони здоров'я повинні запроваджувати акістратегії, де технології будуть допомагати медичним фахівцям у підвищенні загальної ефективності, а не створювати їм конкуренцію.

Увага Ради Європи прикута до питань охорони здоров'я з початку своєї діяльності. Комітет міністрів Ради Європи прийняв низку рекомендацій з питань охорони здоров'я, які звернені до урядів держав – членів Ради Європи, такі як рекомендації щодо впливу генетики на організацію служб охорони здоров'я і підготовку медичних працівників; про ефективне управління в системах охорони здоров'я; про моніторинг та захист прав людини і гідності осіб з психічними розладами; про облік гендерних відмінностей в політиці в сфері охорони здоров'я.

Взаємозв'язок України і Ради Європи в галузі охорони здоров'я відбувається в таких напрямках: науково-технічне співробітництво; стандартизація, реєстрація та контроль якості лікарських засобів, виробів медичного призначення та медичної техніки; співпраця по забезпеченню стабільного функціонування систем охорони здоров'я під час надзвичайних ситуацій і дотримання прав людини на надання медичної та гуманітарної допомоги; партнерство в області санітарної охорони території та забезпечення епідеміологічного благополуччя населення; допомога в сфері розвитку донорства та служб крові, стандартизації вимог до порядку обстеження донорів, донорським реєстрів, компонентам крові, обміну та постачання препаратів та компонентів крові в екстремальних умовах, з метою зниження ризику поширення гемо трансмісивних інфекцій; співробітництво в боротьбі з синдромом набутого імунodefіциту; співпраця з міжнародними організаціями, такими як Всесвітня організація охорони здоров'я.

Правовими основами даної співпраці є прийняття угод, протоколів, програм, планів, рекомендацій у сфері охорони здоров'я.

Сучасна система охорони здоров'я ставить в пріоритет збереження, зміцнення та відновлення здоров'я громадян. Цього можливо досягти лише раціональним об'єднанням зусиль пацієнтів, персоналу медичних установ, органів влади, ефективним використанням відведених бюджетом ресурсів.

Реформування галузі охорони здоров'я, першочергово, слід починати

з вдосконалення існуючої нормативно-правової бази. Основи законодавства України про охорону здоров'я потребують актуалізації відповідно до тенденцій сьогодення, а саме: потрібне врегулювання питання запровадження інституту сімейної медицини; ринок платних медичних послуг повинен бути керованим; безоплатна кваліфікована медична допомога повинна гарантовано надаватися у визначеному законодавством обсязі; необхідно мотивувати населення до здорового і активного способу життя [4].

Співпраця України з Радою Європи спонукає нашу країну вдосконалювати своє законодавство, проводити відповідні до вимог часу реформи і наближати рівень захисту прав людини до європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Демченко І. С. Класифікація законодавства у сфері охорони здоров'я. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 7-13.
2. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. С. 364.
3. Сідей О. Захист права на здоров'я на Європейському та національному рівнях. *Публічне право*. 2016. № 3 (23). С. 72-76.
4. Устимчук О. В. Аналіз нормативно-правових засад регулювання сфери надання медичних послуг в Україні. *Аспекти публічного права*. 2018. Т. 6. № 10. С. 5-13.
5. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. С. 168.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА, ЯК ЕЛЕМЕНТ НЕОБХІДНОГО ВИВЧЕННЯ УЧНІВСЬКИМИ (СТУДЕНТСЬКИМИ) КОЛЕКТИВАМИ

*Супрун Володимир Миколайович,
доцент кафедри публічного та приватного права,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»,
кандидат юридичних наук*

Тривалий час дослідження у сфері педагогіки, психології, юриспруденції або свідомо, або з об'єктивних причин ігнорували проблематику інформаційних впливів на суспільство і його окремі категорії через соціальні мережі Інтернет.

Діджиталізація суспільних процесів в останнє десятиріччя зумовлює всерйоз поставитися до новітніх викликів у інформаційній сфері.

Для українського суспільства питання інформаційної безпеки, інформаційного суверенітету, як ніколи гостро стоять в умовах ведення гібридної війни з боку Російської федерації та анексії частини території України.

Отже, і формування базових (хоча краще ґрунтовних) знань у сфері інформаційної безпеки громадян – є одне із питань, що постають перед нами та державою. При цьому під поняттям «інформаційна безпека» ми розуміємо комплекс (систему) відносин у суспільстві, що в кінцевому рахунку веде до інформаційної захищеності від зовнішніх негативних інформаційних впливів на рівні особи, суспільства та держави.

У низці наукових робіт, в тому числі і дисертаційному дослідженні нами більш глибоко аналізувалися питання інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки держави з точки зору загальнотеоретичної юриспруденції. Наразі, є потреба виокремити та сформулювати бачення такого аспекту означеного блоку суспільних відносин як інформаційна безпека громадян (особи) та їх «інформаційна грамотність». Особливий інтерес у цьому процесі складають інформаційно найвразливіші верстви населення: діти, учнівська та студентська молодь тощо.

При цьому, потребує вирішення питання щодо формування основ знань з інформаційної безпеки у суспільства в цілому.

Науковець Молодецька-Гринчук приділяла увагу розробленню методу виявлення інформаційних впливів в СІС за змістовними ознаками, який дозволив би підвищити ефективність функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки держави [1]. На рівні монографічних досліджень виокремлюємо працю «Основи кібернетичної безпеки». На сучасному етапі значну роль в процесах комунікації суспільства відіграють соціальні інтернет-сервіси (СІС), які забезпечують учасників віртуальних спільнот новітніми засобами взаємодії [2]. Бібліографія з питань інформаційної безпеки надзвичайно широка, враховуючи її багатоаспектність, втім, питання підняте нами залишається досі відкритим, з досить низьким рівнем уваги з боку держави.

Одним із аспектів аналізу інформаційної безпеки можна вважати питання «інформаційної грамотності». Втім, абсолютно тотожними і пов'язаними ці питання важно назвати.

Професор Університету Амстердама А. Букхорст у своїй статті «Медіа – та інформаційна грамотність та її «подруги» зазначає, що ще 1995 року дослідники встановили існування дев'ятнадцяти термінів, пов'язаних з інформаційною грамотністю, із їх числа виокремимо такі: грамотність дорослого населення; базова грамотність; комп'ютерна грамотність; критична грамотність; культурна грамотність; інформативна грамотність; медіаграмотність [3]. У наукових джерелах можна знайти також чимало інших видів грамотності, наприклад: грамотність у сфері авторського права; навички століття; інформаційна побіжність ХХІ століття; грамотність у сфері

доповненої реальності тощо. Термін «інформаційна грамотність» прижився, і в даний час він отримав широке визнання і поширення.

24-30 жовтня 2020 року проводився Всесвітній тиждень медійної та інформаційної грамотності (Global MIL Week). Співорганізаторами події у 2020 році виступили ЮНЕСКО та Республіка Корея [4].

Медійна та інформаційна грамотність, за концепцією ЮНЕСКО, об'єднує три взаємопов'язані комплекси компетенцій [4]: *інформаційну грамотність* – вміння знаходити, аналізувати, використовувати інформацію; *медіаграмотність* – вміння отримувати доступ до медіа, а також створювати контент для самовираження та спілкування; *технологічну/цифрову грамотність* – передбачає вміння користуватись сучасними інформаційними технологіями та програмним забезпеченням з урахуванням усіх можливостей.

Реально практичного спрямування навчальні дисципліни в українських школах починають впроваджуватися тільки в останні роки. Із числа сфер, знань щодо яких потребує українське суспільство виокремлюємо фінансову та інформаційну грамотність. Діджиталізація, глобалізація суспільства та й інші трансформаційні зміни потребують формування необхідних знань, умінь та навичок на рівні навчальних програм загальноосвітніх шкіл.

Втім, певні позитивні зрушення у цьому напрямку є. Зокрема, в останні роки в Україні презентовано низку навчальних програм, що запроваджуватимуться для середньої школи. Так, програму, навчальний посібник та робочий зошит з дисципліни «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?» було створено 2019 року, з урахуванням зміни в фінансовій галузі за останні 5 років.

Медіаграмотність у якості предмету повинна з'явитись в учнів реформованої середньої школи (5-9 клас). Зміни мають відбутися з 2022 року, коли Нова українська школа пошириться на 5-9 класи, які навчатимуться за новою програмою [2]. Однак, самі програми далекі від свого оптимального змістового наповнення. На нашу думку, доцільно виходити із кінцевої мети вивчення окремих дисциплін – формування компетентностей. Як мінімум можна взяти три комплекси компетентностей виокремлених на рівні ЮНЕСКО.

Окрім цього постає питання у кадровому забезпеченні викладання такого роду дисциплін. Нажаль, вузькопрофільних фахівців з такою спеціалізацією складно віднайти у вітчизняній системі педагогічних закладів вищої освіти. Розуміючи практичні аспекти розподілу навантаження в загальноосвітніх школах, матимемо ситуацію, коли викладатимуть ці дисципліни фахівці з суміжних дисциплін (вчителі інформатики, математики, фізики, географії тощо).

Тобто, ситуація кардинально має змінитися, коли ми матимемо фахівців, програми підготовки яких включатимуть дисципліни новітнього спрямування. Щодо навчальної дисципліни «Медіаграмотність» для 5-9 класів

то тут слід відмітити, що це має бути комплексна навчальна дисципліни, яка включатиме тематики з права, соціології, психології, інформаційної безпеки, інформатики (технологічна/цифрова грамотність).

Таким чином, можемо зробити висновок, що сучасний етап розвитку суспільства вимагає кардинальних змін у системі освіти не лише з точки зору вивчення традиційних дисциплін, а й потреба надати суспільству знань основ інформаційної грамотності у багатьох її проявах. Найбільше цього потребують школярі та студентська молодь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Молодецька-Гринчук К. В. Метод виявлення ознак інформаційних впливів у соціальних Інтернет-сервісах за змістовними ознаками. *Радіоелектроніка, інформатика, управління*. 2017. № 2. с. 117-126..
2. Грищук Р. В., Даник Ю.Г. Основи кібернетичної безпеки : моногр. / за заг. ред. проф. Даника Ю. Г. Житомир : ЖНАЕУ, 2016. 636 с.
3. Інформаційна грамотність. Стаття з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_грамотність.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ У ЕФЕКТИВНОМУ ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

Терещенко Тетяна Валеріївна,

Товариство з обмеженою відповідальністю «СОНЕК»,
юрисконсульт

В статті 13 Конституції України закріплено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу.

Земля для територіальних громад є найбільш цінним природним ресурсом та одним з важливих джерел наповнення місцевих бюджетів.

31 січня 2018 року Кабінет Міністрів України ініціював передачу земель сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність територіальним громадам. Дана ініціатива була закріплена у розпорядженні №60-р «Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад».

Після реалізації розпорядження територіальні громади отримали величезні масиви земель та нові повноваження. Не кожна громада була готова отримати землі державної власності, так як відсутні кваліфіковані кадри які б

розуміли з чого починати, як структурувати та кваліфікувати отримані земельні ділянки, процедуру оформлення нових та як можливо ефективніше їх використати. Це досить є важливим аспектом, тому що від ефективного адміністрування земельних ресурсів залежить наповненість місцевого бюджету, а від цього можливість розвивати громаду, покращувати побут населення та розбудовувати інфраструктуру.

Передача земель надала повноваження територіальним громадам боротися з неефективним використанням земель та почати вирішувати наступні проблеми:

- 1) Відсутність меж територій
- 2) Територіальні громади не розпоряджаються всіма землями за межами населених пунктів;
- 3) Відсутність різного роду атрибутивної інформації;
- 4) Самовільне захоплення земельних ділянок;
- 5) Необроблене використання землі;
- 6) Накладання земельних ділянок;
- 7) Боротьба з тіньовою орендою;
- 8) Відсутність на публічній кадастровій карті даних про ділянку або її власника;
- 9) Довготривале оформлення документів землекористування та відмовлення в реєстрації договорів оренди земельних ділянок;
- 10) Наявність у громадах земель, які не передані у користування та не використовуються органом місцевого самоврядування;
- 11) Обробіток земель не сільськогосподарського призначення;
- 12) Забруднення земель;
- 13) Резервування перспективних територій для розвитку громади не здійснюється;
- 14) Відсутність пропозицій для залучення інвестора для ведення бізнесу на території громади.

Всі ці проблеми досить негативно впливають на формування місцевих бюджетів. Кожен метр землі, що відповідає хоча б одній з перелічених проблем це недоотриманий прибуток у бюджет територіальної громади.

В подальшій діяльності територіальних громад затягування з вирішенням вище перелічених питань і надалі буде призводити до втрат або недоотримання до місцевих бюджетів сотні тисяч гривень на рік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: станом на 01 січня 2020 року №254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text> (дата звернення: 20.01. 2021);
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення: 30.12.2020 року. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.01.2021);

3. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення 20.01.2021).

ТРАНСПОРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Філіпенко Анастасія Сергіївна,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету № 2 Донецького юридичного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Питання транспортного забезпечення зовнішньої торгівлі на сьогодні є актуальними для кожної країни в силу поглиблення процесів міжнародного поділу праці та кооперації виробництва, наслідком чого є постійне зростання обсягів міжнародних товаропотоків.

В умовах ринкової економіки найважливішим є покращення якості міжнародних перевезень, виходячи з цього можна визначити конкретний спосіб перевезення, мати відповідні доходи, зберегти свою нішу на транспортному ринку. Виходячи з цього, пріоритетна мета, яку потрібно досягти, – це повне задоволення потреб замовників перевезень, причому в припустимі для них терміни, тарифи і з мінімальними витратами.

З точки зору держави ефективність транспортного забезпечення її зовнішньоторговельних зв'язків характеризується: збільшенням бюджетних надходжень від транспортної діяльності з доставки експортних та імпорتنих товарів; досягненням соціальних ефектів (підвищенні рівня доходів зайнятих у транспортній галузі); збереженням та розвитком транспортної інфраструктури; підтриманням високого статусу країни на світовому ринку транспортних послуг; зменшенням негативного впливу транспорту на навколишнє середовище; економією трудових, матеріальних та енергетичних ресурсів; формуванням позитивного іміджу національних експортерів та імпортерів.

Оскільки транспортні фактори в будь-якій галузі зовнішньоекономічної діяльності суттєво вплинуть на ціну контракту, важливо зробити учасників знаннями процесів, що відбуваються на ринку транспортних послуг, щоб вони могли вибрати найкращий вид транспорту для забезпечення умов для ефективності зовнішньоекономічних операцій. З цієї причини імпортери та експортери, вантажовідправники та вантажоодержувачі повинні розуміти міжнародні конвенції та угоди в галузі перевезень, транспортне законодавство різних країн, а також норми та правила міжнародних перевезень. Вони повинні розуміти технічні та експлуатаційні характеристики транспортних засобів, можливості та характеристики певних видів транспорту. Вони повинні добре розуміти склад транспортних послуг, форму управління процесом перевезення та організаційні рамки. Все це є

ключем до оптимізації зовнішньоекономічної діяльності, особливо транспортних факторів у міжнародній торгівлі. Сам по собі транспортний фактор проявляється у впливі транспортного забезпечення на міжнародну торгівлю та її кінцеві результати.

Механізм складних відносин щодо транспортного обслуговування ЗЕД виникає під впливом багатоманітних чинників, а саме економічних та геополітичних, видання міжнародних і національних нормативно-правових актів.

Чинне законодавство нашої держави дотепер не містить однозначного визначення транспортного обслуговування зовнішньоекономічних операцій чи транспортного забезпечення ЗЕД. Відсутня їх дефініція й в системі міжнародного законодавства. Неоднозначно до формулювання поняття щодо транспортного забезпечення зовнішньоекономічних операцій підходять як українські, так і закордонні вчені-юристи.

Сучасний юридичний словник за загальною редакцією досвідченого фахівця з правознавства Ю. Шемшученка, зазначає, що дефініція слова «транспорт» походить з французької та німецької мов, що у свою чергу, походило з латинської. Вчені-юристи визначають транспорт, як галузь народного господарства, яка покликана задовольнити потреби суспільного виробництва та населення в перевезеннях, а також задовольнити організаційні та соціальні зв'язки різних сфер економіки. Надання транспортних послуг, перевезення вантажів, пасажирів і їх багажу, а також пошти, експлуатація та ремонт транспортних засобів і шляхів сполучень є основною метою господарської діяльності підприємств транспорту [3, с. 119].

Чинне національне законодавство визначає транспорт у системі суспільного виробництва, як одну з найважливіших галузей, яка покликана вдовольняти вимоги суспільного виробництва й населення в перевезеннях [1, ст.1].

Забезпечення переміщення в просторі є економічною особливістю транспорту, він не створює яких-небудь матеріальних об'єктів. Саме транспорт пов'язує в єдине всі галузі суспільного виробництва. Окрім того, доставляючи продукцію до місця її споживання транспорт продовжує процес виробництва продукції в оборотній сфері. Продукцією транспорту є безпосередньо процес транспортування, що виражається в перевезенні людей і вантажів. Обов'язковим елементом всіх стадій виробництва продукції підприємств різних галузей є транспорт. Без сумніву погоджуємось, що транспорт – це неодмінний компонент між споживачами й виробниками продукції, товарів, послуг без якої ринок і ринкові відносини не допустимі [2, с. 186].

Отже, перший висновок, що транспорт має ряд властивостей. Суттєва – полягає в тому, що транспорт не виробляє нічого нового, але саме він змінює місцезнаходження товару відповідно до споживача, який після

отримання продукції, товару має можливість фактично його застосовувати для досягнення своєї мети.

Вагомою відзнакою транспорту є ефект, який з'являється при переміщенні товарів і людей. Така особливість не може виникати окремо від транспорту, зберігатися і реалізовуватися у відриві від нього.

Отже, розуміємо, що транспортне забезпечення – це певна система технічних та технологічних елементів, певні форми та методи управління транспортними процесами та операціями, а також економічного, організаційного та правового впливу.

У провідному законодавчому акті нашої держави в транспортній сфері, під транспортним забезпеченням розуміється сукупність елементів, що знаходяться в тісній взаємодії і утворюють єдину транспортну систему. Ця система повинна відповідати вимогам національної безпеки та суспільного виробництва, мати розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг, у тому числі для складування і технологічної підготовки вантажів до транспортування, забезпечувати зовнішньоекономічні зв'язки України [1, ст. 21].

Отже, недостатній рівень транспортного забезпечення ЗЕД може негативно вплинути на результати контрактної діяльності. Невірно розрахована транспортна складова в контрактній вартості товару може призвести до неефективності зовнішньоекономічної угоди, а недбалий вибір виду транспорту, маршруту перевезення й перевізника – взагалі до втрати товару.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.
2. Словник основних транспортних і суміжних термінів / уклад. Б.І. Торопов. Київ: Державний економіко-технологічний університет транспорту, НВО ГПРОТРАНС, 2013. 200 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр.енцикл., 2004. Т. 6: Т-Я. 667 с.

«ТО БЕ, OR NOT TO БЕ» СІМЕЙНОМУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ В СВІТЛІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ?

Чернега Віталій Миколайович,
доцент кафедри підприємницького та корпоративного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент

Навколо Сімейного кодексу України (далі – СК України) дискусія набула «свіжого забарвлення» в контексті нинішньої рекодифікації Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Адже, як уважає А. Довгерт, суттєві структурні новації доцільно провести за допомогою повернення до структури проєктів ЦК 1996-2001 рр., яка включала окрему книгу «Сімейне право»[2, с. 38]. На думку розробників концепції оновлення ЦК України, включення сімейного права до оновленого ЦК України розглядається як «архіважливий крок до гармонізації української доктрини і законодавства з *ius commune*»[3, с. 59]. До того ж, таке бачення обумовлено двома «глобальними» кодифікаціями – Французьким цивільним кодексом і Німецьким цивільним уложенням, в яких утілено підхід, що підтримується у більшості країн світу; у цьому питанні наводиться досвід: Аргентини, Бразилії, Грузії, Естонії, Квебеку, Нідерландів, Румунії, Угорщини, Чехії. Акцентовано також увагу на тому, що «в сучасній системі законодавства поряд із ЦК України чинний також СК України, більшість положень якого були свого часу безпідставно виокремлено із проєкту ЦК України» [3, с. 59].

Наведений вище підхід не лишив поза увагою представників сімейно-правового середовища. Так, 11 листопада 2020 року в Національній асоціації адвокатів України за ініціативою Комітету з сімейного права відбулося обговорення адвокатами та вченими питання про скасування чи збереження СК України. Більшість представників, які взяли участь на науково-практичному заході контраргументують декодифікацію СК України. Так, розробниця нинішнього СК України З. Ромовська наголошує, що Україна не є єдиною державою, в якій, поряд із Цивільним кодексом, функціонує Сімейний кодекс. Вчена наводить приклад Болгарії, Республіки Польщі. На її думку, оскільки сімейні відносини мають низку особливостей, остільки їхнє включення до структури ЦК України не є бажаним. Зрештою, за словами З. Ромовської, СК України «витримав перевірку часом, показавши свою ефективність. СК України – це, звісно, не священна корова. Життя не стоїть на місці, а це вимагає внесення до нього змін та доповнень» [4]. Зі свого боку слід зазначити, що список держав, в яких функціонують окремі кодифіковані сімейно-правові акти, є значно ширшим. Ідеться, зокрема, про: Азербайджанську Республіку, Королівство Марокко, Республіку Албанію, Республіку Білорусь, Республіку Вірменію, Республіку Казахстан, Республіку Молдову, Республіку Таджикистан, Республіку Туніс, Республіку Словенію, Республіку Узбекистан, Російську Федерацію та ін.

Є. Харитонов стверджує, що в процесі рекодифікації цивільного законодавства питання декодифікації СК України не є актуальним. За висновками цього вченого, «система, яка існує, виправдовує себе. Варто лише зосереджувати увагу на можливому вдосконаленні норм, бо життя надає нам нові питання» [4].

М. Менджул схиляється до того, що рекодифікація ЦКУ не має призвести до декодифікації СКУ. Наша сучасниця вважає, що оновлення СК

України має відбуватися із урахуванням Регламентів Ради ЄС, правових позицій ЄСПЛ, а також принципів, розроблених Комісією з європейського сімейного права [4].

За висновками І. Севрюкової, недоцільно включати до структури ЦК України норми сімейного права «лише для того, щоб пристосовувати це до одного предмета, варто узгодити норми двох галузей у сфері майнових, зокрема, речових прав» [4].

Л. Волинець зауважує, що важливим є обговорення змісту норм сімейного законодавства, а не його форми [4].

Н. Савонік та О. Серишева дійшли висновку про те, що існування СК України вможливить «зберегти цінності сім'ї та вчасно реагувати на розвиток сімейних відносин шляхом внесення відповідних змін»[4].

Ю. Молоканов занепокоєний тим, що в разі ухвалення «великого Цивільного кодексу є ризик відсторонення на другий план питань дітей і сім'ї»[4].

О. Простибоженко дотримується інакшої позиції. За його словами, «якщо рекодифікація ЦК України передбачатиме якісне оновлення підходить до регулювання сімейних відносин, то воно заслуговуватиме на підтримку» [4].

Голова робочої групи Верховної Ради України з підготовки законопроекту з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України Р. Стефанчук наголошує: «Щодо Сімейного кодексу України буде велика дискусія. Адже слід врахувати сучасний стан розвитку сімейних правовідносин, переусвідомити поняття сім'ї, спільної власності, реалізації нових видів цивільних прав у контексті сімейних взаємин. І ми повинні бути готовими до цієї дискусії» [1].

Зі свого боку варто наголосити, що модернізація українського сімейного законодавства – це, безумовно, вимога часу. Проте його оновлення має бути надзвичайно виваженим. Адже головним видається функціонування потужного механізму правового регулювання сімейних відносин в Україні.

Питання «бути чи не бути» Сімейному кодексу України в світлі рекодифікації Цивільного кодексу України нині є відкритим!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гражданский толк. *Юридическая практика* №3-4 (1204-1205) от 26.01.2021. URL: <https://pravo.ua/articles/grazhdanskij-tolk-2/> (дата звернення: 26.01.2021)
2. Довгерт А. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники та передумови старту. *Право України*. 2019. № 1. С. 27-41.
3. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
4. Серед адвокатів та науковців домінує думка про необхідність збереження Сімейного кодексу як окремого законодавчого акту. *Офіційний*

сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/6018-sered-advokativ-ta-naukovciv-dominue-dumka-pro-neobhidnist-zberezheniya-simejnogo-kodeksu-yak-okremogo-zakonodavchogo-aktu.html?fbclid=IwAR0U3LmMZ749ZY9Gip67SSheSeB5DqbHKHiu1t4BvsZNYwXELeTZT85Ueuk> (дата звернення: 20.11.2020)

ЗМІСТ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З НАДАННЯ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ

Шаркова Ганна Юріївна,

*заступник директора з навчально-методичної роботи та наукової роботи,
Кропивницький інститут державного та муніципального управління,
кандидат юридичних наук, доцент*

Змістом зобов'язання є права та обов'язки сторін – кредитора та боржника, тобто умов за яких укладено договір. За загальним правилом, умови договору визначаються на розсуд сторін, крім тих випадків, коли зміст такої умови прямо передбачено законом або іншими нормативними актами.

Основний обов'язок боржника – це обов'язок із передачі об'єкта зобов'язання. Їй кореспондує право кредитора.

Договір консалтингу є двостороннім, тому обидві сторони являються один для одного боржником та кредитором, відповідно мають спільні права та обов'язки. Права і обов'язки сторін у двосторонніх договорах завжди взаємопов'язані між собою, є зустрічними: те, що для однієї сторони є обов'язковим, складає зміст права вимоги другої сторони. Отже, доки одна сторона не виконає свій обов'язок, інша сторона не може реалізувати своє право.

Обов'язки виконавця. 1). Основним обов'язком за договором консалтингу є надання послуг відповідно до погоджених сторонами завдання та передача одержаних результатів у погоджений строк замовнику. 2). Специфічною рисою договору консалтингу є встановлення вимоги стосовно виконавця надати послугу особисто. Це означає, що особа-виконавець, зобов'язана надати послугу особисто, не покладаючи цього обов'язку на іншого суб'єкта цивільних правовідносин. Якщо це консалтингова фірма, тобто юридична особа, то у договорі повинно бути зазначено, який саме спеціаліст повинен надати послугу. 3). За договором консалтингу має передбачатися обов'язок виконавця утримуватися від публікацій та розголошення відомостей, які можуть становити комерційну таємницю. 4). Виконавець за договором консалтингу зобов'язаний надати послугу бездоганно.

Права виконавця. 1). Передусім виконавець має право вимагати від замовника прийняти послугу та оплатити її. 2). Виконавець має право залучати до виконання проекту (завдання) інших спеціалістів-консультантів,

але із дозволу замовника. Якщо це правило не застережено, то виконавець повинен надати консультації особисто. 3). Виконавець має право залучати до виконання завдання працівників замовника, які володіють необхідною інформацією, котра необхідна для виконання даного проекту. 4). Виконавець має право особисто мати доступ до інформації, яка становить професійний інтерес для виконання завдання. 5). Має право на збір інформації та підготовки її у зручній для виконавця формі. 6). Має право на забезпечення сприятливих матеріальних умов для роботи (приміщення, обладнання, копіювання, друк матеріалів та ін). 7). Має право на одержання гонорару. 8). Виконавець має право вимагати навчання персоналу новим методам роботи, якщо цього потребує виконання договору.

Обов'язки замовника. 1). Передусім, замовник повинен забезпечити виконавця необхідною дійсною і повною інформацією. В першу чергу, це має бути вихідна інформація. 2). Замовник зобов'язаний чітко визначити тематику поставленої проблеми перед виконавцем, в обумовлений строк, якщо це зазначено у договорі. 3). Завдання (проект), як правило, розробляється та підписується ще до укладення договору, воно має містити визначення основних параметрів очікуваних результатів. Погоджене завдання з виконавцем стає невід'ємною частиною договору. Підготовка завдання (проекту) може бути покладена і на виконавця, у такому разі його розглядає і схвалює замовник. 4). Безумовним обов'язком є оплата надання консалтингових послуг. 5). Замовник зобов'язаний прийняти надану послугу та оплатити її.

Права замовника. 1) Замовник, в першу чергу, має право вимагати передання йому проекту. Він має також право усунення недоліків, які були допущені з мети виконавця. 2). Замовник має право надавати виконавцю інформацію, яка йому стала відома після укладення договору. 3). Замовник має право отримати інформацію від виконавця на будь-якому етапі впровадження проекту. 4). Замовник має право використовувати передані йому результати робіт консультанта у межах і на умовах, зазначених у договорі. 5). У договорі може передбачатися право замовника реалізовувати результати робіт консультанта третім особам.

Отже, одним із найважливіших обов'язків сторін при використанні будь-яких результатів наданих консультацій є збереження їх конфіденційності. Обсяг відомостей, що визначаються конфіденційними або комерційною таємницею, визначаються у договорі. Перелік прав та обов'язків сторін у договорі консалтингу не є вичерпним. Норми законодавства не становлять будь-яких обмежень щодо прав та обов'язків сторін за договором консалтингу, так як правове регулювання даного виду договору у законодавстві взагалі відсутнє і діє на загальних нормах про договори, зобов'язання та договору про надання послуг.

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І ОТГ

*Швачко Ольга В'ячеславівна,
студентка 2 курсу групи ДП-119,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Із впровадженням реформи з децентралізації, розширенням повноважень об'єднаних територіальних громад (ОТГ) помітно зросла потреба у відповідному кадровому забезпеченні.

Рівень кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад є фактично наслідком державної кадрової політики та основним компонентом у формуванні й забезпеченні розвитку спроможної територіальної громади. Загальновідомо, що спроможна територіальна громада - це громада, у якій фінансові, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади.

Наразі, значна частина територіальних громад України, маючи право вирішувати питання місцевого значення, неспроможна їх виконувати максимально якісно через брак кадрів відповідної кваліфікації. Тому значна частина питань не вирішується належним чином.

Органи місцевого самоврядування сільських ОТГ часто неспроможні підготувати якісні інвестиційні проекти для отримання коштів державної підтримки та коштів міжнародної допомоги, не готові до запровадження стратегічного планування та програмування розвитку громад.

Не менш гострою є проблема відсутності кадрового потенціалу для організації управління земельними ресурсами ОТГ та виготовлення містобудівної архітектурно-планувальної документації різного призначення – від завдань розробок детальних схем планування й забудови територій і мікрорайонів, від проектів розвитку інфраструктури з Державного фонду регіонального розвитку – до проектів зеленого будівництва і межування прибудинкових територій. Від проектів реконструкції вуличного освітлення – до проектів будівництва чи реконструкції вуличних інженерних мереж і комунікацій та самих вулиць і внутрішньо кварталних територій. Виявилось, що відносно проблеми щодо відсутності фахівців страждає і організація Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) [5].

Більшість ОТГ відчули потребу у таких фахівцях: юристах, економістах, фінансистах, проектних менеджерах, спеціаліста із земельних питань, спеціаліста будівельної галузі, ландшафтних дизайнерах тощо.

Вирішення проблеми нестачі кваліфікованих кадрів, на мою думку, лежить у площині професіоналізації служби в органах місцевого

самоврядування, запровадження дієвих програм підвищення кваліфікації службовців органів місцевого самоврядування та надання їм необхідної консультативної і методичної допомоги з боку органів виконавчої влади.

Отже, з метою підвищення престижності і залучення молоді до служби в органах місцевого самоврядування, існує необхідність врегулювання питань оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування та приведення їх у відповідність до норм оплати праці держслужбовців.

СПИСОК ВИОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: станом на 01 січня 2020 року №254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text> (дата звернення: 20.01.2021)
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення: 30.12.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.01.2021);
3. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення:20.01.2021);
4. Баганов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2004/2004-law-2.pdf#page=42> (дата звернення: 20.01.2021);
5. Павлюк А. П. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-07/terutor_gromad-86ead.pdf (дата звернення: 20.01.2021).

**СЕКЦІЯ № 2. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС
ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

**ФІКСУВАННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ
ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

*Бабенко Діана Олександрівна,
студентка 4 курсу групи ДП-117,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та
муніципального управління»*

У ст. 129 Конституції України визначено, суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Згідно п.6 ст. 129 Конституції України, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами відноситься до основних засад судочинства [4].

В юридичній літературі зазначається, що ці два положення, які визначено законодавцем в одній статті Основного Закону, можуть вступати між собою в дисонанс, в тому сенсі, що фіксування технічними засобами судового процесу його учасниками може негативно вплинути на об'єктивність прийняття рішення суддею [1, с. 44-45]. Крім того, КПК України та Закон України «Про судоустрій і статус суддів» неоднозначно трактують можливість застосування учасниками процесу технічних засобів фіксації.

Взагалі, тим чи іншим аспектам фіксування судового процесу технічними засобами присвячували свої праці дослідники різних галузей права: А. Андрушко, В. Грібунов, В. Дем'янчук, С. Ківалов, А. Комзюк, І. Коліушко, В. Король, В. Кройтор, Р. Мельник, О. Пасенюк, І. Петрухін, П. Репешко, А. Руденко, О. Рябченко, А. Селіванова, В. Тertiшніков, О. Харитоновна, М. Штефан та інші. Але, слід констатувати, проблематика цього питання залишається невирішеною донині.

Згідно ст. 27 КПК України кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіо записуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду. У ст. 107 КПК України наголошується, що фіксування судового провадження за допомогою технічних засобів є обов'язковим [5].

У п.4 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус сіддів» визначено, що особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Також вказується, що проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання і здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав. Суд може визначити місце в залі судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка, відеозапис [2].

Порівнявши положення двох законів щодо можливості повного фіксування на портативні відео записуючі пристрої, доходимо висновку, що Закон України «Про судоустрій і статус сіддів» є більш демократичним і дозволяє їх використовувати без отримання окремого дозволу суду.

Вище нами вже зазначалося, що в у юридичній літературі висловлюється позиція, яка виключає потребу використання будь-яких технічних засобів для фіксування судового процесу. Так, В. Леоненко, Г. Чангулі категорично заперечують можливість використання будь-яких технічних засобів для фіксації ходу розгляду справи, для обґрунтування чого приводять такі аргументи: 1) «технічне запам'ятовування» є особливою формою контролю за судовою діяльністю, що створює умови, в яких суддя, усвідомлюючи контроль за кожним своїм «кроком», може стати заручником формального, зовнішнього боку процесу; 2) «технічна пам'ять» дозволяє у подальшому піддати глибокому аналізу кожен найдрібнішу деталь у позиції, поведінці судді, що може бути використано для «розправи» над ними або з боку відомств, або з боку громадської думки; 3) використання технічних засобів фіксації може зашкодити інтересам правосуддя - ці засоби є ефективними і «переконливими» чинниками маніпуляції громадською думкою [1, с. 44-45].

На нашу думку, слід погодитись з В. Іванцовим, який зазначає, що ці аргументи є недостатньо обґрунтованими. На думку автора, припущені у перших двох з них негативні наслідки можуть виникнути у відкритому судовому розгляді і без використання технічних засобів фіксації його ходу. Слід враховувати й те, що повне фіксування технічними засобами судового процесу вже й так буде здійснюватися із реалізацією п. 7 ч. 2 ст. 129 Конституції України, а тому контроль за своїми діями професійних учасників процесу при цьому вже буде мати місце, що має й свої беззаперечні переваги. У цілому ж розв'язання проблеми будь-якого впливу (у тому числі й громадської думки) на суддів повинно лежати у площині принципу забезпечення їх незалежності, а не гласності [3, с. 476].

Отже, можна зробити висновок, що повне фіксування судового процесу за допомогою портативного відеозаписувального технічного засобу особами, присутніми у залі судового засідання є безпосереднім проявом засади гласності, спрямоване на забезпечення об'єктивності судового розгляду, можливості найбільш повного та об'єктивного ознайомлення з його ходом. У зв'язку з цим, вбачаємо за необхідне, в КПК України визначити можливість робити відеозапис засідання з використанням портативних відео технічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гласность судебной деятельности по уголовным делам. Київ: Наукова думка, 1993. 188 с.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради України*. 2016, № 31. ст.545.
3. Іванцов В. Фіксування судового процесу технічними засобами: місце та особливості застосування в адміністративному судочинстві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 471-478. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_68_75.
4. Конституція України: від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.

НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

*Гордуз Олена Анатоліївна,
старший викладач кафедри публічного та приватного права,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Протягом тривалого часу в Україні проблеми насильства в сім'ї активно не обговорювалися. Першими їх почали порушувати правозахисні громадські організації, передусім жіночі. Завдяки цьому, з'явилася ціла хвиля досліджень і наукових статей, присвячених проблемі насильства в сім'ї, створено телефони довіри, кризові центри, притулки для жінок і дітей тощо.

«Невидимість» проблеми насильства в сім'ї в Україні стосовно жінок та дітей засвідчує, перш за все, відсутність достовірної і повної статистики з цього питання. Існуюча на сьогодні відомча статистика доволі фрагментарна і не відображає загальної ситуації. Цілком зрозуміло, що за відсутності достатніх даних стосовно насильства в сім'ї в Україні неможливо уявити ні

його реальних масштабів, ні конкретних причин та проявів. Тому дана проблематика є актуальною для дослідження.

Майнове розшарування суспільства, зниження рівня життя значної частини населення, соціально-побутова невлаштованість, безробіття, юридична безправність, загальна психологічна напруженість, яка часто призводить до алкоголізації і наркотизації, втрата морально-психологічних орієнтирів негативно відбивається на мікрокліматі в родині, сприяє різкому зниженню рівня культури сімейного спілкування, призводить до загострення сімейних конфліктів і провокує виникнення сімейного неблагополуччя. Феноменом сімейного неблагополуччя є насильство в родині, що сьогодні набирає загрозливих епідемічних розмірів.

В країнах, де ведеться систематичний статистичний облік, кількість жінок, які страждають від побиття їхніми чоловіками або партнерами, сягає від 40% до 80%. Такого насильства зазнають жінки всіх вікових і соціально-економічних груп.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, проти кожної п'ятої жінки світу хоч раз у житті було скоєно фізичне або сексуальне насильство, отже, кожна п'ята жінка хоча б один раз у житті зазнає побиття або звалтування. Досвід показує, що абсолютно переважаючу більшість потерпілих від сімейного насильства (за даними американських дослідників, близько 95%) становлять жінки й дівчата.

Насильство в сім'ї як над жінками, так і над дітьми має форми фізичного, сексуального, економічного і психологічного приниження. Практично немає жодної сім'ї, де б жінка або ж дитина не зіткнулися з чоловічою або ж батьківською нестриманістю й агресивністю. Людина, яка зневажає свою дружину, дітей, завдає їм фізичного чи морального болю, ображає не лише жінок і дітей, а й суспільство в цілому. Тому ця проблема не є суто жіночою чи приватною, а набуває значення загальносуспільної, державної [1].

В Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» термін «насильство в сім'ї» вживається у такому значенні: *насильство в сім'ї* – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Жінки – жертви насильства. Найчастішими проявами насильства, від яких страждають жінки є (в порядку зменшення): словесні образи (нецензурна лайка, картання); психологічний тиск (приниження гідності у присутності сторонніх, залякування, плітки); фізичне насильство (побиття, загроза для життя); сексуальне примушення.

Найбільший рівень насильства припадає на старших жінок і, скоріш за все, не тому, що вони більше і частіше за молодших жінок зазнають

насильства, а через те, що вони краще усвідомлюють саме поняття "насильство". Потрібно зауважити, що попередні дослідження психологів, соціологів та інших фахівців, які займаються вивченням проблеми насильства стосовно жінок, свідчать, що навіть коли жінки наражаються на насильство, вони не завжди його ідентифікують як прояв насильства. Тому апіорі можна стверджувати, що насправді від насильства жінки страждають набагато частіше, ніж вони це усвідомлюють самі.

Жінки незалежно від типу поселення однаково потерпають від різних форм насильства в сім'ї, а які проживають у місті, характерне більш адекватне реагування на некоректну поведінку чоловіків у сім'ї, вони частіше сприймають її як недозволена і визнають насильницькою. Для сільських жінок, які в більшій мірі, ніж містянки, знаходяться у полоні суспільних стереотипів, притаманне приховування сімейних негараздів.

На перший погляд психологічне насильство не є таким очевидним, як фізичне. Проте воно може мати не менш тяжкі наслідки. Образи, чіпляння, приниження руйнують самооцінку жертви, викликають пригніченість і почуття безсилля, можуть стати причиною страшною дії – самогубства. Загальновідомо, що словесне насильство передують грубим формам фізичного насильства і супроводжується побиттям.

Словесне насильство має загальні риси. Як правило воно здійснюється за закритими дверима і тільки жертва є його свідком. З часом словесне насильство стає все більш інтенсивним. Жертва зникає і адаптується до ситуації. Цей вид насильства має різні види. Воно може бути прихованим і явним. Словесне насильство веде до постійного знецінення насильства жертвою – ситуація починає сприйматися нею як «нормальна», «звичайна».

Нерозуміння і не усвідомлення жертвою того, що вона втягнута в примусові, насильницькі відносини, позбавляє її можливості отримати допомогу, переосмислити своє життя і змінити його на краще. Тим більше, що психологічні наслідки тривалих стосунків в атмосфері словесного насильства не такі вже й мало суттєві. Передусім, жертва може перестати довіряти сама собі. І рівень недовіри може доходити до сумнівів у власній психічній повноцінності. Втрачається будь-яке бажання будь-що робити з власної ініціативи. У кращому випадку всяка діяльність викликає подвійне, "амбівалентне" ставлення, в гіршому – розвиваються пасивність, страх зробити вчинок. Жертва вербального насильства втрачає здатність розслабитися – вона весь час очікує пастки, якоїсь халепи. Для неї характерне депресивне світосприйняття, самооцінка жертви страждає. Їй важко приймати самостійні рішення, робити логічні висновки. Самогубство може бути одним із трагічних наслідків словесної агресії. Тому важливим моментом є «розпізнання» жінкою характеру усталених відносин, усвідомлення себе як жертви, а потім поступова зміна самооцінки.

Насильство в сім'ї, спрямоване проти жінки, має й руйнівний вплив на фізичний, моральний, психологічний стан дітей. Діти також можуть бути

втягнуті в насильство в сім'ї різними шляхами. Самі діти інколи звертаються по допомогу до людей поза межами сім'ї, коли вони побоюються за безпеку своїх матерів. В інших випадках чоловіки використовують дітей як засіб контролю поведінки жінок. Інколи діти бувають втягнутими в насильство в сім'ї, коли намагаються захистити своїх матерів від знущання [2, с. 319–322].

Жінки, що мають вищу освіту й високий соціальний статус, не можуть миритися з будь-якими формами насильства по відношенню до себе. Особливо болісно вони реагують на психологічний тиск і пригноблення. Часто саме цей вид насильства спонукає їх до радикальних змін власного життя. Згідно з опитуванням жінок з неповних сімей, серед названих причин розірвання шлюбу були вказані, насамперед, «неввічливість та брутальність у взаємовідносинах», «психологічна несумісність подружжя». На них указала переважна більшість респондентів. На фізичне насильство як причину розлучення вказала майже половина опитаних. Причому відповіді міських і сільських жінок у цьому напрямку повністю збігалися [3, с. 56-68].

Окремі експерти вказують на такі особливості жінок-жертв сімейного насильства: невисокий освітній та культурний рівень, амбівалентність, порушення статево-рольової ідентифікації. Амбівалентність характеризує почуттєву сферу людини. Вона виявляється в суперечливості емоційних ставлень людини до певного об'єкта. Так, це можуть бути стійкі почуття до членів сім'ї водночас із протилежними за модальністю ситуативними емоціями (наприклад любов, повага – і одночасно образа або зневага – і в той же самий час жалість). Амбівалентність почуттів може виявлятися як непослідовність, суперечливість поведінки людини, хитання та сумніви у ситуації вибору. Можна зробити припущення, що саме непослідовність поведінки, постійні хитання є тими факторами, що провокують насильство стосовно таких жінок.

Щодо порушення статево-рольової ідентифікації як чинника сімейного насильства по відношенню до жінок, то тут можна припустити, що жінки, чия поведінка суперечить загальноприйнятим нормам, уявленням про поведінку дружини, матері, частіше потерпають від сімейного насилля, ніж ті, які поведуться у відповідності до цих уявлень.

Насильство в сім'ї порушує багато прав тих, кого захищають як міжнародні, так і національні нормативно-правові акти. Для попередження та профілактики насилля над жінками важливу роль відіграють неурядові, зокрема жіночі, організації, саме вони виступають ініціаторами розробки та реалізації програм, спрямованих на зменшення цього лиха. Органи влади повинні заохочувати на усіх рівнях співпрацю із громадськими організаціями, які борються із насиллям над жінками, та встановити активне співробітництво з ними, включаючи надання матеріально-технічної та фінансової підтримки. Необхідно сприяти розвитку системи консультативних центрів, груп самопідтримки, служби юридичної допомоги, розширенню мережі кризових центрів та притулків для потерпілих від насильства в сім'ї, створенню

системи центрів допомоги для координації дій щодо збору інформації та надання послуг потерпілим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесник Л. А. 25 листопада – Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства по відношенню до жінок. *Новоград-Волинський медичний коледж*: веб-сайт. URL: <http://nvmk.org.ua/579-25-listopada-mizhnarodniy-den-borotbi-zalikvidaciyu-nasilstva-po-vidnoshennyu-do-zhinok.html> (дата звернення 10.01.2021).
2. Колінько О. О. Жінка як жертва доведення до самогубства. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 319–322.
3. Колос Л. Є. Насильство щодо жінок і вироблення концепції його подолання. *Дотримання прав жінок та завдання правоохоронних органів України* : зб. наук. ст. Харків : Регіон-інформ, 1999. С. 58–68.
4. Декларація об искорененні насилія в отношении женщин, провозгл. резолюцией 48/104 Ген. Ассамблеи ООН от 20 дек. 1993 г. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506 (дата звернення: 11.01.2021)
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: від 18 груд. 1979 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 12.01.2021)

ДІЛОВІ ЯКОСТІ ПРАЦІВНИКА І МОЖЛИВОСТІ ЇХ ЗАКРІПЛЕННЯ В ТРУДОВОМУ ДОГОВОРІ

*Гордуз Олександр Юрійович,
студент групи КП-218,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Дана тема є досить актуальною на сучасному розвитку нашої держави. Для працівника свобода укладення трудового договору означає повну можливість обирати собі місце і вид роботи з урахуванням власних інтересів, знань і намірів. Для підприємства свобода трудового договору означає можливість вибрати найбільш підходящого працівника з точки зору ділових і кваліфікаційних якостей. Свобода працівника і свобода підприємства в трудових правовідносинах перебувають у постійному співвідношенні. При цьому кожна з сторін повинна сумлінно користуватися наданими їй правами.

Принцип рівноправності в галузі права. В системі принципів, закріплених Конституцією України, що становить правову основу суспільства, важливе місце належить рівності громадян. Рівноправність, що ґрунтується на суспільній рівності всіх людей, означає, що кожному члену

суспільства надаються рівні з іншими його членами юридичні можливості. Для громадян із закону випливають і рівні права, і рівні обов'язки. Ніхто з членів суспільства не може мати чи добиватися для себе якихось переваг і привілеїв, як і звільнитися від виконання встановлених законом обов'язків.

У своїй праці Я. Фатеев «Свобода волі сторін трудового договору при його зміні як категорія, що виступає провідником до стабільності трудових правовідносин», автор наголошує, що в умовах необхідності прийняття нового кодифікованого акта, що врегулює відносини у сфері найманної праці, головний акцент має бути зроблено на вирішенні питань свободи волі сторін у зміні трудового договору таким чином, щоб віднайти баланс їхніх інтересів.

Метою даного наукового дослідження є розкриття проблематики укладення трудового договору згідно чинного законодавства.

Трудовий договір є основним документом, який регулює відносини роботодавця і працівника, їх права і зобов'язання. Згідно зі ст. 21 КЗпП відповідно з трудовим договором працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Законодавство України забороняє необгрунтовану відмову в укладенні трудового договору (прийняття на роботу). Згідно з Конституцією України не допускається будь-яке безпосереднє або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у профспілці або іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання (ст. 22). У той же час проблеми дискримінації у сфері трудових правовідносин і укладення трудових договорів найтіснішим чином пов'язані з проблемою професіоналізму працівників, їх ділових якостей, які безпосередньо впливають на можливості укладення трудового договору.

Регулювання трудових відносин в Україні здійснюється на підставі законодавства про працю, зокрема, Кодексу Законів про працю. Згідно зі ст. 3 КЗпП, законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами.

Кодексом законів про працю України дано визначення трудового договору.

Так, трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу,

визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Сторонами трудового договору є працівник та власник підприємства, установи організації або уповноважений ним орган чи фізична особа. Щодо умов укладення трудового договору слід зазначити, що трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі.

Додержання письмової форми є обов'язковим у таких випадках:

- 1) при організованому наборі працівників;
- 2) при укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я;
- 3) при укладенні контракту;
- 4) у випадках, коли працівник наполягає на укладенні трудового договору у письмовій формі;
- 5) при укладенні трудового договору з неповнолітнім;
- 6) при укладенні трудового договору з фізичною особою;
- 7) в інших випадках, передбачених законодавством України.

У разі укладення трудового договору між працівником і фізичною особою фізична особа або за нотаріальним дорученням уповноважена нею особа повинна у тижневий строк з моменту фактичного допущення працівника до роботи зареєструвати укладений у письмовій формі трудовий договір у державній службі зайнятості за місцем свого проживання у порядку, визначеному Міністерством праці та соціальної політики України.

Слід зазначити, що до початку роботи за укладеним трудовим договором власник або уповноважений ним орган зобов'язаний:

- 1) роз'яснити працівникові його права і обов'язки та проінформувати під розписку про умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, його права на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору;
- 2) ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором;
- 3) визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами;
- 4) проінструктувати працівника з техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і протипожежної охорони.

Доцільно звернути увагу на те, що працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового

договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Питання про ділові якості працівника як елемент теорії «людського фактору» стало предметом активного обговорення і дослідження порівняно недавно. Так, на думку О. Серопяна, оцінка ділових якостей працівників – це цілеспрямований процес визначення наявності професійних і особистісних якостей працівника і встановлення їх відповідності займаній посаді (виконуваній роботі). Як вважає автор, під діловими якостями працівника слід розуміти професійну підготовку відповідно займаній посаді, знання і вміння, що дозволяють виявляти, попереджувати і ліквідувати негативні ситуації в процесі виконання трудової функції. Сюди необхідно віднести також працездатність, відповідальність, дисциплінованість, чесність, добросовісність, ініціативність, самостійність і рішучість [1, с. 7, 18].

Отже, укладення трудового договору між майбутнім працівником та роботодавцем – дуже кропітка робота, що потребує дотримання всіх вимог згідно чинного законодавства, і не лише Кодексу Законів про працю, Конституції України, Цивільного процесуального кодексу, але й інших законодавчих актів, що так чи інакше закріплюють взаємовідносини між ними.

Також, саме використання оціночних понять ускладнює правозастосування та не залишає місця для юридичної кваліфікації. Залишається проблемою тлумачення оціночних категорій. У трудовому праві повинен домінувати схематизм і формалізм. У кожній ситуації норма права повинна бути інтерпретована з урахуванням принципів законодавства і особливостей конкретного випадку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: станом на 1 січ. 2020 р. №30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Кодекс Законів про Працю: станом на 31 груд. 2020 р. №322-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 05.02.2021).
3. Цивільний процесуальний кодекс: станом на 13 серп. 2020 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Коваленко О.О. Правові проблеми свободи волі сторін при укладанні, зміні та припиненні трудового договору: дис.... д-ра юрид. наук / 12.00.05. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого Харків, 2015. 447 с.
5. Коваленко О.О. Свобода волі працівника і роботодавця та її вплив на укладання, зміну та припинення трудового договору: монографія. Харків: ХНАДУ, 2015. 348 с.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНЦЯ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

*Кричун Юрій Анатолійович,
доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності,
ЦДПУ ім. В. Винниченка,
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат*

Операція об'єднаних сил та тимчасова окупація окремих територій суттєво погіршила криміногенну ситуацію як на Сході, так і в державі в цілому. Як не прикро, зросла кількість і військових злочинів, які є специфічними та вимагають швидкого вжиття конкретних заходів щодо їх попередження, а в разі виявлення – усунення наслідків та притягнення до відповідальності винних осіб.

Найчастіше злочини, які вчиняють військовослужбовці Збройних сил України, є типовими, тобто стосуються виключно несення служби, виконання військового обов'язку, а саме: непокора; самовільне залишення військової частини або місця служби; дезертирство; викрадення; привласнення; вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; нестача та втрата військового майна [3, с. 47].

Якщо аналізувати службові розслідування, які проводяться у військових частинах за результатами виявлення того чи іншого злочину, то можна дійти висновку, що, як правило, вказані злочини вчиняють військовослужбовці рядового, сержантського та старшинського складу. Ця категорія військовослужбовців у переважній більшості допускає бездіяльність, що й призводить до негативних наслідків.

Якщо говорити про втрату та привласнення військового майна, то ці злочини здебільшого вчиняють військовослужбовці офіцерського складу, оскільки саме вони найчастіше обіймають посади, які функціонально пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням підрозділів, або на яких покладені такі обов'язки.

Військові злочини, як і будь-який інший вид злочину, мають свою криміналістичну характеристику, тобто певну систему узагальнених даних про найбільш типові їх ознаки, що проявляються в способі й механізмі діяння, обстановці їх учинення, особі суб'єкта, інших обставинах, закономірний взаємозв'язок яких слугує основою наукового та практичного вирішення завдань службового розслідування.

До основних елементів криміналістичної характеристики слід віднести тільки ті, що вирізняються чітким пошуково-розшуковим спрямуванням, а саме:

- характеристику предмета злочинного посягання (речі матеріального світу, якими прагнуть завладіти злочинці, – гроші, цінності, майно тощо);

- типові способи вчинення злочину (складаються зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину та способів приховування (маскування) злочинних дій);

- типову «слідову картину» події (комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів і певним способам та етапам їх учинення);

- характеристику особи злочинця (певні фізичні, соціально-демографічні дані; чинники, що мали вплив на формування та здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками тощо);

- характеристику особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки та стосунки, ознаки віктимної поведінки тощо);

- мотив та мету вчинення злочинів (мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого; мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння) [4, с. 266].

У ході розслідування обов'язковою умовою є встановлення особи злочинця та його характеристика. Таке дослідження є складною та багатогранною проблемою й проводиться на основі аналізу елементів її структури. Недостатня увага до особи злочинця призводить до втрати інформації на тактичному та стратегічному рівнях, зокрема в разі розслідування окремих видів злочинів, тому криміналістичний аспект вивчення особи злочинця передбачає збирання та аналіз інформації про неї з метою визначення напрямів розслідування у справі, вибору відповідних тактичних прийомів та засобів впливу на особу [5, с. 545].

Під час розслідування військових злочинів на перший план виступають саме соціальні та психологічні властивості особи злочинця, оскільки біологічні показники серед військовослужбовців, такі як вік, стать, стан здоров'я, є досить передбачуваними.

Варто зазначити, що особа злочинця-військовослужбовця має суттєві особливості, обумовлені рядом чинників:

- замкнена одностатева соціальна група міжособистісного спілкування;

- жорстка регламентація повсякденного побуту;

- необхідність за певних умов ризикувати життям;

- ієрархічна будова взаємовідносин між начальником та підлеглим за безумовного дотримання принципу єдиноначальності;
- обмеження вільного часу та, як правило, обмежений вибір культурно-дозвільних заходів;
- значні щоденні фізичні та психологічні навантаження, іноді «кочовий» спосіб життя [5, с. 544–545].

При цьому специфіка особи військовослужбовця обумовлює вибір того або іншого способу вчинення злочину, засобів і знарядь, які полегшують його вчинення. Отже, криміналістична характеристика особи, яка вчинила військовий злочин, повинна містити такі дані: військове становище особи (служить за контрактом, проходить строкову службу чи мобілізована; рядовий, сержантський, старшинський чи офіцерський склад; посада тощо), сімейний стан, освіта, мотив і мета.

Наприклад, злочинці, які скоюють дезертирство або самовільне залишення місця служби, непокору, найчастіше є неодруженими. Водночас серед військовослужбовців, які вчиняють привласнення (втрату військового майна), значну частину становлять одружені, мають на утриманні неповнолітніх дітей. Мотиви непокори – різні, це може бути й незадоволення службовою вимогливістю начальника, бажання задовольнити особисті потреби, лінь, хитрість та інше. Винний може переслідувати мету змінити службу діяльність начальника, змусити його до неправомірних, вигідних для злочинця дій. Мотивами вчинення дезертирства та самовільного залишення місця служби найчастіше є проблеми в складних і стресових ситуаціях, необхідність соціальної підтримки (допомога своїй родині через скрутне фінансове становище, стан здоров'я рідних). Типовим мотивом привласнення військового майна є користь. Передусім це стосується військовослужбовців, які привласнили саме зброю та боєприпаси. Зокрема, метою привласнення є нажива шляхом подальшого продажу військового майна, для вчинення інших злочинів (терористичного акту, вбивства, знищення майна тощо) [3, с. 48].

Для України, в умовах проведення Операції об'єднаних сил, військові злочини мають надзвичайно негативне значення, оскільки це ті фактори, які підривають бойову готовність, бойову дисципліну та правову свідомість військовослужбовців, створюють умови для втрати військових кадрів, військового майна, тож вимагають від влади застосування всіх необхідних ресурсів для запобігання вчиненню військових злочинів. Таким чином, дані про особу, яка вчинила військовий злочин, як елемент криміналістичної характеристики мають основоположне значення, оскільки вони є міцною інформаційною базою, яка в подальшому, під час встановлення відповідних співзалежних зв'язків, дозволить визначити інші невідомі елементи криміналістичної характеристики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпенко М. Розслідування військових злочинів – одна з форм боротьби за зміцнення військової дисципліни і правопорядку у військових формуваннях України. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 78–83.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Особливості документування та розслідування злочинів, учинених на території проведення антитерористичної операції, а також на тимчасово окупованих територіях: науково-методичні рекомендації / О. О. Юхно, С. О. Книженко, Г. І. Глобенко, О. О. Бондаренко, Т. І. Савчук, Р. П. Чича, Т. Г. Фоміна, Д. Ю. Четвертак. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. 64 с.
4. Сандул В. Криміналістична характеристика військових кримінальних правопорушень. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2–3 (6–7). С. 265–269.
5. Цимбал М. Типова особа злочинця у структурі криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з посяганням на життя та здоров'я людей під приводом виконання релігійних обрядів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. пр.* 2010. Вип. 47. 544–547 с.

ОСВІДУВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ ПЕРЕВІРКИ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

*Лук'янчиков Борис Євгенович,
доцент, КПП ім. Ігоря Сікорського,
кандидат юридичних наук, доцент,
Лук'янчиков Євген Дмитрович
професор, КПП ім. Ігоря Сікорського,
доктор юридичних наук, професор*

Відповідно до ч. 2 ст. 214КПК України досудове розслідування, а відповідно і дізнання, як одна з його форм, розпочинається з моменту внесення відомостей про правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР). В наступній частині цієї статті наголошується, що за загальним правилом здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою передбачену законом відповідальність. У невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду).

Цією ж нормою законодавець передбачає виняток із загального правила початку досудового розслідування (дізнання) для кримінальних

проступків, для з'ясування обставин яких до внесення відомостей до ЄРДР може бути:

- 1) відібрано пояснення;
- 2) проведено медичне освідування;
- 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей (ч. 3 ст. 214 КПК).

Зазначені способи отримання інформації для з'ясування обставин кримінального проступку та прийняття рішення про необхідність розпочати дізнання, слід визнати процесуальними діями(засобами) формування доказів у провадженні. За загальним правилом засоби формування судових доказів мають визначену законом процесуальну форму. На жаль, такої форми не передбачено для процесуальних дій з перевірки інформації про кримінальні проступки. Лише вилученню речей і документів присвячено самостійну статтю 298-3, редакція якої має метою приховати дійсну слідчу дію, яку дозволено проводити до внесення відомостей в ЄРДР. І у першій і у другій частині цієї статті йдеться про вилучення речей і документів під час обшуку затриманої особи, що не викликає жодних сумнівів та заперечень. З цього слід зробити висновок, що під час дізнання до внесення відомостей до ЄРДР, у невідкладних випадках, може проводитися не тільки огляд місця події, але і обшук затриманої особи з метою вилучення речей і документів. Певні сумніви виникають щодо сутності інших перевірочних дій, порядку їх проведення та оформлення результатів (процесуальної форми), що потребує окремого дослідження. У даному разі вважаємо за можливе зупинитися на проведенні медичного освідування, як способі перевірки відомостей про кримінальний проступок.

Оскільки чинний КПК не визначає порядок його проведення, звернімося до недалекої історії. Так, КПК України 1960 року закріплював два види освідування: слідче та судово-медичне (ст. 193). Перше проводилося слідчим відповідно з винесеною ним постановою. Друге проводилося судовомедичним експертом або лікарем за вказівкою слідчого. У даній нормі визначалися способи фіксації результатів освідування. Слідчий мав скласти протокол, який підписував сам та освідуваний. Судовомедичний експерт складав акт, а лікар видавав довідку.

Чинний КПК України (ст. 241) передбачає один вид освідування – слідче і проводиться воно на підставі постанови прокурора. До участі в освідуванні може залучатися судово-медичний експерт, лікар або інший спеціаліст, залежно від мети та обставин освідування. Законодавець не визначає, в яких документах мають відображатися результати освідування.

Оскільки освідування є різновидом слідчого огляду, специфіка якого обумовлюється його об'єктом – тіло живої людини, має бути однозначний висновок про відображення його результатів у протоколі, правом складання якого наділений слідчий (дознавач) (ст. 106 КПК). У такому випадку виникає запитання про процесуальний документ, в якому мають знайти відображення результати освідування судово-медичним експертом або лікарем.

Не вирішено питання з правовою підставою медичного освідування, колом осіб, які можуть бути піддані такому освідуванню та мети його проведення. Якщо за загальним правилом освідування особи проводиться за постановою прокурора, скоріше за все і медичне освідування має проводитися за аналогічною постановою. Даний спосіб формування доказів у кримінальному провадженні становить суттєве втручання в право особи на недоторканність, а тому має бути чітко визначена підстава його застосування.

По-друге, в КПК не визначено коло осіб, які можуть бути піддані медичному освідуванню. Відповідно до загального правила, освідуванню можуть бути піддані підозрюваний, свідок, потерпілий (ч. 1 ст. 241 КПК). На даному етапі провадження щодо кримінальних проступків, осіб які набули такого статусу бути не може. Постає питання про забезпечення прав на недоторканність гарантованих Конституцією України (ст. ст. 3, 28, 29).

Законодавством деяких сусідніх країн здійснено спробу для вирішення цього питання. Поряд з традиційними учасниками (підозрюваний, потерпілий, свідок), що можуть бути піддані освідуванню, до цього переліку віднесено заявника та особу, на яку прямо вказав заявник як на того, хто вчинив кримінальне правопорушення (ст. 223 КПК Республіки Казахстан).

Не вирішеним залишається питання про можливість медичного освідування в примусовому порядку. Звичайно, у більшості випадків слідчі дії проводяться за особистим волевиявленням осіб, які до них залучаються. Проте не можна виключати випадки, коли особа відмовляється пройти медичне освідування. Для таких випадків законодавець окремих країн передбачає можливість проведення освідування у примусовому порядку (ч. 2 ст. 223 КПК Республіки Казахстан, ч. 2 ст. 206 КПК Республіки Беларусь).

Не можна обійти увагою визначення мети медичного освідування. Слід зазначити, що законодавець різних країн неоднозначно підходить до вирішення цього питання. Відповідно до ч. 1 ст. 241 КПК України метою освідування є виявлення на тілі підозрюваного, потерпілого, свідка слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет. Подібна мета освідування передбачена КПК Республіки Вірменія (ст. 220) та Республіки Молдова (ст. 119).

Законодавець інших країн розширює завдання освідування та, окрім названих раніше, відносить до них виявлення стану сп'яніння та інших властивостей і ознак, що мають значення для справи (ст. 179 КПК РФ, ст. 206 КПК Республіки Беларусь, ст. 223 КПК Республіки Казахстан). При цьому у цих нормах зазначається, якщо для цього не потрібно проводити експертизу.

Віднесення до завдань освідчування, як різновиду огляду, встановлення станів і властивостей організму людини, на нашу думку, є даниною майже вікової традиції. У той час до завдань освідчування відносили визначення фізіологічного стану (вагітності), віку або психічного стану [1, с. 267].

Віднесення до завдань освідчування встановлення станів людини не набуло підтримки науковців та практиків. Так, С. А. Шейфер слушно зазначає, що звичайним спостереженням, навіть із застосуванням технічних засобів, не завжди можливо виявити у людини стан сп'яніння, оскільки його ознаки: запах алкоголю, невпевнена хода, плутана мова, червоний колір обличчя і т. п. – багатозначні і можуть бути притаманні іншим станам людини: хворобі, що супроводжується прийманням медичних препаратів, втомленості, страху тощо. У подібних ситуаціях особу слід направити до медичної установи, де з використанням прийомів судово-медичного дослідження спеціаліст зробить висновок та сформулює відповідь на конкретне запитання [2, с. 92].

Принципово поділяючи дану думку зазначимо, що визначення стану людини, зокрема сп'яніння, вживання наркотиків, потребує використання спеціальних знань і має вирішуватися проведенням судово-медичної експертизи. Освідчування, як слідча дія, не передбачає і не може передбачати будь-яких досліджень над людиною.

На завершення слід зазначити, що порядок і форма проведення перевірочних дій у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки потребує подальших досліджень з метою нормативного врегулювання цієї діяльності і приведення у відповідність до загальних правил забезпечення прав та інтересів особи, у тому числі і на її тілесну недоторканність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс: учебник. Москва: Гос.издат.юр.лит., 1951. 511 с.
2. Шейфер С. А. Проблемы развития системы следственных действий. *Уголовное право*. 2002. № 3. С. 90-92.

ОЦІНКА НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ РЕГУЛЮВАННЯ НОРМ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ІНДУСТРІЇ 4.0

*Пукала Ришард,
проректор,*

*Державна вища техніко-економічна Школа ім. Б.Маркевича
у Ярославі (Республіка Польща),
кандидат економічних наук*

*Внукова Наталія Миколаївна,
професор кафедри банківської справи і фінансових послуг,*

Умови розбудови цифрової економіки та суспільства України з урахуванням досвіду європейських держав передбачають ґрунтовний аналіз правового регулювання господарської діяльності щодо застосування технологій Індустрії 4.0. Актуалізація підсилюється практичними діями з боку, наприклад, НТУУ «КПІ ім. І.Сікорського» щодо відкриття 3-го Центру Індустрії 4.0, де відбулось об'єднання навколо тем Індустрії 4.0 п'яти факультетів – теплоенергетичного, приладобудівного, інформатики та обчислювальної техніки, електроенергетики та автоматики, радіотехніки із залученням факультету менеджменту та маркетингу, що підкреслює потребу у економіко-правовому супроводженні цього процесу [0].

Дослідниками інституту економіки промисловості НАН України надано рекомендації щодо розвитку підприємств в умовах Індустрії 4.0 на основі їх інтелектуалізації. Відзначено, що такий розвиток не потребує відмови від звичних виробництв III-IV технологічних укладів, втім в умовах глобальних економічних орієнтирів та Індустрії 4.0 набуває особливих рис, а саме дозволяє промисловим підприємствам швидко та якісно змінюватися за короткий проміжок часу. Обґрунтовано, що для цього необхідно, по-перше, об'єднати ключових учасників модернізації промисловості в напрямі Індустрії 4.0 на основі їх інтелектуалізації (держави, бізнесу та підприємств державного сектору, науки і освіти) шляхом створення на державному рівні національних платформ – центрів розвитку інтелектуалізації підприємств та відповідних регіональних центрів на рівні регіонів. По-друге, зосередитися на таких спрямуваннях поглиблення інтелектуалізації як розвиток людського капіталу на виробництві шляхом безперервного навчання, підвищення кваліфікації, обізнаності персоналу щодо інноваційних трансформацій та стимулювання збереження висококваліфікованого людського капіталу; трансформація національних виробництв в інтелектуальні з використанням досягнень як індустрії 3.0 і 4.0 шляхом державного стимулювання інтелектуалізації, прямої підтримки і розвитку провідних галузей промисловості країни [0].

Висновки вчених щодо поєднання перетворень, які відбуваються як в технічній сфері, так і людського капіталу, вимагають пошуку додаткових ресурсів для їх здійснення, а рахуючи їх обмежений рівень, необхідний вибір оптимального способу фінансування інновацій в галузі застосування діджиталізації для підвищення рівня комунікації при наданні, зокрема, і освітніх послуг [0].

Промислова революція - Індустрія 4.0 потребує оцінки нових можливостей регулювання норм господарської діяльності, отже суттєву роль у цьому відіграють стартапи. Враховуючи сутність індустрії 4.0 і її основні компоненти, спрямовані на створення інтелектуальних ланцюжків доданої

вартості на основі динамічних, що самоорганізуються і самооптимізуються соціотехнічних систем, необхідно використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, які все більше інтегруються у виробничі процеси. Для цього ключове значення мають нові цифрові канали клієнтського доступу, оскільки вони дозволяють відійти від традиційної моделі «виштовхування» (просування продукції на ринок) і перейти до моделі «витягування» (виробництво на вимогу). Стартапи відіграють важливу роль в цих відносинах, оскільки вони діють в екосистемі, адаптованій до їхніх потреб, отже, вони стають більш важливими у створенні цифрових бізнес-моделей. Ці моделі, в свою чергу, дозволяють їм отримати конкурентну перевагу в нестабільних ринкових умовах[0].

Оцінюючи тенденції розвитку індустрії 4.0, які впливають з динаміки змін на світових ринках, експерти відзначають, що саме 2020 рік вніс чимало визначальних зламів в тенденції розвитку Індустрії 4.0: це прискорення діджиталізації, зростання частки кастемізованої продукції (як приклад, Amazon планує пошив індивідуальних футболок) та ін.. Серед трендів помітними є більш колаборативні ланцюги постачань, ще краща простежуваність продукції, яка має захищати імідж брендів, все більше розповсюдження в управлінських стратегіях компаній антикризових стратегій покращеної стійкості (resilience). Тема стійкості промисловості до нових загроз звучить також в матеріалах Глобального саміту промисловості, який, між тим розглядає можливість бачити нові 4.0 індустріальні стартапи[0].

Для визначення ставлення до напрямів розвитку господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0 НДІПрЗІРНАПрНУ проведено опитування серед різних респондентів. У анкеті, яка була розроблена, наявні питання щодо їх віку і статі, напряму діяльності, визначення поняття що є Індустрія 4.0. Базові технології змін необхідно було відрейтингувати за пріоритетністю: 1,2,3,4. Щодо просування реформ і їх супроводження запитувалось, наскільки потрібне **правове** і **економічне** регулювання цього процесу. Для відзначення наявності ресурсів для перетворень досліджувалась думка учасників опитування щодо потенційного рівня зацікавленості господарюючих суб'єктів в Україні інвестувати в економіку Індустрії 4.0 за трьома рівнями шкали: високий, середній, низький.

В опитуванні взяли участь більше 40 осіб віком до 25 років більше 51 %, від 25 до 40 років – 36 %, більше 40 років – 13%. За гендерною ознакою переважали жінки – 74%, чоловіки – 26%. Серед напрямів діяльності представлені всі групи респондентів: самозайняті особи, наймані працівники (фахівці), здобувачів вищої освіти (30%), службовці, підприємці, викладачі і науковці (30%). Що є Індустрією 4.0 – відповіді розподілились наступним чином : індустріальна революція (59%), кіберфізична система (15%), єдність машин і персоналу (15%), віртуалізація світу (3%), індивідуалізація замовлень (8%).

За пріоритетністю базових технологій змін за першим пріоритетом більше всіх набрала технологія складних інформаційних систем і інтернету речей. Наскільки потрібне **правове** регулювання цього процесу – відповіді на 98 % були позитивні (дуже потрібне – 54% і потрібне 44 %).

Для регулювання норм господарської діяльності в умовах розбудови індустрії 4.0 потрібні розробки у сфері права, які мають враховувати перетворення в індустрії 4.0 щодо змін індустріальної революції, швидкої віртуалізації світу, в також індивідуалізації замовлень, що вже починає запроваджуватися у господарській діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брюховецька Н. Ю., Чорна О. А. Інтелектуалізація як пріоритетний напрям розвитку промислових підприємств в умовах Індустрії 4.0. *Економіка промисловості*. 2019. № 4 (88). С. 28-57.

2. Відкриття Центру 4.0 в КПІ імені Ігоря Сікорського. URL: <https://atep.kpi.ua/post-81/>

3. Юрчак О. Світові тенденції Індустрії 4.0 на 2021 та їх вплив на Україну. URL: <https://industry4-0-ukraine.com.ua/2021/01/07/worldwide-trends-in-industry-4-0-and-their-impact-on-ukraine-in-2021/>

4. Pukala R., Hlibko S., Vnukova N., Davidenko D., Usage of E-Technologies to Enhance Infocommunication in Financing Innovation. *International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology, PIC S&T2019*, October 8-11, 2019 Kyiv, Ukraine.

5. Pukala, R., Start-ups as one of the elements triggering the development of Industry 4.0, 2019, MATEC Web of Conferences, Tom 297, str. 08002, Wyd. EDP Sciences. ISPCIME-2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/337212396_Start-Ups_as_One_of_the_Elements_Triggering_the_Development_of_Industry_40

ТЕОРЕТИКО – ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ЭЛЕКТРОННОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В БЕЛОРУССКОМ ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

*Степанов Олег Витальевич,
доцент кафедры международного
экономического права,
Белорусский государственный
экономический университет,
кандидат юридических наук, доцент*

Развитие социальной активности граждан, обеспечение прав и законных интересов физических и юридических лиц во всех сферах

жизнедеятельности человеческого общества является одним из важнейших направлений деятельности государственного аппарата в XXI веке. Это приводит к необходимости разработки новых социальных норм в информационно-коммуникационной сфере в целях воспитания граждан в духе уважения и исполнения законов, укреплению системы хозяйствования и различных форм собственности, в том числе и посредством осуществления возможностей электронного судопроизводства. Поэтому проблема развития возможностей электронного судопроизводства всегда находилось и находится в центре внимания ученых из различных стран.

На совершенствовании теоретико-правовых аспектов, регулирующих развитие различных направлений электронного судопроизводства, обращают внимание российские авторы А. Алексеев, А. Балашов и Н. Ефремова, С. Ворожбит, Ю. Зипунникова, О. Смолина и иные [1]. В целом ими рассматривается развитие электронного судопроизводства как позитивное явление в гражданском процессе России. В контексте изложения материала заслуживает внимания, и позиция казахского автора М. Аленова который полагает, что электронные процедуры в конечном итоге будут внедрены в гражданское судопроизводство [2, с.71].

В Республике Беларусь положительному освещению различных направлений использования возможностей электронных средств в судах общей юрисдикции посвящены работы И. Кирвель, О. Степанова, Д. Цыганкова, О. Федотова [3] и иных исследователей. В тоже время нельзя не отметить и наличие отдельных мнений авторов, которые негативно относятся не только к внедрению в гражданский процесс отдельных аспектов электронных процедур, но и дальнейших благоприятных перспектив их развития в Республике Беларусь. Например, В. Скобелев и А. Штейнер [4, с. 55] подвергли критическому анализу такой элемент системы «электронного правосудия» как видеоконференцсвязь и делают вывод о том, что использование видеоконференцсвязи в гражданском процессе не получит широкого распространения из-за небольших размеров территории, роста расходов на техническое обеспечение видеоконференцсвязи и наличия пробелов в правовом регулировании и риска ущемления процессуальных прав юридически заинтересованных лиц и, соответственно, ошибок в разрешении дел. Представляется, что данные подходы, в своей сути содержат некоторые недостатки советской системы правосудия СССР 30-50 - х годов XX столетия, игнорирующей принципы гласности судебного разбирательства, а также права на публичное разбирательство дела компетентным, независимым и беспристрастным судом.

Творчески развивая рассмотрение электронного судопроизводства как позитивное правовое явление полагаем, что в качестве дефиниции «электронное судопроизводство» в теории гражданского процессуального права следует рассматривать основанное на нормах гражданского процессуального права совокупность процессуальных действий,

осуществляемых судом и иными участниками гражданского судопроизводства в информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» при рассмотрении и разрешении судами гражданских дел с применением электронных процедур. Такой подход может быть использован в дальнейшем белорусским законодателем в качестве опорного при внесении дополнений в статью 1 Гражданского процессуального кодекса «Основные термины и их определения, применяемые в настоящем Кодексе». Кроме того, на современном этапе распространения информационных технологий в правоприменительной практике судебная система сможет использовать технико-правовую возможность упрощения порядка рассмотрения и разрешения гражданско-правовых споров, развивая тем самым принцип процессуальной экономии. Это обстоятельство приобретает особую актуальность в условиях эпидемиологической обстановки в современном мире, предполагающее защиту от ковидной инфекции лиц, участвующих в гражданском процессе.

Поскольку на рассмотрение суда общей юрисдикции поступают гражданские дела с различными требованиями, то и электронное правосудие будет иметь несколько видов регламента рассмотрения и разрешения правовых споров, определяемых, с одной стороны, возможностью использования технических средств, с другой стороны – особенностями подлежащего защите материального права или охраняемого Законом интереса. В частности, к таким особенностям можно отнести, во-первых, возможность отправления правосудия по гражданским делам имущественного характера с относительно небольшой ценой иска (например, не превышающего размер в 100 базовых величин); во-вторых, в отличие от приказного производства, при таком производстве дела рассматриваются судьей по существу заявленных требований с учетом позиций сторон спора, то есть можно говорить о состязательности процесса; в-третьих, не будут применяться правила об отложении судебного разбирательства и о перерыве в судебном заседании.

Подводя итог вышесказанному, следует сделать вывод о том, что разработка вопросов формирования электронного судопроизводства в гражданском процессе является обязательным условием совершенствования, с одной стороны, доступности правовой помощи населению страны, обеспечения прав и свобод человека; а с другой — способствует укреплению законности и правопорядка, формированию уважительного отношения к Закону и суду.

СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Алексеев А.А. Электронное судопроизводство в российском гражданском процессе. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2016. №2. С.12-16.

2. Балашов А.Н., Ефремова Н.Г. Развитие электронных технологий в гражданском судопроизводстве. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2016. №8. С.8-12.
3. Ворожбит С.П. Электронные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе: автореф. дис. канд. юрид. наук / Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург. 2011. 25с.
4. Зипунникова Ю.Н. Некоторые вопросы классификации цивилистической процессуальной формы. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2013. №8. С.53-57.
5. Смолина О.С. Электронные документы как доказательства в арбитражном процессе. *Журнал российского права*. 2012. №10.С.116-124.
6. Аленов М.А. Внедрение в Казахстане электронного правосудия: нормативная основа и перспективы. *Право и государство*. № 3 (60).2013. С. 71-73.
7. Кирвель, И. Ю. Электронное правосудие: понятие, сущность, перспективы. *Электронная библиотека УО «Гродненский государственный университет им. Янки Купалы»*. URL: <http://elib.grsu.by/katalog/152806-315013.pdf>. (дата доступа: 22.10.2020.)
8. Степанов О.В., Д.Г. Цыганков Правовая природа электронного судопроизводства. *Вестник Белорусского государственного экономического университета*. 2018. № 4. С. 73-80.
9. Федотов О. Электронное правосудие в Республике Беларусь. *Идеи электронного правительства для Беларуси*. URL: <http://www.e-gov.by/themes/ekspert/elektronnoe-pravosudie-v-respublice-belarus> (дата доступа: 27.12.2020).
10. Скобелев В. Видеоконференцсвязь в гражданском процессе: о проблемах и перспективах использования. *Юстиция Беларуси*. 2016. № 9 (174). С. 46-55.

АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ ДІЇ ПІЛІТОВСЬКОГО СТАТУТУ

*Степанов Павло Леонідович,
завідувач кафедри публічного та приватного права,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»,
кандидат юридичних наук, доцент*

Одним з пріоритетних завдань кримінального судочинства законодавець виділяє охорону найбільш суттєвих суспільних відносин та

інтересів. Указане завдання здебільшого вирішується шляхом установаження злочинності суспільно небезпечних діянь та караності у випадку їх учинення. Натомість державою застосовуються й інші заходи кримінально-правового характеру. Одним із найбільш дійових заходів забезпечення суспільних благ і інтересів, поряд із заходами кримінальної репресії, висуваються заходи, направлені на відновлення порушених у результаті злочину інтересів самою винною у його вчиненні особою.

Активна позиція громадян в попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів ініціюється різними формами заохочення, визначених правовими нормами. Стимулюючи позитивну діяльність суб'єктів, держава прагне на законних підставах пом'якшити їм покарання, а в окремих випадках повністю звільнити від кримінальної відповідальності [3, с. 5].

Історико-правовий нарис дає можливість проаналізувати динаміку розвитку альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів на різних етапах становлення українського суспільства і сприяти процесам гуманізації кримінального законодавства та відновного правосуддя в нашій державі.

Історико-правовому аналізу норм інституту, що розглядається, присвячували свої роботи такі вітчизняні і закордонні вчені, як: Х. Алікперов, А. Горова, К. Гріфітс, О. Житний, Р. Коваль, М. Костицький, Б. Леко, О. Савкін, С. Туркота, Г. Усатий та багато інших. Автор же задається метою дослідити розвиток альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів як комплексного інституту кримінального та процесуального права на території України за часів дії III Литовського статуту.

Третій, або як його називали Новий Литовський статут, органічно поєднував положення Руської Правди, I та II Литовських статутів, а також норми звичаєвого права, що були поширені на українських землях. Згідно цього нормативу, метою покарання, поряд з ізоляцією злочинця і заподіяння йому шкоди, було відшкодування потерпілому заподіяної шкоди за рахунок злочинця і поповнення державної скарбниці. Це передбачалося такими видами покарань як, нав'язка та головщина [1, с. 199].

Оскільки III Литовський статут діяв на території України аж до XVIII ст., то норми, що передбачали альтернативне вирішення, застосовувалися впродовж усього цього часу і слугували основним засобом вирішення кримінального конфлікту у зв'язку з учиненням злочину вперше і невеликої тяжкості. Слід вказати, що законодавець за тих часів, віддавав перевагу відновленню порушених прав за рахунок відшкодування завданої шкоди, а за вчинення незначних злочинів проти особи та проти власності винний взагалі звільнявся від кримінальної відповідальності, якщо примирився з потерпілим, відшкодував завданий збиток і сплатив штраф до державної скарбниці. Ще одним позитивним моментом такої кримінально-правової політики держави була економія сил і засобів, що спрямовувалась на розгляд тяжких злочинів.

Слід зазначити, що широкими правами була наділена потерпіла сторона. Так, в разі примирення потерпілий міг забрати свій позов, причому це він міг здійснити на будь-якій стадії процесу. Обов'язковим для таких справ було зізнання особи, яке на ряду з показаннями сторін, свідків, присяги та речовими доказами було чи не основним джерелом доказів.

Також Литовський статут 1588 р. передбачав діяльність мирових судів, де вирішувалася більшість справ про незначні злочини проти особи, власності та ін. Остаточним рішенням у таких справах було складання «примирливої», за якої: винна особа звільнялася від покарання; потерпілому відшкодовувався завданий збиток; суд одержував кошти за примирення. Були передбачені навіть випадки, коли справа могла бути направлена для її подальшого вирішення із мирового суду до земського. Це відбувалося тоді, коли при складанні мирової угоди, або після її складання, одна зі сторін не виконувала передбачені нею умови. Наприклад, винний не відшкодував завданий потерпілому збиток або, навпаки, коли мировий суддя не звільнив від покарання особу, що відшкодувала збиток і примирилася з потерпілим, у такому разі зацікавлена сторона могла подати скаргу до земського суду [2, с. 66].

З наведеного вбачається прагнення не скільки покарати за скоєне, а відновити порушені злочинним діянням права та заощадити при цьому на кримінальній репресії.

Крім того, альтернативні інституції здешевлюють і прискорюють провадження за рахунок спрощення процедур і прискорення процесу. Зокрема, відновне правосуддя у психосоціальному аспекті є індикатором зрілості суспільства, його здатності вирішувати кримінальні конфлікти в оптимальному режимі. За таких умов позитивно прогнозованим постає питання подальшого поширення та вдосконалення альтернативного вирішення кримінально-правових конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія держави і права України: підручник / за ред. В. Тація, А. Рогожина, В. Гончаренко / кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. У 2-х т. Т. 1. Київ, 2003. 656 с.

2. Самохвалов В. П., Шевченко О. О., Вовк О. Й. Історія держави і права України: хрестоматія для студ. юрид. вузів та факультетів. Київ: Вентурі, 1996. 224 с.

3. Щерба С. П., Савкин А. В. Деятельное раскаяние в совершенном преступлении. Москва: Спарк, 1997. 110 с.

ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ

Телійчук Віталій Григорович,

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент*

Ефективне функціонування і діяльність правоохоронних органів насамперед залежить від їх правового регулювання. Призначення правового регулювання взагалі – функціональне, управлінське. Правове регулювання в оперативно-розшуковій протидії корисливо-насильницьким злочинам, також носить функціональний характер. Причому в цій роботі за допомогою правових норм регулюються відносини між державою (його представниками) і громадянином (перш за все особою, яка зазіхає на охоронювані кримінальним законом об'єкти) у зв'язку з необхідністю захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави. Правове регулювання в оперативно-розшуковій протидії зазначеним злочинам є нормативно владний вплив держави на суспільні відносини в оперативно-розшуковій протидії з метою їх упорядкування. Такий вплив відбувається шляхом встановлення правових норм по юридично значущих питаннях, що виникають в рамках оперативно-розшукових та інших правовідносин в зазначеній діяльності. Правове регулювання оперативно-розшукової протидії, як складової ОРД, можна уявити як правовий простір (поле), в межах якого діють його учасники. Правовому регулюванню в оперативно-розшуковій протидії підлягають суспільні відносини (виникають, тривають і припиняються) в самій оперативно-розшуковій протидії і (або) в зв'язку з її здійсненням. Державою проводиться правове регулювання власне не цієї діяльності, а тих суспільних відносин (оперативно-розшукових та ін.), які функціонують в оперативно-розшуковій протидії [5, С. 48]. Практична значимість і наукова цінність проблеми правовідносин полягає в тому, що вона розкриває найважливіший аспект фактичної обґрунтованості правового регулювання, показує можливості реального втілення юридичних норм в права і обов'язки конкретних осіб, що беруть участь в ОРД, і зокрема в оперативно-розшуковій протидії корисливо-насильницьким злочинам.

Аналіз фактичних оперативно-розшукових відносин дозволяє зробити висновок, що вони містять основні ознаки правовідносин:

є специфічною частиною суспільних відносин; виникають на основі правових норм; здійснюються через суб'єктивні права і юридичні обов'язки учасників; висловлюють певну їх волю; виникають, змінюються і припиняються при наявності юридичних фактів; знаходяться під охороною держави.

Слід підтримати точку зору В. Бабаєва та інших вчених про важливість значення норм кримінального права в характеристиці оперативно-розшукових правовідносин. Разом з тим вирішальне значення в їх виникненні, зміні та припиненні належить правовим нормам, які регулюють ОРД. Оперативно-розшукові правовідносини виникають на основі юридичних фактів, які свідчать про реальну небезпеку виникнення або наявності протиправних діянь. Ці відносини в своєму розвитку мають складний характер і в дозволі стоять перед суб'єктами завдань часто переплітаються з правовідносинами інших галузей права - кримінально-процесуальним, трудовим, фінансовим та ін. І навіть з відносинами міжнародно-правового характеру. В оперативній роботі важливо визначитися з конкретними приписами відповідних норм.

Вони реалізуються за допомогою здійснення прав і обов'язків їх учасників. Це найбільш наочно проявляється в правовому статусі суб'єктів, які здійснюють ОРД, які мають правосуб'єктність, що виражається в їх компетентції. Правові норми визначають обсяг правоздатності суб'єктів. Нормативні акти, що регламентують організацію і тактику проведення ОРЗ, конкретизують і деталізують правові відносини з іншими учасниками [4]. Отже, правове регулювання оперативно-розшукової протидії корисливо-насильницьким злочинам - це нормативно-владний вплив держави на суспільні відносини, що виникають, тривають і завершуються під час такої діяльності, та пов'язані з нею суспільні відносини з метою їх упорядкування. Цей вплив здійснюється через установавання правових норм з юридичне значущих питань, які виникають у межах зазначеної діяльності. Важливе значення для правильного розуміння призначення та змісту оперативно-розшукової протидії корисливо-насильницьким злочинам має визначення меж правового регулювання, від якого, у свою чергу, залежить дієвість пошукової роботи і, відповідно, реальність заходів щодо запобігання корисливо-насильницьких злочинів, які вчинюються окремими особами, та їх припинення, а також гарантованість захисту прав і свобод громадян, які потрапили в поле зору оперативних підрозділів. Проте нині питання правового регулювання оперативно-розшукової протидії корисливо-насильницьким злочинам ускладнює та обставина, що в теорії українського права ще немає єдиного підходу до розуміння меж загального правового регулювання. Отже, межі правового регулювання суспільних відносин в оперативно-розшуковій протидії корисливо-насильницьким злочинам – це зумовлені об'єктивними та суб'єктивними чинниками межі державно-владного втручання в суспільні відносини, які виникають у зв'язку з наявністю достатнього ступеню достовірності вчинення злочину або з його вчиненням і його гласним або конспіративним попередженням, виявленням та припиненням за посередництва застосування спеціальних сил, засобів і методів, а також вчинення оперативно-розшукових дій за правилами норм оперативно-розшукового та деяких інших галузей українського права.

Одним із напрямків удосконалення будь-якої діяльності є належне унормування її правової основи. Оперативно-розшукова діяльність не є виключенням. На тлі системних змін, що відбуваються в правоохоронних органах, не можна залишати поза увагою правове регулювання оперативно-розшукової діяльності.

Ми цілком згодні з позицією В. Половнікова та С. Халимона [2], що сучасний стан правового регулювання оперативно-розшукової діяльності потребує вдосконалення. Все частіше лунають думки серед експертів, вчених, представників громадськості, що чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] не відповідає міжнародним стандартам негласної діяльності, а також чинному кримінальному процесуальному закону. Такі думки мають суттєве підґрунтя, адже діючий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», прийнятий у далекому 1992 році, є дійсно морально застарілим, незважаючи на постійні зміни.

Аналіз чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», наукових публікацій з означеної тематики та діяльності практичних підрозділів дає можливість визначити ряд проблемних питань щодо правового регулювання оперативно-розшукової діяльності взагалі і протидії корисливо-насильницьким злочинам зокрема. Оскільки обсяг нашої доповіді обмежений, тому ми перерахуємо найбільш суттєві:

1) втрата монопольного правового регулювання проведення оперативно-розшукових заходів. Прийняття нового КПК України та запровадження нового правового інституту – негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, суттєво вплинуло на організацію оперативно-розшукової діяльності в частині документування злочинних дій; 2) найсуттєвішим недоліком чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на нашу думку, є створена система стримувань і противаг, закріплена в статтях 6, 8 та 9; 3) соціальний та правовий захист осіб, які надають допомогу оперативним підрозділам у боротьбі із злочинністю на конфіденційній основі (останнім часом оперативні підрозділи відмовляються від осіб, з якими укладаються трудові угоди. Це викликано низкою об'єктивних обставин, пов'язаних із чіткою персоніфікацією соціального страхування громадян, а звідси і проблемами, які стосуються дотримання вимог конспірації та режиму секретності. Переважна більшість осіб, що залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності не укладають письмових угод про співробітництво. Зазначене не може позитивно впливати на якість негласного апарату і на результати його роботи [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаєв В. К. Правовідносини в оперативно-розшуковій діяльності. URL:https://stud.com.ua/62154/pravo/pravovidnosini_operativno_rozshukovoyi_diyalnosti

2. Половніков В., Халімон С.. Проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності: пошук шляхів вирішення. URL: <https://cutt.ly/xktVcQc>

3. Правовідносини в оперативно-розшуковій діяльності URL: <https://pravo.studio/rozshukova-diyalnist-operativno/tema-pravovidnosini-operativno-rozshukoviy-91727.html>

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. Редакція від 24.10.2020.База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 27.01.2021).

5. Шалимов А. Ю. Курс основ оперативно-розыскной деятельности: учебник для вузов. 3-е изд., доп. и перераб. Москва: Издательский дом Шумиловой И.И., 2008. 391с.

СЕКЦІЯ № 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

СИСТЕМНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФУНКЦІЙ СВІДОМОСТІ

*Акімова Наталія Володимирівна,
доцент кафедри загальної підготовки
та соціальної роботи ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»,
доктор психологічних наук*

Свідомість, безумовно, одна з ключових категорій як сучасної, так і класичної психології. Проте питання її визначення, структури та функцій все ж потребують подальшої розробки, структурування та узагальнення. Різноманіття різних класифікацій функцій свідомості ускладнює розуміння цієї проблеми, в різних типологіях на позначення тих самих функцій використовуються різні терміни. Окрім того, класифікації, що наведені у поширених підручниках часто надлишкові, дублюючі та непослідовні.

У класичних працях радянських вчених зазначалися такі функції свідомості:

- рефлексія (Виготський, 2012; Рубінштейн, 1946; Лурія, 1979; Зінченко, 2004; Петровський, 1998);
- цілепокладання (Рубінштейн, 1946; Леонт'єв, 1947; Петровський, 1998);
- планування або передбачення (Рубінштейн, 1946; Леонт'єв, 1947; Петровський, 1998);
- регулювання поведінки (Леонт'єв, 1947; Анан'єв, 1960; Зінченко, 2004);
- творче перетворення дійсності (Леонт'єв, 1947);
- духовна (Леонт'єв, 1947).

Науковець Акопов у своєму підручнику виділив такі функції: цільова, когнітивна, афективна, емотивна (Акопов, 2004). Таке розуміння функцій свідомості видається надто широким, якщо це функції свідомості, то що є функціями несвідомого чи психіки загалом? Чи у них однакові функції?

Російські психологи О. А. Истомина та В. В. Павловський пропонують надто заплутану класифікацію (Истомина, Павловський, 2007), де виокремлюють довільну та мимовільну (цікаво, як це?) свідомість, розуміючи її як процес (отже, вона має бути обмежена у часі та мати результат?). Крім того, вони відносять до свідомості сон та гіпнотичні стани, що нам видається сумнівним. А також вважають постановку цілей та усвідомлення себе мимовільними процесами, з чим важко погодитися.

У підручнику О. Скрипченко, Л. Долинської представлена така класифікація функцій свідомості (Скрипченко, Долинська, 1999): 1. відображальна, 2. творчо-креативна, 3. регулятивно-оціночна, 4. рефлексивна функція – основна функція, характеризує сутність свідомості. У цій типології теж помітне дублювання щодо рефлексивної та відображальної функції, а також відсутній зв'язок з іншими компонентами психіки.

Функції свідомості намагаються впорядкувати на серйозному науковому рівні, в межах дисертаційних досліджень:

- А. Г. Самойлова підкреслює такі функції свідомості: віддзеркалююча, інформативна та орієнтовна, творча, оцінювальна та регулятивно-управлінська (В. П. Зінченко, В. П. Тугарінов, Л. М. Веккер) (Самойлова, 2004);

- О. А. Гульбс та Н. Ф. Шевченко акцентують такі функції свідомості як інформаційна, орієнтувальна, оціночна, регулятивно-управлінська (Л. М. Веккер), відображувальна, породжуюча, рефлексивна й духовна (В. П. Зінченко, В. Ф. Моргун). (Шевченко, 2006; Гульбс, 2013).

У цих класифікаціях змішується функціональний та змістовний аспекти свідомості.

Мета доповіді – запропонувати системну класифікацію, що ґрунтується на уявленнях про структуру психіки.

Методи та методики дослідження. Для досягнення зазначеної мети були використані наступні теоретичні методи і методики: а) дедуктивний як шлях від абстрактного до конкретного; б) індуктивний як узагальнення фактів; в) аналіз як шлях від цілого до частин; г) синтез як шлях від частин до цілого; д) узагальнення як перехід на більш високу ступінь абстракції шляхом виявлення загальних ознак (властивостей, відношень, тенденцій розвитку і т. п.) предметів; е) систематизація як зведення розрізнених знань у єдину наукову систему; є) моделювання як створення спрощеної моделі психологічного явища з метою його докладного дослідження. Також використовувалися інтерпретаційні методи, що ґрунтуються на конкретних принципах системного, діяльнісного, когнітивного та постнекласичного підходів. Вони спрямовані на пояснення отриманих результатів з точки зору первинних припущень та посилань, інтеграцію отриманих емпіричних закономірностей у єдину наукову картину світу.

Загальну функцію психіки можна позначити як реактивність, тобто реакція на подразники (у найбільш загальному розумінні, що було розроблено у працях І. Сеченова та І. Павлова). Психіка людини функціонує на кількох рівнях: свідомому та несвідомому (тваринам, на нашу думку, властивий лише несвідомий рівень). Основна функція несвідомого – це адаптація (приспосовання), а свідомості – рефлексія (суб'єктивне відображення об'єктивного світу). Як відомо, психічні явища за тривалістю поділяються на процеси, стани та властивості. Психічні процеси за метою та результатом диференціюємо на пізнавальні (сприйняття, мислення, пам'ять, мовлення) та

регулюючи поведінку (воля). За цим же критерієм розглядаємо і психічні стани: пізнавальний (увага) та регулюючий поведінку (емоції, почуття). Психічні властивості розглядаємо як загальні особливості психіки, до яких належать темперамент і характер, мотивація, здібності. Усі зазначені психічні явища мають прояви і на свідомому, і на несвідомому рівні. На свідомому рівні пізнавальні процеси конкретизують рефлексивну функцію свідомості наступним чином:

- свідомість + сприйняття = формують досвід (його усвідомлену частину), емпірична функція;
- свідомість + увага = реалізують орієнтаційну функцію;
- свідомість + мислення = створюють можливість для планування, тобто створення картини майбутнього, реалізуючи прогностичну функцію свідомості;
- свідомість + пам'ять = створюють картину минулого, впорядковують минулий досвід, емпірична функція;
- свідомість + мовлення = реалізують функцію смислотворення;
- свідомість + емоції = реалізують оцінну функцію;
- свідомість + воля = регулюють поведінку (її усвідомлену частину);
- свідомість + тіло = психосоматична функція.

Отже, чітко визначити функціональний аспект свідомості складно навіть на сучасному етапі розвитку психологічної науки, акумулюючи досвід класиків, сучасників та маючи змогу використовувати технічні інновації. Аналіз популярних класифікацій функцій свідомості дозволив встановити низку закладених у них протиріч, що призводять до плутанини між функціями свідомості та її феноменами. Виявлені суперечності виникають через відсутність чіткого уявлення про зміст та структуру свідомості, а також відсутність обґрунтованого критерію класифікації функцій свідомості. Завдяки ґрунтовним дослідженням попередників та сучасним комунікаційним технологіям можемо запропонувати системну класифікацію на основі критерію структурної організації психіки: основною функцією свідомості є рефлексія (суб'єктивне відображення об'єктивного світу), що у взаємодії з іншими компонентами психіки реалізується низкою конкретизованих функцій: емпірична, орієнтаційна, прогностична, оцінна, психосоматична, смислотворення та регуляції поведінки.

У подальшому плануємо дослідити зазначені функції більш докладно та побудувати на їх основі відповідну методика вивчення свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акопов Г. В. Проблемы сознания в психологии. Москва: Изд-во МПСИ, Воронеж: НПО «Модек», 2004. 232 с.
2. Ананьев Б.Г. Психология чувственного познания. Москва: Акад. пед. наук РСФСР, 1960. 486 с.

3. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва: Лабиринт, 2012. 352 с.
4. Гульбс О.А. Теоретико-методологічні основи категоріальної структури професійної свідомості викладачів вищої школи: дис. доктора психол. наук: 19.00.01/ Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Харків, 2013. 520 с.
5. Зинченко В.П. Мысль и Слово: подходы Л.С. Выготского и Г.Г. Шпета (часть 2). *Психологическая наука и образование*, 2004. №1. С. 5-17.
6. Истомина О.А., Павловский В.В. Психология и педагогика: Ч.1. Психология личности. Владивосток: Морск. гос. ун-т., 2007. 347 с.
7. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы сознательности учения. *Известия АПН РСФСР. Вопросы психологии понимания*, 1947. №7. С. 3-41.
8. Лурия А.Р. Язык и сознание. Москва: МГУ, 1979. 320 с.
9. Петровский А. В., Ярошевский М.Г., Карпенко Л.А. Краткий психологический словарь / за ред. Карпенко Л.А. Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. 505 с.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Москва: Учпедгиз, 1946. 282 с.
11. Самойлова А. Г. Особливості формування професійної свідомості майбутніх психологів: автореф. дисс. канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України, Київ, 2004. 19 с.
12. Скрипченко О., Долинська Л. Загальна психологія: навчальний посібник. Київ: АПН, 1999. 463 с.
13. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти: автореф. дисс. докт. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України, Київ, 2006. 26 с.

АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА

*Алієва Олена Георгіївна,
студентка III курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»*

Соціально-екологічні проблеми суспільства щоденно впливають на здоров'я людини. Щороку умови навколишнього середовища в Україні та світі ускладнюються. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, забруднене навколишнє середовище є однією з найголовніших причин високої смертності у світі. Так, чверть населення планети помирає через важкі екологічні умови: екологічні ризики зумовлюють виникнення понад 100 найнебезпечніших хвороб і кожного року призводять до зменшення

чисельності населення приблизно на 12,6 млн осіб, а це 23% усіх смертей, які трапляються в світі [1].

На думку ВООЗ, якщо не поліпшувати стан навколишнього середовища, то кількість хворих та смертність зростатиме. Крім того, навколишнє середовище є фундаментом для стану здоров'я населення. Якщо в світі не вживати заходи з метою створення безпечного середовища, тоді мільйони людей хворітимуть і помиратимуть занадто молодими. Забруднення атмосферного повітря є однією з гострих проблем суспільства [2].

Забруднення атмосферного повітря полягає у викиді в атмосферу хімічних речовин, твердих частинок і біологічних матеріалів, які спричинюють шкоду для людини та інших живих організмів. Часто ефект забруднювачів є непрямим та проявляється лише через тривалий час, наприклад, певні речовини здатні зменшувати товщину озонового шару, впливаючи таким чином на більшість земних екосистем. В результаті чого людство стикнулося з явищем глобального потепління, що призводить до чисельних проблем, серед яких підняття рівня моря (що значно підвищує ризик повеней та шторму), посухи, збільшення кількості й інтенсивності ураганів та зникнення окремих видів рослин і тварин. Також зміни клімату ускладнюватиме процес вирощування їстівних продуктів, скорочуватиме світові запаси питної води. Ключовими екологічними проблемами України є винищення лісів, руйнування ґрунтів внаслідок незаконного видобутку бурштину, забруднення річок, забруднення повітря внаслідок зростання кількості транспорту та недотримання екологічних норм підприємствами, перепоповнення сміттєзвалищ [1].

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є обов'язковою умовою стабільного соціально-економічного розвитку України.

Кіровоградська область лежить на Українському кристалічному щиті з унікальними покладами урану. Таке географічне розташування впливає і на стан екології. Підвищений від природи рівень радіонуклідів у воді та ґрунті відзначає й влада області.

У регіоні діють три уранові шахти:

– Інгульська (на межі з обласним центром);

– Новокосянтинівська (за півсотні кілометрів від м. Кропивницького);

– Смолінська (за сотню кілометрів від м. Кропивницького).

Видобутий уран Україна використовує для потреб атомної енергетики і продає за кордоном. В області його лише видобувають, але не переробляють. Уран видобувають закритим способом, проте радіоактивні відходи все одно є. Поблизу шахт територія забруднена ураном, радієм-226, торієм-230, свинцем-210, полонієм-210 і радоном-222, які потрапляють в тому

числі у воду. 75% сільського населення області користується водою з джерел та криниць, адже централізованого водопостачання немає [1].

У 2013-2014 роках в області розробили комплексну програму захисту населення Кіровоградської області від іонізуючого випромінювання. В її рамках обласний лабораторний центр проводив дослідження води зі свердловин та громадських криниць. Тоді дослідили вміст радону-222 і виявили його перевищення від 105,5 до 654,1 Беккерель на літр (при нормі в 100) в 11 з 21 районах. Найгірша ситуація у Гайворонському районі, де перевищення виявили у 80% криниць [1].

Окрім цього, у липні 2017 року у колишньому глиняному кар'єрі «Веселівське родовище» крадії металу розрили місце захоронення радіоактивних відходів. У 1988 році тут поховали матеріали, забруднені цезієм-137. «Розкопки» чорних металошукачів фахівці Державної інспекції з ядерного регулювання кваліфікували як радіаційну аварію. Проте, поки що цезій так і залишився у глиняному кар'єрі замість утилізації чи перепховання [1].

Вчені вважають, що радон і продукти його розпаду можуть бути причиною онкологічних захворювань, зокрема раку шкіри та легенів. Головним ворогом для Кіровоградщини, незалежно від шахт, є радон. Хоча ця проблема актуальна для всієї частини України, розташованої на кристалічному щиті.

За статистикою обласного департаменту охорони здоров'я, за останні десять років показник захворюваності на рак збільшився з 411 нових випадків на 100 тис. населення (у 2006 році) до 469 випадків (у 2016 році). І ця цифра продовжує зростати. За даними Національного реєстру захворюваності на рак, вже у 2017 році стандартизований показник був 478. Цей показник є найвищим серед областей. Зростання статистики онкологічних захворювань на Кіровоградщині експерти пов'язують в першу чергу із природними покладами урану та радону, а екологічно небезпечною ситуацією в області [1].

Отже, проблеми екології впливають на всі сфери життєдіяльності людини, впливаючи на беззаперечну цінність – це здоров'я кожної людини. Проблема зміни клімату, глобального потепління, масової вирубки лісів, забруднення водних ресурсів та шкідливих викидів у повітря є актуальними в усьому світі. Кожна держава, область, місто і село мають взяти на себе відповідальність за стан навколишнього середовища, щоб наслідки діяльності людини ставали безпечними для суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва А. А. Екологічна журналістика України: корпоративний аналіз. *Результати журналістикознавчої наукової роботи*. Кіровоград. 2015. 37 с.

2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Кіровоградської області у 2017 році. *Департамент екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації*. Кропивницький, 2018. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Reg_report/2017

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Білецька Тетяна Вікторівна,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
кандидат соціологічних наук*

Характерним політичним трендом кінця ХХ – початку ХХІ ст., що його стимулюють світові процеси глобалізації, стає значне поширення ідейних цінностей громадянського суспільства та розбудова на цій основі демократичних держав. Тому надзвичайно важливою й вельми актуальною проблемою політичного розвитку сучасної України стає питання формування громадянського суспільства. Цілком упевнено можемо констатувати, що йдеться про існування України в новітній системі цивілізаційних координат третього тисячоліття, яка актуалізуватиме перед країною досить гострі проблеми на випробування її спроможності «скочити на підніжку поїзда», що вже стрімко набирає рух до нової формації, чи залишитися осторонь, на задвірку світової цивілізації?

Визнаємо, що шлях до справжньої демократії важкий, болісний і тривалий. Ми виявилися не готовими досягнути зміст думки про те, що демократизація як процес перетворення суспільства і держави з тоталітарних на демократичні є не вольовим ривком національно-демократичних сил (передусім політико-управлінської еліти), що витягнуть за собою всю країну, все суспільство. Це – певні правила і процедури руху в політичному просторі, які базуються на відповідній системі ціннісних координат.

Як слушно зауважує відомий вітчизняний соціолог В. Степаненко, громадянське суспільство є поняттям, символічним полем, розгалуженням соціальних інститутів, практик та цінностей, яке охоплює комплекс основних характеристик та параметрів суспільної життєдіяльності, яка відокремлена від держави і є само організованою [4, с. 6].

Це – комплексний соціокультурний та суспільно-політичний феномен, який включає в себе наявність та розвиненість:

– *соціальних інститутів* (незалежні медіа; громадська думка; добровільні асоціації та об'єднання громадян; принцип верховенства права, реалізований в рівності громадян перед законом та в реальному їх доступі до

правової справедливості; структурована політична опозиція; системи зовнішнього громадського контролю за владою на всіх рівнях, включаючи незалежний прокурорський нагляд, парламентські комісії, парламентські та громадські аудиторсько-контрольні комісії; правозахисні організації);

– **соціальних практик** (суспільна активність громадян, що не обмежується участю у виборах; громадські рухи; ініціативні групи; громадянська залученість до добровільних суспільних, почасти неформалізованих та віртуальних об'єднань; поінформованість – знання місцевих та загальнонаціональних новин; правова культура та вміння застосовувати правозахисну та судову систему; діяльність незалежних правозахисних недержавних організацій; лобювання суспільно-значимих ініціатив);

– суспільних **цінностей та чеснот** (плюралізм, толерантність, довіра до співвітчизників та суспільних інститутів, здатність до компромісів без втрати гідності, самоповага, ввічливість, громадська солідарність та взаємодопомога) [4, с. 6-7].

Конкретно-історичні моделі громадянського суспільства мають свої соціокультурні та національні особливості, які проявляються та актуалізуються в різних країнах по-різному. Адже, громадянське суспільство, навіть в контекстах розвинутих демократій не видається фіксованим раз і назавжди досягнутим станом, а є процесом, який вимагає суспільно-громадянських зусиль по його підтримці та відтворенню у нових актуальних формах.

Саме громадянське суспільство примушує формальну демократію «працювати». Як переконливо доводить американський дослідник Хіларі Патнем, горизонтально організовані добровільні асоціації, які перетинають вертикальні соціальні розподіли в суспільстві, є більш сприятливими для розширення соціальної кооперації, для формування норм доброзичливої взаємності і, таким чином, для становлення ефективної демократії, аніж ієрархічні або клієнтистські структури [1, с. 28].

Для аналізу проблем громадянського суспільства важливим є осмислення такої сфери соціальної реальності як рівень соціальної довіри до співвітчизників. Ступінь останньої є соціокультурною характеристикою суспільства, яка пов'язана із особливостями його історичного, культурного, політичного та соціально-економічного розвитку.

За даними більшості соціологічних опитувань. Українці демонструють поміркований рівень довіри до соціального оточення (у порівнянні із критично низькими показниками довіри до інших соціальних інститутів), що дає нам підстави для деякого оптимізму щодо перспектив розвитку коопераційних та товариських зв'язків, що виступають базисом як для ефективної економіки, так і для діючого громадянського суспільства. Адже за умов прямо-пропорційної кореляції між рівнем економічного розвитку суспільства та рівнем довіри до «своїх» (і «не своїх») незнайомців,

цілком можливий і зворотній зв'язок – взаємний кредит довіри громадян може детермінувати економічний та соціальний успіх суспільства.

Аналіз деяких показників-індикаторів потенціалу громадянського суспільства в Україні підтверджує складність та проблемність процесів його формування. Однією із центральних проблем розвитку громадянського суспільства в Україні є, на нашу думку, традиційно авторитарний спосіб функціонування владних відносин в суспільстві, а відтак критично низький ресурс довіри до владних інституцій з боку суспільства.

Питання цивілізованих взаємовідносин влади і суспільства, відмови від зверхнього стилю функціонування влади та традиційного режиму її «закритості», а також, пов'язані із режимом «прозорості» проблеми незалежного громадянського контролю за діяльністю всіх гілок влади, її підзвітності громадськості та, більш широко - можливості громадянського залучення до процесу прийняття політичних рішень стали як ніколи актуальними. Йдеться про найбільш принципові реформи, пов'язані саме із суттєвою зміною у способі взаємодії владних структур із громадськістю. Сутність нової стратегічної зміни повинна полягати у переорієнтації від віджилі політики «демократизації» до політики розвитку громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александр Дж. С. Парадокси громадянського суспільства. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 1999. № 4. С. 27-41.
2. Андросенко Т., Костенко Н., Макеєв С., Малес Л. Медиа в выборах: между политикой и культурой. ИС НАНУ, 1999. 429 с.
3. Барков В. Ю. Украина сегодня: политические, социальные и национальные детерминанты развития. Киев: Стилос, 1998. 220 с.
4. Степаненко В. Соціологічна концепція громадянського суспільства в пострадянському контексті. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* №3. 2000. С. 5-21.

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА ОНОМАСТИКОНА ПЬЕСЫ ГЕОРГИЯ МАРЧУКА «СВЕТ ВЫСОТЫ»

*Бут-Гусаим Светлана Феодосьевна,
доцент кафедры белорусской филологии
Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина,
кандидат филологических наук, доцент*

Изучение именованного в взаимосвязи с культурой определенного этноса занимает особое место в русле лингвокультурологической проблематики. Ономастическая система – важный языковой элемент,

помогающий понять психологию, определить национально-культурную идентичность этноса. Проблема отражения в ономастиконе художественного произведения человека не только как носителя языка, но и как хранителя определенной культуры, особого менталитета становится все более актуальной в современной лингвистике. Ономастикон драматургии Георгия Марчука пока не был объектом лингвокультурологического исследования. Рассмотрение имён художественного произведения в контексте культуры и социальных преобразований даёт новый импульс к изучению истории проприальных единиц, определению их роли в формировании национального менталитета, духовной культуры этноса.

Пьеса Георгия Марчука «Свет высоты» – это размышление о предназначении творческой личности, выраженное в рассказе о судьбах великого просветителя XVI века Франциска Скорины и талантливого режиссера XXI века Платона Вераса, творчество которых утверждает идеалы Милосердия, Справедливости, Любви к человеку и Отечеству. Заголовок пьесы относится к идейно-характеристическому типу, так как выражает идею художественного произведения, высказанную и в эпитафии – словах Франциска Скорины: «*Хай дасканалым будзе чалавек Боскі і да ўсякай справы добрай падрыхтаваны*»[4, с. 62].

Ядро ономастического пространства пьесы – **антропонимы**. Личные имена персонажей – христианские онимы иноязычного происхождения, заимствованные из греческого: **Георгий** (греч. ‘земледелец’ [1, с. 23]), **Денис** (греч. ‘посвященный богу вина Дионису’ [1, с. 26]), **Платон** (греч. ‘широкий’ [1, с. 38]); **Елена** (греч. ‘светлая’ [1, с. 53]); латинского: **Виктория** (лат. ‘победа’ [1, с. 57]), **Маргарита** (лат. ‘жемчужина’ [1, с. 44]); **Константин** (лат. ‘твердый, постоянный’ [1, с. 30]), древнееврейского: **Даниил** (др.-евр. ‘Бог мой судья’ [1, с. 25]) языков.

«Затемненная» внутренняя форма иноязычных имён может содержать немаловажную информацию о литературном герое. Разумеется, не каждый читатель задумывается над происхождением имени персонажа. Между тем, этимологическая семантика антропонима позволяет открыть интересные грани образа. Неслучайно главный герой пьесы – талантливый режиссер, который в современном прагматичном мире посвящает жизнь созданию фильма о наследии просветителя Скорины, носит имя великого античного мудреца **Платона** (от греч. ‘широкий’). Популяризация идей Франциска Скорины поможет, как считает современный творец, прекратить движение общества к животному состоянию потребительства и цинизма: «*Мы докажем, што любіць Радзіму, верыць у Бога, спачуваць і дасягаць высакароднай мэты — найвялікшае шчасце*» [4, с. 66].

В XVI веке знатные роды в Речи Посполитой уже имели **фамилии** – официальные имена, передаваемые в наследство и указывающие на принадлежность человека к определенной семье. На страницах пьесы использована фамилия белорусского первопечатника Франциска **Скорины**.

В. П. Лемтюгова пишет: «в сочетании с именем Франциск *Скорина* не является еще фамилией в современном понятии и статусе. Это только второе имя, заимствованное самим Франциском у деда или прадеда. *Скорина* – сокращенный вариант древнеславянских (дохристианских) составных имен с компонентом скор-: *Скоромир, Скорослав, Скоролуб*. В христианском именослове есть личное имя *Скориан*, которое также допускает возможное сокращение *Скорина*» [3, с. 499].

Фамилии персонажей – белорусов XXI столетия – образованы от прозвищ отапеллятивного происхождения: слов-характеристик физического облика (*Одноухов*), социального статуса личности (*Казак*). Смысловая нагрузка фамилий-позтонимов бывает связана с древними мифологическими представлениями о Вселенной и человеке. Фамилия талантливого режиссера, стремящегося рассказать современникам на языке кинематографа о великом просветителе Скорине, образована от наименования растения – *Верас* (белорусское название вереска). «На языке цветов *вереск* является символом одиночества и безнадежности» [2]. К сожалению, усилия молодого творца не находят поддержки ни среди друзей (актеры его фильма уезжают в Москву), ни среди бизнесменов, которые не стремятся финансировать фильм, а обманывают молодого режиссера и стараются соблазнить его красавицу-возлюбленную.

Компонентом ономастикона пьесы Г. Марчука являются оценочно-характеристические **прозвища** персонажей. В исторических фрагментах пьесы употребляется прозвище российского царя – безжалостного убийцы личных противников, а также внешних и внутренних врагов государства: «*Цар Василь Іванавіч памёр, пакінуў двое сыноў, аднаго глуханямога, а другога – будучага Івана Жахлівага, грознага да ворагаў і паклёпнікаў Расіі, валадара моцнага і мудрага*» [4, с. 66].

Значительное место в исторической части ономастикона пьесы занимают так называемые «периферийные» **онимы-ретроспекции**: названия географических объектов, учреждений, книг, произведений искусства и др. Средством создания атмосферы XVI века и описания жизненного пути Франциска Скорины являются **топонимы**. Созданию исторического колорита способствуют употребленные в контексте пьесы устаревшие топонимы. **Лексико-словообразовательный архаоним *Вільня*** отличается от современного географического названия словообразовательным аффиксом. **Собственно лексическим архаонимом** является наименование *Кенигсберг*. Современное название города **Калининград** полностью отличается от древнего фонеморфологическим составом. Основные этапы жизненного пути, а также мировоззрение просветителя помогают передать **библионимы** «*Малая падарожняя кніжыца*», «*Троя*», «*Александрья*», «*Апостал*». В размышлениях Франциска Скорины – человека, посвятившего жизнь проповеди Слова Божьего через печатную Библию, используется теоним **Бог**

и агнионы (имена святых): *«Госпадзі Ойча наш, апякунка наша Панна Марыя, уратуй нас і злітуйся»* [4, с. 66].

Атмосферу XXI века создают и используются на страницах пьес **эргонимы**: *Міністэрства культуры*, туристическая фирма *«Адвечнае лета»*, ночной клуб *«Чырвоная жырафа»*, *Адміністрацыя Прэзідэнта*, киностудия *«Беларусьфільм»*. Вера занимает важное место в жизни современных творцов, поэтому в речи талантливого режиссера и актеров, напоминающих соотечественникам о наследии великого просветителя и проповедника Слова Божьего, употреблены **геортоним Вялікдзень**, **иконим «Уваскрэсенне Хрыста»**, имена бога и святых – **теонимы** и **агнионы**, названия Священного Писания и произведений великого Скорины – **библіонимы**: *«Скарына ж засяродзіўся на Старым Запавеце, імкнуўся данесці да людзей адвечныя ісціны. Гэта за службу ваеўвагі. І я бласлаўляю вас на занятак гэты... Хай дапаможа вам Творца наш»* [4, с. 76]; *«Памятайце словы Святога Евангелля Хрыста нашага: “Хто стукаецца, таму адкрыецца...”»* [4, с. 76].

Таким образом, ономастикон пьесы Г. Марчука отражает менталитет белорусского народа, его культурно-исторические и мифологические корни.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Барыс С. Як у нас клічуць? : Беларускія імёны. Мінск : Медысонт, 2010. 124 с.
2. Легенды и поверья о растениях. URL: <https://myphs.jimdofree.com>. (дата доступа: 9.08.2020).
3. Лемтюгова, В. П., Гапоненко И.О. Корнинаших фамилий - карані нашых прозвішчаў. Мінск : Звязда, 2018. 672 с.
4. Марчук Г. Свято вышыні. *Маладосць*. 2016. № 11. С. 62–83.

ПРОФІЛАКТИКА ДОМАШНЯГО НАСИЛЛЯ СЕРЕД ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Варакута Єлізавета Антонівна,
студентка IV курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»*

Головна мета, що поставлена перед державою – це забезпечення населення стабільним та безпечним середовищем з мінімальною кількістю правопорушень та низькою чисельністю маргінальних груп, що повністю чи частково виключені з участі в соціумі.

Насилля існує у всіх країнах світу як розвинених так і в країнах, що розвиваються. Нині насильство вивчають в розрізі медичної, психологічної, психіатричної, юридичної проблем та проблему суспільної безпеки. Тривалий час ця проблема фактично ігнорувалася суспільством.

За останнє десятиліття в Україні активно проводилися законодавчі зміни, щодо вдосконалення. Так, помітним є відгук державних органів на запит постраждалих від домашнього насилля, як через вдосконалення безпосередньо закону, так й через розробку теоретичних та практичних методик з виявлення факту насилля в сім'ї та його подолання, а також і профілактики насилля в сім'ї, через яке страждають школярі молодшого шкільного віку. В соціумі проводиться просвітницька діяльність з цієї проблеми в різних державних і недержавних закладах.

Правове визначення домашнього насилля згідно Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» з 2018 року набуло наступного вигляду «домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [2]

Дослідження ж реальної ситуації з кількості жертв домашнього насилля є складною: 1) значна кількість жінок вважає, що лише фізичне насилля, що має певні травматичні наслідки заслуговує того, щоб звернутися до правоохоронних органів чи до закладів соціальної допомоги, а відтак вони не включені до загальної статистики жертв домашнього насилля; 2) частина жертв домашнього немає довіри до правоохоронних органів й не звертається до них; 3) жертви, що зазнали комплексного домашнього насилля мають складнощі щодо зміни травмуючих стосунків через, які надмірно страждають діти молодшого шкільного віку [1;3].

За даними Медико-демографічного обстеження України: 24,4 відсотки жінок віком 15-49 років, котрі будь-коли перебували у шлюбі, потерпали від однієї з форм подружнього емоційного, фізичного або сексуального насильства. З них, майже 13 відсотків повідомляють про фізичне насильство боку теперішніх або останніх чоловіків/партнерів, 3,3 відсотки – про сексуальне насильство з боку інтимних партнерів, та 22,4 відсотки – про емоційне насильство у шлюбі [3].

За даними Міністерства соціальної політики 90% тих, хто звертався щодо насильства в сім'ї до органів держави були жінки; 8,5-9 % – чоловіки та 1-1,5 % – діти [1; 3].

Поступово в Україні обізнаність в суспільстві щодо поведінці з ситуацією насилля в сім'ї поліпшується. Так, і чоловіки, і жінки починають усвідомлювати важливість свого психологічного здоров'я та прагнуть до покращення своєї життєвої ситуації. Більша кількість батьків починає відчувати відповідальність за власну обізнаність у вихованні дітей та прагне шукати альтернативи «вихованню дітей ременем». Така обізнаність вища в великих містах, а в сільській місцевості відбувається повільніше. Проте, сучасні реалії змушують батьків бути дуже втомленими та напруженими через стресове економічне та соціальне становище, що часто виливається в сімейні конфлікти які можуть без розв'язання дійти до насилля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безп'ячук Ж. Домашнє насильство в Україні – злочин, а не «любов». BBC NEWS Україна:веб-сайт. 11.01.2019 URL: [HTTPS://WWW.BBC.COM/UKRAINIAN/FEATURES-46832511](https://www.bbc.com/ukrainian/features-46832511) (Дата звернення: 13.12.2020)
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07. 12. 2017р. № 2229-VIII.Дата оновлення від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (Дата звернення: 17.12.2020).
3. Насильство щодо дітей в Україні. Всеукраїнське опитування громадської думки. / за ред. С. Павлиш, Т. Журавель. Київ: ФОП Клименко, 2015. 146 с.

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Волегова Наталія Олександрівна,
студентка магістратури
спеціальності 231 Соціальна робота,
Класичний приватний університет*

На сучасному етапі розвитку, людство використовує таку кількість ресурсів, що для подальшого існування в найближчому майбутньому нам потрібно 2,6 такої планети як наша Земля.

Сталий розвиток (sustainable development – англ., устойчивое развитие – рус.) розвиток, що дозволяє задовольнити потреби сучасного покоління без шкоди для майбутніх поколінь [3]. Сталий розвиток – такий розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь [4].

Переклад поняття *sustainable development* на українську мову має декілька варіантів (наприклад, стійкий розвиток). Але термін сталий розвиток є офіційно визнаним в Україні відповідником англійського терміна. Багато українських науковців, освітян, експертів застосовують також термін збалансований розвиток як такий, що більше відповідає суттєвості розвитку як процесу змін з утриманням еколого-економічного та соціального балансу [3].

Основою сталого розвитку є економічні та екологічні інтереси суспільства. Порушення рівноваги між ними впливає на погіршення якості життя.

Метою дослідження є вивчення питання сталого розвитку на сучасному етапі державотворення та в структурі дошкільної освіти.

Сталий розвиток передбачає вирівнювання рівня якості життя населення різних країн та його подальше зростання. Бідним країнам треба надоганяти багатих. Але поліпшення якості життя повинно спиратися на нові досягнення науки. Сучасні умови вимагають від всіх скорочувати споживання ресурсів, переходити на інші види матеріалів та джерел енергії, впроваджувати прогресивні ресурсоємні безвідходні технології, зменшуючи навантаження на довкілля та здоров'я людини [3].

У 50–60-х рр. 20 ст. розвиток пов'язували лише з економічним прогресом та зростанням економічної ефективності. На початку 70-х рр. у зв'язку з несправедливим розподілом прибутків та зі зростанням кількості бідних у країнах, що розвиваються, питання соціальної справедливості були визнані такими ж важливими, як і питання зростання економічної ефективності. Проте зростаюче споживання природних ресурсів призвело до деградації довкілля й негативно вплинуло на здоров'я людей. Реальною загрозою стала проблема «меж зростання», на яку у 1972 році звернув увагу світової громадськості Римський клуб [4].

Щоб уникнути екологічної кризи, до концепції розвитку необхідно було включити третю мету – збереження довкілля. Вперше це питання було порушено на Конференції ООН з довкілля людини (1972, м. Стокгольм), яка визнала актуальність екологічних проблематики та необхідність створення дієвих міжнародних механізмів для її розв'язання. Термін «сталий розвиток» з'явився у 1980 році, коли вийшла «Всесвітня стратегія охорони природи» (ВСОП), підготовлена Міжнародною спілкою охорони природи (МСОП). Ця стратегія висунула принципово нове положення: збереження природи нерозривно пов'язане з питаннями розвитку. Розвиток суспільства має відбуватися за умови збереження природи. Поняття «сталий розвиток» почали широко застосовувати після публікації у 1987 році звіту Міжнародної комісії з довкілля та розвитку «Наше спільне майбутнє», підготовленого під керівництвом Г. Брундтланд. Концепція сталого розвитку набула провідного статусу після Конференції ООН з довкілля та розвитку (1992, м. Ріо-де-

Жанейро) і була відображена в прийнятому на конференції Порядку денному на 21 століття [4].

Глобальні цілі сталого розвитку були затвержені у 2015 році на саміті ООН. 15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», і якій визначені базові показники для досягнення поставлених цілей з урахуванням специфіки національного розвитку [3].

Забезпечення збалансованого розвитку – це не технічна проблема, для розв’язання якої необхідні нові технічні засоби чи технології. Це проблема зміни суспільних відносин і формування такого суспільства, яке не руйнуватиме середовище свого існування. Збалансований розвиток – це також не суто наукова проблема. Перехід до такої моделі розвитку має й етичний зміст, це зсув у ціннісних орієнтаціях багатьох людей. Як будь-який суспільний ідеал, концепція збалансованого розвитку є дороговказом для створення суспільства, яке буде розвиватись у гармонії з природою [2].

Виховання здоров’язберезувальної компетентності, формування навичок енергобережливого споживання, особистісного соціально-культурного орієнтування, відповідно до освітніх напрямів Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) за новою редакцією, 3 стає в ряд першочергових завдань сучасної дошкільної освіти, як передумова формування свідомого громадянина.

Формуючи нові моделі поведінки і звички дітей доцільно не лише орієнтувати дітей на сталий розвиток лише даючи загально-поняттєві формулювання, діти мають не знати, наприклад, про необхідність економити папір для збереження дерев і можливість його вторинної переробки, як ощадливо його використовувати та разом з дорослими відносити паперові відходи до пунктів прийому макулатури. Тобто йдеться про залучення дітей дошкільного віку до виконання практичних дій, формування навичок шляхом набуття власного досвіду.

Метою впровадження в роботу закладу дошкільної освіти програми «Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку» є координування освітнього процесу так, аби діти не пасивно засвоювали знання, а активно долучалися до їх пошуку і застосовували набуті вміння у повсякденному житті [1].

Отже, змістовна освітня робота, яскраві образні ігри впливають на розвиток дітей, сприятимуть формуванню навичок сталого способу життя, підвищують їх інтерес до навколишнього світу. Спільна діяльність усіх учасників освітнього процесу має позитивний вплив як на дошкільників, так і на дорослих. Освітня робота за Програмою Олени Пометун та Наталії Гавриш «Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку» спонукає педагогів і батьків вихованців або їх законних представників переосмислити власний стиль життя та поведінку. Формування у підростаючого покоління відповідального ставлення до природних ресурсів та формування навичок свідомого

споживача сприятиме створення якісно нового суспільства, більш гармонійного та збалансовано розвиненого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білан О. І., Возна Л. М., Максименко О. Л., Овчаренко Л. Р., Руханська Л. С., Самсін В. Р. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
2. Закон України «Про дошкільну освіту». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 49. ст. 259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата доступу: 01.01.2021).
3. Сталий розвиток. Підтвердження екологічних переваг товарів і послуг. Система екологічної сертифікації та маркування згідно ISO 14024 URL: <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok>
4. Цілі сталого розвитку та їх адаптація до України. Сталий розвиток для України. URL: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>

РОЛЬ ДОБРОВОЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МОЛОДІ

*Гедз Леніє Ернестівна,
студентка магістратури II курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
Класичний приватний університет*

У сучасному мінливому світі, в період реформування демократичного суспільства, молодим людям необхідний сформований широкий набір професійних компетенцій, для того щоб знайти відповідну роботу та стати незалежними та залученими громадянами. Особистість володіє різними компетентностями, в той час як компетенція – сукупність способів діяльності, які необхідні для ефективного виконання діяльності, здібність застосувати знання, уміння, здатність суб'єкта до розв'язання класу завдань на основі практичного досвіду. Ключовими компетенціями є ті, які необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства. Такі компетенції розвиваються в процесі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства шляхом формального, неформального та інформального навчання; добровільної діяльності [1, с.12].

Підвищення рівня професійних компетенцій потребує розвитку і оновлення навиків протягом життя. Держава і суспільство надають особистості нові можливості для розвитку і самореалізації. Водночас посилюється відповідальність громадянина за реалізацію цих можливостей, за власне життя, за свій внесок у забезпечення ефективності та гармонійності

життєдіяльності суспільства, конструктивного характеру перетворень, які у ньому відбуваються [1, с.17].

Сучасна ситуація в Україні характеризується соціально-психологічною, економічною нестабільністю, зниженням рівня життя більшості населення, девальвацією моральних норм і цінностей у суспільстві. Спостерігається зростання тенденції до урізноманітнення соціально-психологічної допомоги та форм роботи з населенням. Звідси впливає потреба суспільства у кваліфікованих соціально-психологічних кадрах, які здатні впливати певною мірою на формування людини, допомагати реалізовувати себе як особистість.

На сучасному етапі розвитку нашої країни висококваліфікованих психологів і соціальних працівників в Україні не вистачає. Щоб розв'язати цю проблему, необхідно: по-перше, вивчити реальні потреби різних верств населення; по-друге, визначити, апробувати й поширити методики соціально-психологічної роботи, які допоможуть у реалізації цих потреб; по-третє, потрібна підготовка висококваліфікованих спеціалістів, здатних професійно впроваджувати розроблені концепції і програми соціально-психологічної роботи.

Незаперечним також є і той факт, що потреби населення в соціальній допомозі, психологічній підтримці і захисті зростають. Тому виникла необхідність у залученні до соціально-психологічної роботи з різними верствами населення добровільних помічників-волонтерів. Спільна робота психологів, соціальних працівників і волонтерів має великий потенціал, підвищує ефективність і якість послуг населенню [3, с.101].

Добровільність — це широке коло можливостей саморозвитку, розширення знань про інших людей, демонстрація свого піклування про інших, випробування себе в нових умовах і ситуації, добра перспектива на майбутнє. Це конкретний спосіб підвищити якість життя людини, яка відчуває дискомфорт.

Добровольчі групи й загони об'єднують людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціально-психологічних програмах щодо запобігання негативних явищ у молодіжному середовищі, надання допомоги різним верствам населення, соціальному становленню й інтеграції молоді в суспільство [3, с.103].

Сьогоднішньому волонтерському руху в Україні мало аналогів не тільки в країнах колишнього СРСР, а й на Заході, звідки, власне, й прийшов термін «волонтерство».

Про волонтерський рух в Україні сьогодні з захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності у нас припав на час Революції Гідності і початок війни на Донбасі. У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей,

готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави [2, с.16].

Протягом останніх років на замовлення Організації Об'єднаних Націй компанія GfK Ukraine провела загальнонаціональне дослідження стану добровольчої діяльності в Україні [2, с.24]. Згідно висновків дослідження, українці визнають велику роль добровольчого руху в суспільних процесах. Майже чверть українців, які приймали участь у дослідженні мали досвід добровольчої діяльності, із них 9% почали займатись волонтерством протягом останнього року. Основним напрямом діяльності добровольців стала допомога українській армії та пораненим – цим займались 70% добровольців [2, с.41]. До подій Майдана найбільш актуальними напрямками діяльності були допомога соціально незахищеним групам населення та благоустрій громадського простору. На нашу думку, що років через двадцять школярі з величезним подивом будуть читати перелік речей, які гостро потребували українські солдати на передовій. Ось список, розміщений на одному з волонтерських сайтів в соцмережах влітку 2014-го: «Бронежилети, каски кевларові, розвантажувальні жилети, камуфляж, близна, медикаменти, вітаміни, біноклі, тепловізори, берці, кросівки, футболки, шкарпетки...» І все це діставали, а потім везли на лінію фронту добровільні помічники армії.

Також, для прикладу, наведемо цитату з інтерв'ю, яке дав журналістам одного з українських видань захисник донецького аеропорту Дмитро: «Наша група трималася в аеропорту на одних добровольцях/волонтерах. У сам аеропорт вони не могли прорватися, але привозили допомогу на український блокпост в Піски. Вони везли їжу, предмети гігієни, одяг і взуття, тепловізори, приціли та інше спорядження. Все це нам передавали від простих українців. Держава, крім автоматів і патронів, нічого не давала. Були ще бронежилети, але дуже погані, волонтери нам привезли нормальні – 4-го класу захисту. Ми знали, що про нас пам'ятають, відчували підтримку народу» [2, с.57].

Не буде перебільшенням сказати, що саме завдяки добровольцям/волонтерам країна зберегла свій суверенітет, зупинила російську агресію на сході та відновила боєздатну армію з високим моральним духом [2, с.59].

Добровольці — добровільні помічники фахівців соціально-психологічної галузі, які надають їм безпосередню та вагому допомогу. Така діяльність добровольців потребує не лише бажання та наявності вільного часу, а й певних знань із психології, педагогіки, соціології, медицини тощо. Головну роль у зміцненні позицій добровольців і формуванні позитивного ставлення громадськості до їхньої діяльності відіграє впровадження системи навчання волонтерів, про що говорить досвід волонтерства інших країн [3, с.106].

Отже, добровольча діяльність — це не просто безкорислива допомога іншим, добровольці дбають і про свої інтереси, а саме: особистий розвиток,

здобуття нових знань, навичок, умінь, часто необхідних для майбутньої професійної діяльності. І нарешті, добровільна робота носить суспільно важливий характер, тобто спрямовується на вирішення проблеми, що турбує багатьох громадян і з певних причин не може повністю вирішитись зусиллями держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова С.А. Професійно-комунікативна компетентність: тексти лекцій. Харків: ХНАКМГ, 2008. 40 с.
2. Вайнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. М. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку: зб. матеріалів. Київ: Академпрес, 2018. 112 с.
3. Клименюк Н. Волонтерська практика як одна із форм підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічної роботи в громаді: зб. матеріалів. / ред.Н. Клименюк. Виховуємо громадянина. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. № 1-2 (50-51). С. 101-107.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

*Головань Валентин Миколайович,
студент ІV курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»*

Соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [3].

Законодавство про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей базується на Конституції України і складається з Закону Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей та інших нормативно-правових актів. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені більш високі норми щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх

сімей, ніж ті, що містить законодавство України, то застосовуються норми міжнародного договору.

Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами.

У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації.

Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України. [1, с. 5].

Військовослужбовцям, які мають вислугу військової служби не менше 10 років та позитивні службові характеристики, дозволяється, починаючи з 1 січня 2005 року, протягом останнього року перед звільненням з військової служби проходити професійну перепідготовку (тривалістю не менше 500 годин), без стягнення з них платні за навчання та із збереженням забезпечення усіма видами забезпечення в порядку та на умовах, які визначаються Міністерством оборони України, у центрах перепідготовки та працевлаштування всіх форм власності за рахунок службового часу.

Військовослужбовці, які були призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, мають переважне право на укладення контракту на проходження військової служби після завершення особливого періоду.

Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, надаються щорічні основні відпустки із збереженням грошового, матеріального забезпечення та наданням грошової допомоги на оздоровлення у розмірі місячного грошового забезпечення. Тривалість щорічної основної відпустки для військовослужбовців, які мають вислугу в календарному обчисленні до 10 років, становить 30 календарних днів; від 10 до 15 років - 35 календарних днів; від 15 до 20 років - 40 календарних днів; понад 20 календарних років - 45 календарних днів, без урахування часу, необхідного для проїзду в межах України до місця проведення відпустки та назад, але не більше двох діб в один кінець. Святкові та неробочі дні при визначенні тривалості щорічних основних відпусток не враховуються.

Дружині (чоловіку) військовослужбовця щорічна основна відпустка за її бажанням надається у зручний для неї (нього) час одночасно із щорічною основною відпусткою військовослужбовця.

В особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більш як 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду в межах України до місця проведення відпустки та назад, але не більше двох діб в один кінець.

У разі звільнення військовослужбовців зі служби (крім звільнення через службу невідповідність, у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення військового звання чи позбавлення права займати певні посади, у зв'язку з набранням законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, у зв'язку з позбавленням військового звання в дисциплінарному порядку, а також у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем) та невикористання ними щорічної основної відпустки за їх бажанням надається невикористана відпустка з наступним звільненням їх зі служби. Датою звільнення військовослужбовця зі служби у такому разі є останній день відпустки [2].

Відкликання військовослужбовців із щорічних основних відпусток дозволяється лише у разі оголошення мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, а в інших випадках за рішенням Міністра оборони України, керівників центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, керівників правоохоронних органів та керівників розвідувальних органів України, їх заступників та начальника Генерального штабу - Головнокомандувача Збройних Сил України, а також командувачів відповідних військових формувань, які за посадою не є керівниками центральних органів виконавчої влади.

В особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більш як 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду в межах України до місця проведення відпустки та назад, але не більше двох діб в один кінець.

Право на щорічну відпустку повної тривалості до закінчення 6 місяців у перший рік роботи на підприємстві для осіб з інвалідністю внаслідок війни; працівників, які мають путівку для санаторно-курортного лікування та у інших випадках, передбачених законодавством чи договором. [1, с. 11].

Військовослужбовці мають право на певні пільги, зокрема на безоплатний проїзд. При переведенні військовослужбовців на нове місце проходження військової служби або звільненні з військової служби вони мають право на безоплатне перевезення до 20 тонн особистого майна в контейнерах з попереднього місця проживання до нового залізничним транспортом, а там, де такого виду транспорту немає, - іншими видами транспорту (за винятком повітряного).

Члени сімей військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової військової служби) мають право на безоплатний проїзд залізничним,

повідляням, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом. [1, с. 5].

Отже, соціальний захист військовослужбовців залишається однією з основних функцій держави, що забезпечує реалізацію конституційних прав і свобод військовослужбовців та їх сімей, правових і соціальних гарантій для захисників нашої країни, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі, що особливо важливо у сучасних реаліях української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончар И. Все льготы – в один кодекс. Что должен регулировать Социальный кодекс? *Юридическая практика*. 2005. № 28. С.5-12.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради*. 2 червня 2000 року, № 22, ст. 171.
3. Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 р. № 955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/955-2002-%D0%BF#Text>

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО СУТНОСТІ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ

*Денисенко Микола Іванович,
студент III курсу групи ДОА-118,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Біржова діяльність в сучасних умовах є провідною ланкою ринкової економіки та звичайно виступає механізмом, який реагує на всі процеси, що відбуваються в державі. Відповідно, рівень розвитку біржової торгівлі є індикатором конкурентоспроможності економіки країни. Концентрується біржова торгівля в місцях виробництва і споживання товару. Так, у державі спостерігається підвищення зацікавленості суб'єктів господарювання у використанні переваг біржової торгівлі.

Організація торгівлі на біржовому ринку відбувається відповідно до встановлених правил та має свої особливості. Прикметною рисою організації торгівлі на ринку є те, що активність на ньому забезпечується біржовими посередниками, які є сполучною ланкою між продавцями та покупцями.

В свою чергу важливим елементом розбудови ринкового середовища є біржі, так як саме біржам відводиться провідне місце в забезпеченні кругообігу значної частини матеріальних, фінансових та прирівняних до них ресурсів [3]. Біржі повинні створити правові, організаційні, технічні,

управлінські та інші умови для здійснення торгівельних операцій будь-якими економічними активами.

Біржа - організований торгівельний майданчик, на якому відбувається гуртова торгівля товарами або цінними паперами у вигляді стандартизованих біржових угод. На біржі укладаються угоди по біржових товарах, в результаті чого утворюється динаміка ціни тільки під впливом ринкового попиту та пропозиції, що дає змогу орієнтуватися учасникам ринку та прогнозувати хід торгів в майбутньому. В сучасних умовах завдяки біржам починають відбуватися процеси самоліквідації тіньового ринку через прозорість саме товарних потоків [1, с. 34].

Існує кілька видів бірж — товарна, валютна, фондова. Вже за назвою зрозуміло, що вони відрізняються за типом інвестиційних інструментів. Інвестор вибирає компанії, які на його думку підходять найкраще, та вкладає гроші в купівлю їхніх акцій. Вартість цінних паперів — величина непостійна, котирування здатні неодноразово змінюватися навіть протягом однієї доби. Завдяки цим коливанням можна отримувати щоденний прибуток, а деякі учасники ринку примудряються навіть сформувати значний капітал [5]. Найбільше розповсюдження одержали товарні біржі, які являють собою організований товарний ринок, в межах якого і здійснюються угоди купівлі-продажі товарів.

Перші біржі з'явилися ще у 13 столітті. Біржі як елемент ринкової інфраструктури набули поширення на теренах України у XIX - на початку XX століття і стали невід'ємним елементом підприємницького середовища. Довгий час учасники ринків мусили фізично бути присутніми на спеціальних зустрічах, де і відбувалися торгові операції. З приходом нового тисячоліття, завдяки розвитку інтернет-технологій, з'явилася можливість укласти угоди віддалено. Інвестори (трейдери) можуть сидіти вдома перед екраном монітора, отримувати свіжу аналітику й виконувати в режимі реального часу всі необхідні дії торговельного процесу. Онлайн-торгівля вже звична справа і на товарно-сировинних, і на фондових біржах.

Щоб почати торгувати в інтернеті, кожному гравцеві належить виконати такі дії [3]:

1. Вибрати брокера. Це торговий посередник, без якого ви не зможете вийти на ринок цінних паперів.
2. Відкрити і поповнити особистий інвестиційний рахунок (депозит). Зазвичай існує мінімальний ліміт, наприклад 100 доларів.
3. Поставити мету і визначитися з розміром вкладу.
4. Вибрати біржу.
5. Створити власний кабінет у торговому терміналі Tradernet.
6. Зайти у веб-версію торгового терміналу — програму, через яку ви здійснюватимете торгові операції.

Більшість брокерів надають новачкам можливість потренуватися на демо-рахунку з віртуальними грошима. Така безризикова торгівля в режимі тестування допомагає розібратися в нюансах на практиці.

Біржі - це, як правило, не комерційні структури, тобто безприбуткові і тому звільнені від сплати корпоративного прибуткового податку. Для покриття витрат по організації біржової торгівлі біржа стягує з учасників цієї торгівлі ряд податків і платежів. Це податок на угоду, укладену в торговому залі; плата компаній за включення їхніх акцій у біржовий список; щорічні внески нових членів і т. п. Ці внески і складатимуть основну величину доходу біржі.

В чому все ж таки полягає суть торгівлі на біржі? Щоб дати відповідь на поставлене питання ми спробуємо розглянути нестандартну ситуацію: наприклад у нас на особистому рахунку в наявності є один апельсин, його вартість на біржовому ринку становить два банани, ми продаємо свій апельсин і отримуємо за нього свої два банани, наступного дня ми бачимо що вартість апельсина на біржі «впала» і становить один банан, зважаючи на таку низьку вартість ми вирішуємо купити апельсин, тож тепер у нас на рахунку є і апельсин і банан, вітаю, ми зробили правильно і залишилися в плюс! [2, с. 56].

В цілому, біржа - це потужний економічний апарат, який має значний вплив на світову економіку, і дає можливість правильно інвестувати надлишковий капітал і примножити його, але буває і навпаки, коли інвестор мало знайомий з даною сферою діяльності і допускає значну кількість різноманітних помилок.

Торгівля в плюс на ринку просто неможлива без уміння керувати своїми емоціями. Внутрішня дисципліна і контроль – це перші сходинки на шляху до успіху. У гонитві за легкими грошима кожен намагається «вичавити» з позиції максимум. Якщо угода йде вгору, не варто чекати максимуму. Краще закритися і залишитися з оптимальним прибутком. Ринок дуже підступний і швидко забирає все те, що ще декілька хвилин тому давав трейдерам [2, с. 80].

Другий варіант розвитку подій – це збиткові угоди. Якщо позиція йде в мінус, не варто відтягувати «стоп» в надії, що графік розвернеться. У більшості випадків прогнози не справджуються і депозит зливається в мінус. Чіткий самоконтроль і ніяких емоцій – ось чого бракує більшості трейдерів [4].

Не маючи достатньої кількості знань у сфері торгівлі на фондовому ринку, не варто розраховувати на інтуїцію. Безсумнівно, є неймовірно маленький відсоток трейдерів, які при відкритті і закритті позицій орієнтуються на відчуття, і всі вони переважно мільйонери. Сподіватися на те, що у вас вийде без теоретичної бази досягти успіху на ринку – це нерационально і самовпевнено. Переважно йдуть перевіреним шляхом: спочатку навчання, потім практика і реальна торгівля на торговому рахунку.

Отже, поява різних форм підприємництва, нарощування виробничого та фінансового капіталу, інтенсифікація торговельних зв'язків сприяють тому, що біржі стають механізмом регулювання господарських процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біржова діяльність: навч. посіб. / під ред. В. І. Крамаренко. Київ: ЦУЛ, 2018. 345 с.
2. Блек Дебора Дж. Успіх та невдача ф'ючерсних контрактів: теорія і практика. Матеріали компанії Кемонікс. 2016. 136 с.
3. Вітюк Н. Фондовий ринок України і перспективи його розвитку. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=1532> (дата зворнення 22.01.2021).
4. Левус Н. Перспективи розвитку фондового ринку України. Стратегічні орієнтири. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=783> (дата зворнення 22.01.2021).
5. Кутузова М. Фондовий ринок України в умовах нестабільності світового фінансового середовища. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 115–118.

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЗАНЕДБАНОСТІ ВИХОВАНЦІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

*Дяченко Лариса Олександрівна,
студентка магістратури
спеціальності 231 Соціальна робота,
Класичний приватний університет*

Закон України «Про охорону дитинства» має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини. Державна політика, щодо охорони дитинства, проводить розробку і здійснення цільових загальнодержавних програм соціального захисту та поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми.

Поряд із процесами навчання та виховання, які є основою формування особистості на ранніх етапах її розвитку, головну роль відіграє процес соціалізації – входження людини в суспільство. Починається цей процес у родині, продовжується в навчальних і трудових колективах під впливом низки інститутів соціалізації (освіти, науки, політики, релігії тощо).

Метою дослідження є теоретичний аналіз причин та наслідків педагогічної занедбаності вихованців спеціальних закладів освіти.

Педагогічна занедбаність – це стійке відхилення від норми в поведінці, моральній свідомості, навчальній діяльності. Це прояв нерозвиненості, неосвіченості і невихованості дитини [2].

Характерні ознаки педагогічної занедбаності можуть виявлятися чітко, але можуть і ховатися за зовні благополучним поведінням будь-якої особистості. Педагогічно занедбана дитина є психічно нормальна і фізично здорова, але не має знання й уміннями, необхідними для нормальної пізнавальної діяльності.

Сучасні науковці вважають, що перші ознаки проблеми педагогічної занедбаності можна відстежити і виявити вже в дошкільному віці. Для цього необхідно навчитися відслідковувати несприятливі фактори, що впливають на виникнення педагогічної занедбаності [1].

Зовнішні (середовищні) причини виникають через недоліки сімейного виховання. Передумовою виникнення проблеми служать: відсутність і неучасть у вихованні дитини одного чи обох батьків, низький освітній і культурний рівень батьків, низький матеріальний рівень та умови проживання, неправильне ставлення та помилки у вихованні. Внутрішні (особистісні) – виникають внаслідок недоліків навчання і виховання в освітніх закладах. Першопричиною служать такі чинники: соціальне відторгнення дитини в навчальному колективі, друзі та знайомі асоціальної групи, організаційні помилки освітнього процесу, несприятливі відносини з однолітками, конфліктні відносини з вчителями.

Першою причиною є неблагополучна сім'я. Неповна сім'я, батьки, що мають алкогольну залежність, батьки-наркомани. Результатом є те, що батьки ведуть аморальний спосіб життя. Такі батьки не виконують своїх прямих обов'язків, щодо виховання та розвитку дітей; самі ж являються психологічно неграмотними; несуть негативний приклад в моральній поведінці. В такій сім'ї найчастіше спостерігається відсутність сімейного затишку, доброти та любові до дітей, батьківського авторитету та поваги загалом.

Благополучна сім'я з низькою педагогічною культурою стає наступною причиною. Батько й мати працюють. Вони освічені та інтелектуально розвинені особистості. Існує певний матеріальний достаток, що несе в собі утворення для дітей «парникових» умов, наслідком чого є ослаблення внутрішніх сил особистості, матеріального перенасичення. З боку ж батьків намагання компенсувати свою зайнятість через виконання різних забаганок дітей. Купити, бо у всіх є, щоб над дитиною не сміялися, щоб не відрізнявся від інших дітей, був найкращим в матеріальному плані, бо в батьків в дитинстві чогось не було.

Всі ці намагання батьків безмірно догодити дитині, бути «хорошими» чи «ідеальними» призводить до розбещеності дитини, відчуття вседозволеності, думки про всемогутність, та атрофію системи самовимог та самоконтролю.

Педагогічна занедбаність має декілька різновидів, які можуть зустрічатися в сукупності та порізно (інтелектуальна, моральна, медична, трудова, естетична).

На кожному віковому етапі є свої особливості педагогічної занедбаності дітей, що виявляються у відносинах, провідної діяльності (ігровий, навчальної), мови. В цілому, вона характеризується: несформованістю дитини як суб'єкта пізнання і діяльності; неосвіченістю (ненавчаємість) - відсутністю необхідного запасу знань, слабким володінням способами їх придбання, слабким оволодінням ігровий (навчальної) діяльністю; невихованістю - нерозвиненістю соціально значущих для віку якостей особистості, дисгармонією мотивів поведінки; нерозвиненістю - незбалансованістю розвитку психічних процесів, дисгармонією особистісного розвитку, низьким рівнем розвитку властивостей суб'єкта.

Соціально-педагогічна занедбаність проявляється в самому ранньому віці.

Проведення дослідження за методикою Рене Жилія [3], дало можливість виявити конфліктні відносини дитини з іншими суб'єктами оточуючого його середовища. Таким чином стало зрозуміло, як можливо позитивно вплинути на подальший розвиток особистості дитини. Спостереження та використання цієї методики допомагає у здійсненні соціально-педагогічної реабілітації дітей спеціальних навчальних закладів.

Отже, завдяки підвищеній увазі соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів та вихователів спеціальних закладів у кожної дитини є шанс подолати всі недоліки в їхньому розвитку. При правильному спрямуванні батьків на виховання і розвиток їхніх дітей є величезний шанс в подоланні педагогічної занедбаності дитини. Тому соціальним педагогам дошкільних та навчальних закладів, необхідно все більше і більше уваги звертати на соціальний стан і особистісний розвиток молодих сімей, та спрямовувати підлітків на соціокультурний напрямок розвитку особистості для запобігання зростання в суспільстві педагогічно-занедбаних дітей та асоціальних родин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баженов В.Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. Киев, 1986. 378с.
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання [текст]. Київ: Вища школа, 2005. С.308-319.
3. Методика «Міжособистісні відносини дитини» Рене Жилія. Психологічне обстеження сім'ї: навч. посібник-прак-тікум для студ. фак. психології вищ. навч. закладів / А. Г. Лідері. 2-е вид., Стер. Москва: Видавничий центр «Академія». 2007. 432 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ГРОМАДИ

*Жамкова Ольга Михайлівна,
студентка III курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»*

Основним ресурсом громади є її мешканці. На різних етапах життя будь-хто з мешканців громади може потрапити у складні життєві обставини та потребувати професійної соціальної підтримки для їх подолання. Ці обставини можуть бути зумовлені такими чинниками, як невиліковна хвороба, інвалідність, безробіття, малозабезпеченість, домашнє насильство, ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, похилий вік чи шкода, завдана конфліктом тощо. Тому в кожній територіальній громаді необхідним є розвиток та забезпечення надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, що належить до власних повноважень громад [1;2].

Органи місцевого самоврядування є відповідальними за забезпечення надання базових соціальних послуг з урахуванням потреб мешканців громади. Поняття соціальних послуг визначено в Законі України «Про соціальні послуги» і включає дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають.

Соціальні послуги є необхідними для всіх мешканців громади, тому що їх своєчасне надання сприятиме попередженню виникнення проблемних ситуацій.

Для забезпечення надання базових соціальних послуг особам/сім'ям у територіальній громаді має бути створена мережа надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору та/або залучені надавачі соціальних послуг недержавного сектору.

Планування надання соціальних послуг у громаді відбувається у межах системи планових документів розвитку громади, які охоплюють різні часові проміжки – довгостроковий (орієнтовно 7 років), середньостроковий (3-5 років) і короткостроковий (1 рік)

Основним документом, що визначає пріоритети розвитку територіальної громади є стратегія її розвитку. У цьому документі на довгострокову перспективу (7 років і більше) окреслюють орієнтири розвитку ключових сфер життєдіяльності громади. Для цього проводять ґрунтовне аналітичне дослідження, визначають сильні та слабкі сторони громади,

бачення її розвитку, стратегічні й оперативні цілі та розробляють детальні завдання, виконання яких має забезпечити досягнення визначених цілей [1; 2].

Механізм фінансування соціальних послуг передбачає можливість застосування різноманітних джерел фінансових ресурсів та варіантів фінансування. Побудова оптимальної моделі фінансування соціальних послуг має передбачати мобілізацію стабільних фінансових ресурсів необхідних для надання доступних і якісних соціальних послуг, а також побудову такої системи використання коштів, яка передбачає ефективне їх використання в інтересах громади.

Місцевий бюджет є основним джерелом фінансування соціальних послуг. Реалізуючи повноваження щодо організації надання соціальних послуг у громаді, орган місцевого самоврядування може також сприяти залученню коштів з інших джерел, якими можуть бути ресурси благодійників, меценатів та інших суб'єктів.

Варто зазначити, що надання соціальних послуг може відбуватися в межах співробітництва територіальних громад.

В межах щорічного моніторингу надання соціальних послуг структурний підрозділ з питань соціального захисту населення територіальної громади здійснює збір та оброблення інформації про надані жителям громади соціальні послуги, проводить аналіз узагальненої інформації, їх порівняльний аналіз та планування роботи з розвитку системи надання соціальних послуг.

Оцінка якості соціальних послуг, наданих жителям громади, є процесом відмінним від моніторингу. Так, для встановлення рівня відповідності наданих жителям громади соціальних послуг сформовані державні стандарти соціальних послуг.

Для побудови інтегрованої системи соціального захисту на рівні громади необхідно:

- утворити єдиний структурний підрозділ у виконавчому комітеті місцевої ради, що має повноваження у сфері соціального захисту та надання соціальних послуг населенню;

- утворити службу у справах дітей з метою забезпечення можливості повноцінно виконувати покладені на громаду законом зобов'язання щодо захисту прав дітей;

- враховувати у плануванні та програмно-цільовому бюджетуванні заходи щодо розвитку інтегрованої системи соціального захисту;

- ввести єдині принципи, правила, технології, алгоритми дій для організації надання соціальної підтримки мешканцям територіальної громади [1; 2].

Одним із кроків у створенні інтегрованої системи соціального захисту на рівні громади є забезпечення міжвідомчої взаємодії та міждисциплінарного підходу як на етапі визначення потреб у соціальних послугах, так і на етапах їх розвитку, у процесі надання.

Територіальним громадам, на території яких знаходяться районні територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, ці заклади буде передано зі спільної власності територіальних громад ліквідованих районів у комунальну власність територіальної громади.

Варто звернути увагу, що координаційну та методичну підтримку з питань організації надання соціальних послуг та дотримання прав дітей територіальним громадам надає Національна сервісна соціальна служба, яка діє через регіональні та субрегіональні територіальні органи, що будуть утворені із 1 січня 2021 року.

Більшість територіальних громад стикається з питанням забезпечення реабілітації дітей з інвалідністю. Інформація отримана в результаті моніторингу та оцінки якості соціальних послуг враховується при щорічному визначенні потреб населення у соціальних послугах, а також є підставою для їх вдосконалення.

Таким чином, алгоритм розвитку соціальних послуг в територіальній громаді є круговим процесом: від визначення потреб населення, планування та фінансування соціальних послуг до їх впровадження через мережу надавачів соціальних послуг, моніторинг та оцінку їх якості з метою подальшого вдосконалення соціальних послуг та кращого задоволення потреб населення у соціальних послугах в наступному періоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про співробітництво територіальних громад. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 34, ст.1167) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення 10.01.2021).
2. Про затвердження Державного стандарту догляду вдома : Наказ Міністерства соціальної політики від 22 листопада 2013 р. за № 1990/24522. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text> (дата звернення 09.01.2021).

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

*Журад Юлія Василівна,
доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кандидат педагогічних наук, доцент*

Необхідно відзначити, що проблема виховання моральних цінностей складана і багатоаспектна. Її філософський та психолого-педагогічні аспекти висвітлено у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Це

стосується і розробки проблеми організації сюжетно-рольової гри. Однак, на сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження, у яких було б розкрито проблему виховання моральних цінностей дітей у процесі сюжетно-рольової гри. Тому спробуємо теоретично обґрунтувати виховні можливості сюжетно-рольової гри у формуванні моральних цінностей дітей.

Як відомо, провідною у дошкільному віці є ігрова діяльність, зокрема сюжетно-рольова гра, становлення і розвиток якої у найбільшій мірі сприяє формуванню елементарної системи моральних цінностей дошкільника.

Вибір сюжетно-рольових ігор як засобу формування моральних цінностей дошкільника обґрунтовується тим, що сюжетно-рольова діяльність дозволяє встановити зв'язок між педагогом і дітьми, між самими дітьми. Повноцінне спілкування в процесі організації ігор сприяє розвитку в дітей вмій і навичок моральної взаємодії. У них розвивається здатність брати на себе ігрові ролі, узгоджувати свою поведінку з поведінкою партнера, виявляти доброзичливість. У спілкуванні розвивається емпатія [2, с. 25].

Однак, вчені О. Смирнова та О. Гударева стверджують, що на ранніх етапах свого становлення сюжетно-рольова гра не забезпечує у повній мірі формування моральності особистості і лише розвинута форма ігрової діяльності сприяє усвідомленню дітьми смислів людських взаємин, формуванню мотиваційної сфери і, як наслідок, формуванню системи цінностей. На жаль, дані їх емпіричних досліджень доводять, що лише 54% дошкільників у вільній діяльності надають перевагу сюжетно-рольовій грі, решта обирають продуктивну діяльність, настільні ігри, здійснюють предметні дії тощо. Як наслідок, найвищого рівня розвитку сюжетно-рольової гри досягає лише 18,2% дошкільників 6-7 років. Це підтвердило припущення про згортання ігрової діяльності у дітей, що в подальшому негативно впливає на формування їх моральних цінностей [4, с.79].

Викладені вище факти ще раз підтверджують, що вихователю надзвичайно важливо усвідомити значення сюжетно-рольової гри у дитинстві і оволодіти методичними засадами її організації.

Повнота розвитку гри, і, виходячи з цього її спрямованість на виховання моральних цінностей залежить від планування її педагогом. На думку Д. Менджрицької, Р. Жуковської методично неправильним є планування тематики ігор, а також ігрових дій, які мають виконати діти, оскільки такий підхід призводить до придушення ініціативи дітей та нав'язування їм волі дорослого [3, с. 15]. У своїх працях С. Новосьолова вказує на іншу помилку при плануванні гри: вихователі не турбуються про переніс життєвих вражень, знань в ігрову діяльність, що призводить до формального їх усвідомлення та засвоєння [2, с. 26].

Враховуючи виділені недоліки, Н. Комарова обґрунтовує такі вимоги до планування ігрової діяльності, в контексті виховання моральних цінностей дошкільнят:

- визначення рівня сформованості сюжетно-рольової гри у дитини і планування методичних прийомів, спрямованих на збагачення ігрового досвіду дітей;

- орієнтовне визначення перспективи розвитку гри;

- забезпечення зв'язку сюжету та змісту ігор із досвідом дитини (молодші діти обігрують події, що лежать в межах безпосереднього досвіду, старші – використовують безпосередній і опосередкований досвід);

- зміна предметно-ігрового середовища в міру розвитку ігрової діяльності [1, с. 24].

У сучасній дошкільній педагогіці традиційно користуються структурою сюжетно-рольової гри, запропонованою Д. Ельконіним. Загалом, аналіз теорії гри Д. Ельконіна дозволяє стверджувати, що саме від сюжету та змісту гри залежить розвиток моральності дитини в ігровій діяльності: якщо сюжет є моральним, то дитина в подальшому буде реалізовувати апробовані у грі дії у реальному житті.

Ефективність гри, її чіткість, узгодженість основних моментів залежить від того, наскільки у дітей сформовані уміння взаємодіяти між собою. На думку О. Усової, саме взаємодія дітей є основним компонентом гри, що забезпечує її реалізацію, сприяє встановленню соціально-моральних взаємовідносин, спонукає до спілкування та узгодження спільних дій.

При цьому педагог виділяє декілька рівнів взаємодії дітей в іграх і провідні завдання роботи вихователя. Так, рівень одиночних ігор характеризується тим, що дитина не взаємодіє, але й не заважає іншим. Відповідно, вихователь повинен організувати індивідуальну поведінку дітей, вчити їх самостійно і зосереджено гратися з іграшкою, не заважати одноліткам. Ігри поруч характеризуються тим, що дошкільники виявляють певний інтерес до гри однолітків, однак зосереджені на власній ігровій діяльності. Вихователь на цьому етапі повинен створювати умови для взаємного спілкування, виховувати товариське ставлення до дітей, які граються поруч, сприяти встановленню короточасних контактів. На наступних рівнях (рівень механічної взаємодії та рівень взаємодії на основі інтересу до змісту гри) вихователь має створити умови для формування різноманітних, стійких ігрових інтересів. І, нарешті, найвищий рівень – взаємодія дітей на основі симпатії та інтересу один до одного – вимагає від вихователя подбати про моральність взаємодії у групі дошкільників, підвищувати рівень ігрових умінь дітей [5, с. 48, 49]. Отже, організація взаємодії дітей в іграх та керівництво цим процесом є основною умовою формування моральності дитини у грі.

Під час підготовки до гри або через після неї, з метою усвідомлення сутності моральних відносин героїв гри, педагог може використовувати такі прийоми: обговорення ролей до початку гри, наголошення на їх моральній суті; показ і пояснення особливостей втілення моральних норм поведінки в конкретні ігрові дії; аналіз рольової поведінки дітей; залучення дошкільників

до аналізу дій і вчинків партнерів після реалізації ігрового задуму; почергове виконання дітьми різних ролей в одній грі [6, с. 167].

Зазначене вище дозволяє зробити висновок, що виховання моральних цінностей у сюжетно-рольовій грі буде ефективним, якщо педагог організує роботу за такими напрямками: створення предметно-ігрового середовища, що відповідає зоні найближчого розвитку дітей; забезпечення дітей яскравими емоціями і враженнями від тих подій, явищ, які в подальшому можуть стати змістом сюжетно-рольової гри; розвиток умінь міжособистісної взаємодії в ігровій діяльності; виявлення моральних почуттів, ставлень у грі; формування умінь дотримуватись правил гри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комарова Н.Ф. Как руководить творче скими играми детей? Методические рекомендации. Новгород: НГПИ им. Горького, 2002. С. 24
2. Новоселова С.Л. Развивающая предметная среда: методические рекомендации по проектированию вариативных дизайн-проектов развивающей предметной среды в детских садах и УВК. Москва: Центр инноваций в педагогике, 1995. 74 с.
3. Саяпіна С. Дослідження проблем морального виховання дітей дошкільного віку у вітчизняній педагогіці. *Історико-педагогічний альманах*. Київ: Міленіум, 2004. С. 13-18
4. Смирнова Е.О. Состояние игровой деятельности современных дошкольников. *Психологическая наука и образование*. 2005. № 2. С. 76-86.
5. Усова А.П. Роль игры в воспитании детей /под ред. А.В. Запорожца. Москва: Просвещение, 1976. 96 с.
6. Федорова М.А. Сюжетно-рольова гра як засіб виховання моральних цінностей дошкільника. *Сталий розвиток: проблеми та перспективи* / заг. ред. О.А. Дубасенюк: зб. наук. праць. Житомир: Полісся, 2015. С. 164-170.

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

*Ігнат'єв Артем Анатолійович,
студент IV курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Протиправна поведінка неповнолітніх є однією з актуальних проблем українського суспільства, яка невпинно прогресує. Відповідно до чинного законодавства України чітко встановленими є як вікові межі відповідальності осіб так і характер покарань залежно від ступеня тяжкості нанесеної шкоди.

Наразі форма покарання у вигляді позбавлення волі неповнолітнього стає досить поширеним явищем, що супроводжується необхідністю повторної адаптації до життя після отримання свободи. Ресоціалізація неповнолітніх правопорушників на сучасному етапі є пріоритетним завданням, яке стоїть не лише перед нашою державою, але й перед розвиненими країнами світу. Виходячи з досвіду деяких зарубіжних країн, можна сказати, що окрім вдосконалення кримінально-виконавчої системи необхідним є переймати провідний досвід у регулюванні цього питання, для запровадження нових методів та способів здійснення ресоціалізації колишніх засуджених [1].

Особливу увагу слід приділяти неповнолітнім особам, які відбувають покарання і невдовзі мають повернутися з місць позбавлення волі, оскільки після тривалої ізоляції від суспільства їм буде вкрай складно адаптуватися до соціального середовища, інтегруватися в соціальні групи. Одним з соціальних інститутів, що забезпечує соціально-педагогічну роботу з неповнолітніми, які скоїли злочин і відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, є виховні колонії, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, метою діяльності яких є виправлення і перевиховання неповнолітніх засуджених та повернення їх у суспільство повноправними громадянами. Питання про ресоціалізацію неповнолітніх засуджених набуває особливої актуальності в контексті того, що згідно із статистичними даними чимало із відбулих покарання мають схильність до рецидивів, повторного вчинення злочинів [2].

Ресоціалізація неповнолітнього є процесом засвоєння ним нових соціальних ролей і установок, подолання делінквентної поведінки, відбувається повторне вживання в існуючу у суспільстві систему цінностей. Відтак ресоціалізація неповнолітніх правопорушників безпосередньо пов'язана з ціннісною переорієнтацією, формуванням механізмів соціально-позитивного цілепокладання, відпрацюванням міцних стереотипів соціально-позитивних моделей поведінки. В свою чергу ресоціалізація досягається за допомогою застосування численних методик, які розвиваються на основі різних філософських, моральних та психологічних теорій, світоглядних концепцій. Традиційно до групи методів ресоціалізації відносять: громадська думка, навчання, привчання, вправа, доручення. Останнім же часом широкого поширення набули методи індивідуальної та групової психотерапії та психокорекції (аутогенне тренування, рольові ігри, соціально-психологічні тренінги та терапевтичні бесіди).

Соціокультурна діяльність також виступає в якості ефективного механізму ресоціалізації неповнолітніх правопорушників і має на меті формування властивостей особистості, необхідних для конструктивного входження в соціум. Виховний компонент при організації соціокультурної діяльності повинен зводитися до створення комфортної соціальної атмосфери, за якої б виникало бажання розвивати творчі та інтелектуальні здібності, осмислено проводити власний вільний час після звільнення з-під варті. Саме

культура формує у неповнолітнього правопорушника моральну свідомість, готовність нести відповідальність за власні вчинки [3, с. 169].

Одним із головних аспектів соціокультурного розвитку та формою організації дозвілля неповнолітніх правопорушників виступає трудова діяльність і освіта. Працю в місцях позбавлення волі варто розглядати як позитивний елемент режиму, котрий застосовують не стільки як покарання, скільки для розвитку навичок, які допоможуть заробляти собі на життя після звільнення. Набуття освіти включає в себе елементи професійної підготовки, де першочергова увага приділяється засудженим, які не вміють читати, писати і рахувати.

Іншим, не менш важливим фактором ресоціалізації неповнолітніх правопорушників виступає їх фізичне виховання і естетичний розвиток. Метою фізичного виховання постає становлення характеру і сили волі за допомогою організації спортивних секцій, гуртків, зустрічей із тренерами, спортсменами та особами, що мають відношення до спорту для досягнення позитивного ефекту від регулярних занять фізичними вправами. З метою естетичного розвитку неповнолітніх правопорушників в пенітенціарних установах забезпечується доступ до бібліотечного фонду, організуються перегляди фільмів та їх подальше обговорення.

Значну роль в процесі ресоціалізації відіграє і художня самодіяльність, за допомогою участі в якій неповнолітні правопорушники не тільки розвивають свої творчі здібності, а й набувають навичок публічного виступу, зразок соціально схваленої поведінки, у зв'язку із чим багато пенітенціарних установ для неповнолітніх організують різні творчі та театральні гуртки, центри ремесел [3, с. 172].

Німецький вчений Г. Й. Шнайдер, будучи за сумісництвом автором книги «Кримінологія» вважав, що дозвілля відіграє значиму роль при виконанні покарання та його неможливо оцінити окремо від професійної і загальної підготовки, а також дозвілля здатне зруйнувати монотонність і одноманітність перебування у в'язниці. Основними і активними формами культурно-дозвілдової діяльності є зустрічі та диспути з цікавими людьми (вченими, артистами, письменниками та ін.). В межах виховної колонії проводяться бесіди з працівниками правоохоронних органів чи з тими, хто після звільнення веде законслухняний спосіб життя.

Опинившись на волі, неповнолітній в будь-якому випадку зустрінеться з цілою низкою проблем, де особливо гостро постануть побутові складнощі (втрата житла за час відбування покарання, втрата навичок побутового обслуговування, смерть батьків або небажання повертатися в сім'ю), та питання пов'язані із працевлаштуванням (відсутність потрібної кваліфікації, дефіцит робочих місць або відмова в прийнятті на роботу). Зазвичай також мають місце соціально-психологічні труднощі у вигляді упередженого ставлення оточуючих, до чого людині слід бути готовою, щоб

навчитися знаходити компроміси та будувати доброзичливі взаємовідносини [4].

Підсумовуючи вищезазначене, залишається наголосити на тому, що ресоціалізація неповнолітніх правопорушників передбачає не лише подолання негативних особистісних якостей, а скоріше налаштовує індивіда на якісну й гармонійну взаємодію з оточенням, що так чи інакше сприяло вчиненню ним правопорушень. Відтак основним завданням ресоціалізації є повернення неповнолітніх до нормального життя, шляхом створення підґрунтя для успішної соціалізації, скерування на подолання існуючих особистісних проблем та конфліктів із соціальним середовищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Караман О. Л Ресоціалізація неповнолітніх засуджених як процес. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2011. Вип. 22. С. 62–65.
2. Кутепов М. Ю. Деякі проблеми ресоціалізації неповнолітніх засуджених в Україні. *Молодий учений*. 2018. №2. С. 674–677.
3. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І. Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному та кримінально-виконавчому праві України та Польщі : монографія. Київ : Дакор, 2018. 212 с.
4. Черниш М. О. Ресоціалізація засуджених неповнолітніх: досвід зарубіжних країн. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №3. С.79–82.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, В УМОВАХ КРИЗИ СУСПІЛЬСТВА

Калінова Анна Миколаївна,

здобувач третього рівня вищої освіти 1 року навчання
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
головний спеціаліст-юрисконсульт
Служби у справах дітей по Основ'янському району
Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради

Нині в умовах політичної, соціально-економічної кризи збільшилась кількість безробітних громадян, дитяча бездоглядність, а як наслідок – вимушена міграція та збільшення кількості сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Останні потребують якісних соціальних послуг, що надаються професійними фахівцями таким сім'ям для виходу зі складних обставин та вирішення проблем, які здолати самостійно вони не в змозі.

Питання соціально-правового захисту сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах (СЖО), вивчали у своїх працях такі науковці: І. Андрієнко, Н. Баїєва, Н. Болотіна, В. Бурак, В. Галаганов, А. Горова, Т. Гусєва, К. Гусов, І. Зверєва, М. Захаров, Р. Іванова, А. Казанчан, Л. Кулачок, В. Литвиненко, О. Пономаренко, С. Приходько, Н. Савельєва, С. Синчук, І. Сирота, Н. Стаховська, С. Чернета, І. Ярошенко та ін. Однак проблема соціально-правового захисту сімей, які опинилися у СЖО, актуалізувалася з переходом українського суспільства в перманентне кризове становище та потребує нових підходів до її вивчення.

Відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України «Сім'я є первинним та основним осередком суспільства, сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки» [3]. За останні роки в українському суспільстві збільшилася кількість сімей, які опинилися у СЖО, що викликано негативними умовами, котрі порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, а саме: малозабезпеченість, безробіття, вживання наркотичних речовин і/або алкогольних напоїв, втрата соціальних зв'язків, зокрема, перебування особи в місцях позбавлення волі, невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дитини, жорстоке поводження з дитиною, сімейний конфлікт, домашнє насильство, невиліковні хвороби та інше. Часто сім'ї, які опинилися у СЖО, потрапляють до них не з власної волі. Прикладом цьому є збройний конфлікт на Сході України, через який виникла критична ситуація із забезпеченням прав різних сімей. Поряд із цим причинами потрапляння сімей у складні життєві обставини є: зловживання батьками спиртними напоями, наркотичними засобами, ведення аморального способу життя, конфлікт із морально-правовими нормами суспільства (здійснення різних видів правопорушень) тощо. Така поведінка призводить до неналежного виконання батьками своїх обов'язків, що, у свою чергу, тягне за собою вилучення дітей із сім'ї та в непоодиноких випадках і позбавлення батьків своїх прав на виховання дитини. Також особливо гостро ця проблема постає для багатодітних сімей, одиноких матерів (батьків), малозабезпечених сімей через необізнаність щодо своїх прав та обов'язків, брак коштів на відновлення документів, відсутність інформації та необхідних знань про можливості подолання такої ситуації тощо. Тому виникає необхідність здійснення соціального захисту таких сімей.

Погоджуємося з думкою С. Приходька, що «соціальний захист є системою правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення усіх громадян рівними можливостями щодо достатнього життєвого рівня для себе і своєї сім'ї та соціальної підтримки і допомоги за наявності певних обставин, за яких вони їх потребують, зокрема, у зв'язку з непрацездатністю, безробіттям, народженням дитини та в інших випадках» [4, с. 47].

Нормативно-правові засади забезпечення прав сімей, які опинилися в СЖО, окреслено в Конституції України; кодексах України: Сімейному, Кримінальному, Цивільному, Кодексі України про адміністративні правопорушення; законах України; підзаконних актах (постановах Кабінету Міністрів України, наказах міністерств і відомств щодо відповідних інструкцій, порядку дій тощо). У документах відображено механізми реалізації державної політики стосовно таких сімей, що можуть лише частково попередити або вирішити проблемні питання, які склалися. Під механізмом державної політики у сфері соціально-правового захисту слід розуміти систему послідовних дій структур, причетних до роботи з сім'ями, що опинилися у СЖО, діяльність яких спрямована на підвищення профілактичних та інформативних заходів. Тому, розглядаючи питання захисту таких сімей, можемо сказати, що соціально-правовий захист поєднує в собі сукупність заходів, що реалізуються в суспільстві для забезпечення гідних умов життя, для тих, хто не здатен самостійно їх створити.

Соціально-правовий захист сім'ї, яка опинилася у СЖО, є одним із провідних напрямів соціальної та соціально-педагогічної роботи, що сприяє стабілізації та поліпшенню її способу життя через пробудження власної суб'єктності, оскільки зміни на краще неможливі без бажання та мотивації самої сім'ї та кожного її члена.

Соціальна робота із сім'єю починається, у першу чергу, зі з'ясування ситуації, яка містить у собі дійсний стан проблеми та обставин, що призвели до неї, а також зв'язків і взаємозалежностей, що стосуються даного питання. З цією метою соціально-правовий захист сімей, які опинилися у СЖО, полягає в наданні індивідуальних консультацій з питань чинного законодавства, захисті прав та інтересів сім'ї, інформуванні щодо прав на соціальні виплати, з питань навчання, працевлаштування, допомоги у розв'язанні конфліктних ситуацій, сімейного виховання тощо.

Отже, підсумовуючи вище викладене, зазначимо: по-перше, соціально-правовий захист сімей нині ускладнюється кризовими явищами в українському соціумі, що також провокує збільшення таких сімей; по-друге, нормативно-правова база у сфері соціально-правового захисту сімей, які опинилися в СЖО, перебуває у стані постійного доопрацювання, що пов'язано зі структурними змінами у сфері соціального захисту; по-третє, необхідна постійна та злагоджена професійна соціальна/соціально-педагогічна робота з сім'ями, які опинилися у СЖО, а також тими, які є в групі ризику і можуть потрапити у такі обставини. Перспективами подальшого дослідження є вивчення зарубіжного досвіду соціального захисту вразливих груп населення, зокрема сімей у СЖО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III.

2. Про соціальну роботу: Закон України від 17.01.2020 р. № 2671-VIII.
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 01.01.2021 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22 Ст. 287.
4. Бориченко К.В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : монографія. Одеса, 2015. С. 302.

СОЦІАЛЬНИЙ ОПТИМІЗМ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

*Колтунович Тетяна Анатоліївна,
доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кандидат психологічних наук, доцент*

*Чуйко Галина Василівна,
доцент кафедри психології,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кандидат філологічних наук, доцент*

Соціальні та духовні зміни у суспільстві, обмеження, введені у зв'язку з пандемією COVID-19 (фізична та соціальна ізоляція, карантин, локдаун), спад ділової та соціальної активності, страх інфікування та смерті, втрати близьких, криза існування як руйнування звичного укладу, як неможливість реалізації своїх життєвих планів у нав'язаних умовах, супроводжуються гострим переживанням негативних емоцій і відчуттям безвиході, переглядом системи базових цінностей і призводять до соціальних деструкцій та хронічного стресу.

Можна припустити, що баланс позитивних і негативних емоцій у такій ситуації пов'язаний з рівнем оптимізму чи песимізму особистості.

Поняття «оптимізм» (з лат. *optimum* – найкращий) ввів до наукового обігу Г. Лейбніц для позначення способу мислення, який відображає переконання у тому, що добро перемагає зло [4, с. 6].

У ХХ ст. до вивчення феномена «оптимізм» долучилися психологи: М. Селігман, К. Левін, Ч. Карвер та М. Шейер, Дж. Келлі, Дж. Ротгер і ін.

Зокрема, Т.Л. Крюкова та М.С. Замишляєва аналізують оптимізм і песимізм як «структурні когнітивні особистісні диспозиції» [3, с. 236] та доводять, що вони є чинниками вибору як підлітками, так і дорослими способів подолання стресу [2].

У наш час психологи трактують оптимізм як частину психологічного капіталу або особистісного потенціалу, який проявляється у формуванні позитивної установки, прагненні слідувати до успіху тепер і в майбутньому.

В основі оптимізму-песимізму лежать два тісно пов'язані феномени: безпорадність і стиль пояснення життєвих подій. Відчуття безпорадності виникає у людини, коли вона не знає, що потрібно робити; стиль пояснення –

це спосіб, яким людина звикла пояснювати собі, чому відбуваються певні події. Оптимістичне трактування зупиняє безпорадність, песимістичне – посилює. Те, як людина пояснює собі події, коли зустрічається з проблемами, визначає, наскільки безпорадною або енергійною вона є [1, с. 166-167].

Отже, оптиміст – це людина, яка навчилася особливим чином контролювати свої думки, якій властиве позитивне мислення, яка здатна діяти конструктивно, навіть коли життя приносить невдачі. Визначальною рисою песимістів є їхня віра в те, що невдачі будуть тривати довго, практично завжди, перешкоджатимуть усьому, щоб вони не робили.

Результати досліджень М. Шейера та Ч. Карвера, доводять, що оптимісти у стресі частіше обирають проблемно-орієнтовані та соціально-орієнтовані копінг-стратегії, а песимісти, акцентують увагу на негативних емоційних переживаннях і вдаються до дистанціювання від стресової ситуації [4, с. 25]. Відтак можна припустити, що оптимісти, використовуючи більш продуктивні копінг-стратегії, легше здатні справитися зі стресовою ситуацією.

Метою цього наукового доробку став аналіз особливостей взаємозв'язку оптимізму та стресу у студентів в умовах пандемії COVID-19. Вибірку дослідження склали 85 студентів 1-3 курсів спеціальностей «Дошкільна освіта» (n=50) та «Психологія» (n=35). Середній вік досліджуваних – 18,61 років.

У ході дослідження було використано такі методики: «Шкала оптимізму та активності» (І.С. Шуллера, А.Л. Комуніан в адаптації Н. Водоп'янової, М. Штейна), «Тест диспозиційного оптимізму» М. Шейера та Ч. Карвера в адаптації Т.О. Гордесевої, О.А. Сичова, Є.М. Осіна, «Шкала психологічного стресу PSM-25», «Диференційна діагностика депресивних станів» В. Зунге в адаптації Т. Баклашової, «Діагностика стресу» К. Шрайнера та «Методика на визначення емоційного інтелекту» Н. Холла.

Застосування кореляційного аналізу Ч. Спірмена вказує на наявність обернених статистично значущих взаємозв'язків між стресом і оптимізмом ($r=-0,42$), та депресивними станами й оптимізмом ($r=-0,34$) ($p\leq 0,01$): наростання перевтоми та виснаження, що супроводжується втратою самоконтролю у стресовій ситуації; невмінням володіти собою; збільшення пригніченості та втрати інтересу до занять, які раніше приносили задоволення, неможливість виконувати щоденні справи може супроводжуватися зменшенням оптимізму, зокрема оптимізму диспозиційного як відносно стійкої особистісної риси, що відображає позитивні очікування суб'єкта відносно майбутнього.

Переживання депресивного стану також обернено корелює з керуванням власними емоціями ($r=-0,263$, $p\leq 0,05$) та самомотивацією ($r=-0,341$, $p\leq 0,01$) і прямо – зі стресовим станом респондента ($r=0,512$, $p\leq 0,01$), тобто нездатність керувати емоціями у стресовій ситуації може пов'язуватися з неможливістю мотивувати себе до прояву активності (активно протидіяти

стресу).

Прямі статистично значущі взаємозв'язки виявлено між диспозиційним оптимізмом та емоційною досвідченістю ($r=0,397$, $p\leq 0,01$), емпатією ($r=0,247$, $p\leq 0,05$), управлінням емоціями (власними та інших людей ($r=0,365$, $r=0,391$, відповідно, $p\leq 0,01$)), самомотивацією ($r=0,342$, $p\leq 0,01$) та емоційним інтелектом в цілому ($r=0,484$, $p\leq 0,01$). Результати дослідження свідчать, що оптимізм відображає здатність людини розуміти власні емоції та керувати ними, уміння їх аналізувати та правильно трактувати, емоційну гнучкість, здатність співпереживати та впливати на емоційні стани інших людей, розуміти ставлення особистості, репрезентовані в емоціях, і керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень.

За критерієм Крускала-Уолліса, у групах з різними рівнями оптимізму (високим, середнім і низьким) виявлено відмінності за шкалами ($p\leq 0,01$): «депресивні стани», «емоційна досвідченість», «загальний рівень емоційного інтелекту», «самотивація», «управління емоціями інших», «стан стресу». Тобто, студентів, для яких оптимізм є стійкою особистісною рисою, яка відображає їхні позитивні очікування щодо майбутнього, які бажані результати сприймають як досяжні, активно реагують на труднощі, докладають зусилля для досягнення поставлених цілей, можна охарактеризувати як таких, що усвідомлюють і розуміють власні емоції; керують своїми емоціями й уміють впливати на емоційні стани інших людей, здатні керувати власною поведінкою; не схильні до депресивних реакцій. Тоді як студентам з низьким рівнем диспозиційного оптимізму властиві депресивні стани, перевтома і виснаження; у стресовій ситуації вони часто втрачають самоконтроль і не вміють володіти собою, погано розуміючи та усвідомлюючи власні емоції.

Підсумуємо: феномени оптимізму / песимізму як основа життєвої філософії та світосприйняття особистості можуть бути визначальними щодо переживання нею тривалого стресового стану. Оптимістично налаштовані індивіди є емпатійними, розуміють власні емоції та вміють ними керувати, мотивовані на сприйняття стресового стану як виклику, з яким необхідно справитися для досягнення майбутніх цілей. Песимістично зорієнтовані опитані через відчуття постійної перевтоми та наростання виснаження у ситуації переживання хронічного стресового стану втрачають інтерес до повсякденної активності, від якої не чекають позитивного результату, не здатні керувати власними емоціями і правильно трактувати їх, схильні до переживання депресивного стану та втрати самоконтролю у ситуації стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

7. Боднар А.М. Пессимизм как путь в депрессию. *Психологический вестник Уральского государственного университета* : м-лы юбил. конф., г. Екатеринбург, 9 сентября 2000 г. Вып. 1. Екатеринбург: Банк культурной информации, 2000. С. 164-175.

8. Замышляева М.С. Оптимизм и пессимизм в совладающем поведении в юношеском возрасте : дис. канд. психол. наук : 19.00.03/ Московский государственный университет. Москва, 2006. 237 с.

9. Крюкова Т.Л. Оптимизм/пессимизм в совладающем поведении субъекта: межпоколенческий аспект. *Психологическое исследование: теория, методология, практика*: сб. материалов II Сибирского психологического форума (30 ноября–1 декабря 2007 г.). Томск : ТГУ, 2007. С. 236-242.

10. Сычѳв О.А. Психология оптимизма : уч.-метод. пособ. Бийск : БПГУ им. В.М. Шукшина, 2008. 69 с.

ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШАХРАЙСТВА В БЛАГОДІЙНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

*Котова Анастасія Сергіївна,
студентка магістратури II курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
Класичний приватний університет*

На даний час онкохворі діти вразливі щодо шахрайства. Останнім часом багато шахраїв активізувалися та почали заробляти на дітях. Зазвичай це трапляється тому, що батьки ведуть збір коштів самостійно на просторах інтернету. І шахраї користуються фотографіями хворих дітей та документами, які батьки вимушені додавати до кожного прохання про допомогу. Зараз можна знайти безліч фіктивних зборів на реквізити шахраїв. Це дуже пригнічує як батьків так і дітей.

В реаліях сьогодення така соціально-правова проблема як шахрайство стикнулася, здавалося б, з настільки чарівним та чистим із благодійністю. На жаль зараз шахраї почали на свій лад корисливо використовувати людське співпереживання та бажання допомагати.

Волонтери благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Янгол Життя» мріють і намагаються робити все для того, щоб благодійність була звичною частиною життя українців. І обов'язково, щоб вона була безпечною і для самих благодійників, і для сімей, в яких потрібна допомога.

Благодійна організація стикається з такими напрямками шахрайства такими як :

1. інтернет-шахрайство;
2. викрадення особистих даних;
3. психологічний обман;
4. присвоєння чужої інформації;
5. фінансові махінації.

Пропонуємо рекомендації як не попасти в пастку шахраїв:

1) варто звернути увагу, коли вас просять допомогти. Ці рекомендації особливо актуальні у випадках, якщо ви не знайомі або мало знайомі з фондом чи сторінкою допомоги, які хочете підтримати [1].

2) більшість шахрайських зборів ведеться адресно для хворих людей, часто дітей, з постійним нагадуванням: людина страждає/помирає, кошти потрібні негайно, коштів не вистачає катастрофічно/ якщо ви не допоможете сьогодні, завтра дитина помре/будьте милосердними!

Нікому не хочеться відчувати провину у стражданнях інших і мимоволі поповнюємо рахунки злодіїв, які наживаються на нещасті людей;

3) тиск на жалість – улюблений метод комунікації шахраїв. Їхня мета – щоб благодійник не замислювався про можливість обману і не ставив раціональні запитання.

4) перерахунок незначної суми – є ще одна велика помилка, яку часто роблять благодійники – вважають, що перераховують невелику суму і, навіть, якщо збір шахрайський, нічого страшного. «З моїх 20 гривень вони не розбагатіють, а я буду спокійний, що не пройшов повз»... Якщо представити, що сотні чи тисячі людей перерахують лише по 20-50 гривень. Суми виходять досить значні і саме ці суми могли б допомогти там, де це дійсно потрібно.

5) відсутність звітів по зібраних та витрачених сумах – найпоширеніша ознака шахрайських зборів. Кожна людина, яка перерахувала будь-яку допомогу чи тільки збирається це зробити, має право отримати інформацію про використання цих коштів. Якщо збір публічний, то і звіт по ньому так само має бути публічним. І немає ніякого сорому в тому, щоб запитати, скільки коштів уже зібрано, де можна побачити чеки та квитанції про використання цих коштів, чому використовуються/купаються саме ті ліки (усі ліки мають бути призначені лікарями), скільки коштів не вистачає до закриття збору.

6) часто, після подібних запитань, будуть відповіді наприклад: «у мамі/тата немає часу на такі дурниці», «ну і що, що купили іграшки/каву/піцу, а не ліки на які збиралися кошти», «не дай Боже вам опинитися на місці цих нещасних», «той, хто дійсно допомагає, не понинен вимагати звіту» тощо. Не звертайте уваги на подібні коментарі! Благодійність повинна бути розумною!

7) документи. Ще один дуже важливий пункт. На сьогодні вони є в більшості навіть шахрайських зборів. Тому, їх треба перевіряти і читати з особливою уважністю, якщо ви хочете, щоб ваші гривні допомогли дитині, а не стали заробітком для злодія. Перевіряйте дати, що вказуються на довідках чи виписках, місця видачі цих довідок і місця проживання тих, хто просить про допомогу, реквізити, на які ведеться збір.

8) Через пошукові системи спробуйте знайти більше інформації про людину чи дитину на яку ведеться збір. Іноді можна знайти по декілька реквізитів на одну й ту ж дитину.

9) В нашій країні досить багато фондів, які надають допомогу в лікуванні. Запитайте до яких фондів вже зверталася родина, з якими співпрацювали. Шахраї зазвичай агресивно висловлюються на адресу благодійних організацій та безпідставно звинувачують їх, відмовляючись звертатись до будь-яких благодійних організацій. Але буває і так, що можуть навмисно називати відомі фонди з розрахунком на те, що ім'я організації приспить вашу пильність. В такому випадку можна запитати у цих фондів, чи є зазначена людина їхнім підопічним.

Не потрапити на гачок зловмисників допоможе перш за все перевірка інформації в мережі та правильно поставлені запитання тим, хто веде збір.

10) бажано ретельно ставитись до цієї інформації радимо зберегти цю інформацію і користуватись нею, щоб вашу допомогу отримували ті, кому вона дійсно потрібна. Благодійність може приносити моральне задоволення. Безпосередньо фахівці які використовують цю інформацію радять.

Отже, дослідження профілактики та попередження шахрайства в благодійній організації потребує ретельного вивчення та подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як благодійнику не стати жертвою шахраїв : веб-сайт. URL: <https://tabletochki.org/jak-blagodijnnyku-ne-staty-jertvoy/> (дата звернення: 18.12.2020)

ПРОФАЙЛІНГ – ПРОФЕСІЯ МАЙБУТНЬОГО

*Кричун Анна Юрївна,
студентка 4 курсу факультету історії та права,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

Більшість людей знайомі з професією профайлінг лише завдяки серіалам, в яких даний вид діяльності показаний лише з боку пошуку злочинців та запобігання вчиненню нових злочинів. Але мало хто знає, що профайлінг може бути застосований абсолютно до будь-якого виду діяльності, наприклад під час розслідування економічних злочинів та навіть для налагодження атмосфери в робочому колективі.

Для початку потрібно сказати, що саме поняття «profiling» походить від англійського «profile» («профіль») и перекласти його можна як «профільовання». Це означає визначення людиною у оточуючих ознак поведінки, емоційного реагування, мови і зовнішності. Ці ознаки спочатку задані моделлю профілювання, а їх виявлення дозволяє з великою часткою

ймовірності встановити тип людини, а потім уточнити його і доповнити якимись психологічними особливостями.

Методологічними основами профайлінга є дослідження П. Екмана [1], В. Фрізена, К. Шерера, М. Цукермана, Б. ДеПауло, В.А. Лабунської [2], О. Фрайя [4], та ін. Наприклад, ґрунтуючись на дослідженнях психолога Пола Екмана (1978) з вивчення емоційних експресій, була створена компанія «Пол Екман Груп», яка розробила комп'ютерні програми, що дозволяють зчитувати емоційні стани людини (в аеропортах, при навчанні поліцейських), використовуючи спеціальні тренажери, засновані на системі кодування лицьових рухів.

В ході теоретичного аналізу було виявлено, що від самого початку термін «профайлінг» (профільювання) вживалось в контексті складання пошукового психологічного портрету (профілью) невідомої особи по сліду на місці скоєння злочину.

Інше значення поняття «профайлінг» слугує для позначення технології нагляду та допиту пасажирів під час перед польотного огляду з метою виявлення потенційно небезпечних осіб при авіа перельотах. Підготовка та використання спеціалістів (профайлерів) з метою виявлення потенційно небезпечних пасажирів з точки зору можливості здійснення протиправних дій, перш за все терористичного напрямку, вперше були реалізовані в Ізраїлі авіакомпанією Ель-Аль (El Al). Використання технології профайлінга сприяло присвоєнню авіакомпанії Ель-Аль статусу однієї з найбезпечніших в світі.

Профайлінг – це комплекс методів та методик оцінки та прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних ознак, характеристик зовнішності та поведінки.

Історично сформувалося декілька основних напрямків профайлінга [3]:

Криміналістичний напрямок, основною метою якого є складення психологічних портретів осіб, що скоїли серійні злочини. Головним чином, мова йде про серійних вбивць та маніяків. Сам же напрямок включає в себе використання криміналістичних, психіатричних та психологічних знань.

Спеціальний напрямок. В даному випадку мова йде про діяльність державних спецслужб. Наприклад, КДБ СРСР займався розробкою моделей облич, потенційно причетних до розвідувально-підривної діяльності на території Союзу. Спеціалісти склали критерії виявлення таких осіб та виявили інструментарій для прогнозувань дій противника.

Авіаційний напрямок. Мова йде конкретно за безпеку в цивільній авіації. Спеціалісти розробили технологію допиту пасажирів, що проходять перед польотний огляд. Мета допиту – запобігти проникненню на борт літака осіб, що планують скоїти терористичний акт.

Науково-дослідний напрямок. Даний напрямок тісно пов'язаний з дослідженнями відомого американського психолога Пола Екмана, який займався вивченням мікровиразів та визначення емоцій [1].

Медико-психологічний напрямок. В основі даного напрямку лежать роботи радянського та російського психіатра Петра Ганнушкіна в області типології психопатій, а також роботи німецького психіатра Карла Леонгарда, який вивчав та описував акцентуйовані особистості.

Психотехнологічний напрямок, до якого відносяться роботи спеціалістів в галузі нейролінгвістичного програмування, що стосуються опису мета програмного профілю людини, системи його цінностей та переконань, а також визначення специфіки отримання, обробки, аналізу, інтерпретації та оцінки інформації та позиції сприйняття.

На сьогодні все, що накопичилось на практиці застосування вищезазначених напрямів стало основою сучасного профайлінга. До нього відносяться наступні види [3]:

Профайлінг на залізницях (транспортний профайлінг) – напрямок профайлінгу, мета якого – профілактика та запобігання протиправних дій на залізничному транспорті, в будівлі залізничних вокзалів, перонах та прилеглих територіях.

Готельний профайлінг – напрямок профайлінгу, метою якого є профілактика та технології запобігання терактів та протиправних дій на території готелів та готельних центрів.

Бізнес-профайлінг – в даному випадку мається на увазі супроводження спеціалістами ділових переговорів, встановлення достовірності наданої контрагентами інформації, її аналіз та прийняття найбільш вигідних та ефективних рішень.

Аудит-профайлінг – він характерний для аудиторських компаній. Профайлери вивчають документацію та людей, що її надають. Також аудит-профайлінг відноситься до сфери бухгалтерії та застосовується для запобігання розкрадання грошових коштів та інших матеріальних цінностей.

Кадровий профайлінг – слугує допомогою для менеджерів та спеціалістів відділу кадрів в підборі співробітників на вакантні посади. Кандидати перевіряються на наявність кримінального минулого та негативних звичок, наприклад, наркотики, алкоголь, азартні ігри та ін.

Банківський профайлінг – призначається для мінімізації втрат при видачі банками кредитів. Тут одночасно задіяні два види профайлінга – аудит-профайлінг і бізнес-профайлінг, за рахунок чого запобігаються фінансові втрати ще на етапі розгляду заявки або ж при спілкуванні з клієнтом.

Страховий профайлінг – за аналогією з іншими видами профайлінга страховий профайлінг дозволяє виявити шахрайські наміри та відповідні схеми при страхових випадках та страхових виплатах.

Сімейний профайлінг – використовується в сімейній психотерапії для виявлення рівня довіри до партнера. Є актуальним в випадках, коли людям необхідно впевнитись у взаємності почуттів своїх партнерів.

Сучасними дослідниками в поняття «профайлінг» вкладається сенс об'єднання психологічних методів і методик оцінки мотиваційно-диспозиційної сторони особистості і прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних приватних ознак. Ефективне досягнення цілей, пов'язаних із застосуванням методу психологічного профілювання, буде неможливим без відповідних фахівців, які володіють комплексом знань, методів і технологій в області поведінкової психології, профайлінгу, основу яких складуть сучасні наукові знання та досвід іноземних країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екман П. Психология лжи / пер. с англ. Н. Исуповой, Н. Мальгиной, Н. Миронова, О. Тереховой. Питер, 2010. 304 с.
2. Лабунская В. А. Невербальное поведение. Ростов н/Д., 2006. 246 с.
3. Профайлинг: определение, направления, обучение. URL: <https://4brain.ru/blog/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/>
4. Фрай О. Детекция лжи и обмана. 2-е международное издание. СПб: «прайм-ЕВРОЗНАК», 2005. 321с.

ВИКОРИСТАННЯ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кузнєцова Катерина Сергіївна,

*асистент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти,
Чернівецький національний університету імені Юрія Федьковича,
кандидат педагогічних наук*

В Україні відбуваються освітні реформи, які покликані вдосконалити освіту, зокрема покращити інноваційну діяльність вихователів закладів дошкільної освіти. Тому, вважаємо, що однією з нагальних проблем освітнього простору є урізноманітнення навчального процесу, упровадження новітніх форм, методів та технологій навчання, зокрема квестів.

Необхідно відмітити, що слово «квест» у перекладі з англійської мови «quest» означає «пошук». У сучасному трактуванні цього поняття є декілька підходів. На основі змістовного їх аналізу під квестом розуміємо інноваційну педагогічну ігрову технологію, що передбачає виконання навчальних, пошуково-пізнавальних проблемних завдань відповідно до ігрового

здуму/сюжету, під час якого вони добирають та упорядковують інформацію, виконують самостійну, дослідницьку роботу, що сприяє систематизації та узагальненню вивченого матеріалу, його збагаченню та поданню у вигляді цілісної системи.

Загалом можемо стверджувати, що структура квесту відповідає загальним етапам діяльності людини, яка за видовими ознаками відповідає структурі навчальної та педагогічної діяльності. Тому, етапами квесту є такі: організаційно-підготовчий, змістовий (етап реалізації) та результативний [7].

Поетапність використання квест-технологій в організації освітнього процесу закладу вищої освіти упродовж підготовки майбутніх вихователів ЗДО передбачає:

I етап – підготовчий: коригування змісту навчальних дисциплін; активізація самостійного інноваційного пошуку студентів;

II етап – теоретичний: уведення додаткового спецкурсу «Quest-технології у професійній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти»;

III етап – практичний: перенесення одержаних знань, практичних умінь і навичок у різні види педагогічної практики впродовж усього терміну навчання у вищій школі;

IV етап – результативний.

Зокрема проведеному роботі на підготовчому етапі передував аналіз змісту освітньої програми спеціальності 012 «Дошкільна освіта», який дав можливість виявити навчальні дисципліни циклу професійної і практичної підготовки, які входили до цих програм, а також розкрити їх потенціал для реалізації основних завдань досліджуваного феномену.

Зокрема, курс «Комп'ютерні технології у роботі з дітьми», що є найбільш дотичним до наукового пошуку, вважаємо варто доповнити темою про квест-технології.

Окрім означеної роботи на підготовчому етапі рекомендуємо використовувати квест-технології викладачами під час проведення аудиторних занять – лекційних, практичних, семінарських та практичних.

Важливе місце на підготовчому етапі було відведено науково-дослідній діяльності студентів.

Враховуючи об'єкт дослідження, в межах дослідження пропонуємо доповнити загальний перелік тем тематикою, яка орієнтована на розкриття різних аспектів використання квест-технологій в організації освітнього процесу ЗДО та ЗВО.

Крім означеної науково-дослідної роботи в межах навчального процесу, студентів варто залучати до наукового пошуку під час аудиторних занять (виконання індивідуальних науково-дослідних завдань)

Отже, науково-дослідну діяльність студентів ми розглядали як форму педагогічної підготовки, засновану на закономірностях і принципах організації наукового дослідження в гуманітарній галузі та спрямовану на розвиток особистісних якостей і професійних здібностей.

Важливим аспектом організації роботи на наступному етапі стало введення спецкурсу «Quest-технології у професійній діяльність вихователя закладу дошкільної освіти». Його особливістю є практична орієнтація та достатньо вагомий відсоток самостійної роботи.

Мета спецкурсу – підготовка студентів до створення, застосування та поширення квест-технологій у роботі з дітьми 3-6-річного віку.

Спецкурс вивчався у VII – VIII семестрах, що дозволить студентам надалі, у процесі педагогічної безперервної практики закріпити отримані знання про квест-технологію.

На наступному етапі дослідження ми удосконалили педагогічну практику.

Згідно з навчальним планом підготовки фахівців кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, передбачено такі основні види педагогічної практики студентів у закладах дошкільної освіти: Навчальна (педагогічна) практика (в групах дітей дошкільного віку), Навчальна (педагогічна) практика (в групах дітей раннього віку), Навчальна пропедевтична практика (в закладах дошкільної освіти, Навчальна (психолого-педагогічна) практика (в групах дітей дошкільного віку), Педагогічна практика (в групах дітей раннього віку), Виробнича організаційно-методична практика в ЗДО, Виробнича психологічна практика в ЗДО.

Організації роботи на означеному етапі передували: аналіз мети, завдань і змісту різних видів педагогічної практики відповідно до цілей, завдань і основних етапів. На наш погляд, стандартний перелік завдань для педагогічної практики повинен містити вимоги, що забезпечать підвищення рівня готовності студентів до використання квест-технологій.

Підсумовуючи, зауважимо, що етапи застосування квест-технологій під час педагогічної практики в основному збігаються і присвячуються формуванню практичних умінь, основним механізмом реалізації яких є комплексне вміння моделювання та проведення занять на основі застосування інноваційних технологій та вміння здійснювати рефлексивну діяльність. Специфіка цього етапу полягає в тому, що під час педагогічної практики студенти вчаться самостійно виокремлювати професійні задачі й сприймати їх як проблемну ситуацію, аналізувати конкретні психолого-педагогічні умови їх виникнення та знаходити шляхи розв'язання. Значення такої діяльності на цьому етапі важко перебільшити, оскільки вона найбільшою мірою сприяє розвитку практичних умінь.

Узагальнюючи педагогічне дослідження, необхідно зазначити, що основними складниками методики використання квест технологій в організації освітнього процесу ЗДО є: внесення змін до робочих програм дисциплін з циклу професійної підготовки; введення додаткового спецкурсу «Quest-технології у професійній діяльність вихователя закладу дошкільної освіти»; активізація самостійного інноваційного пошуку студентів; апробація

студентами отриманих знань, практичних умінь та навичок під час проходження різних видів педагогічної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева М. В. Технологии Веб-квест в формировании коммуникативной и социокультурной компетенции. *Информационно-коммуникационные технологии в обучении иностранным языкам: тезисы докладов I Международной научно-практической конференции*. Москва. 2004. №4. С.8-12.
2. Василенко А. В. Квест как педагогическая технология. История возникновения квест-технологии. *Международный педагогический журнал «Предметник»*. 2016. №6. С.12-13.
3. Гриценко В. Нові інформаційні технології в освіті для всіх. Фундаментальні проблеми навчання. *Дитячий садок*. 2009. № 11. С. 3-8.
4. Игумнова Е. А., Радецкая И. В., Сорока И.Ю. Опыт применения квест-технологии в профильном лагере экологической направленности. *Учёные записки ЗабГУ*. 2016. Том 11. № 5. С. 17–27.
5. Кадемія М. Ю. Сутність і зміст технології веб-квест. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. № 29. С. 380-387.
6. Лецюк І.З. Технологія веб-квест як дидактичний засіб організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 36 (89). С. 259-264.
7. Сокол І. М. Рекомендації щодо створення та проведення освітніх квестів. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи: матеріали II міжнар. наук-прак. конференції (м.Запоріжжя, 18-25.04.2016)*. С.98-101.

ПСИХОДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

*Лаврись Богдан Федорович,
студент IV курсу спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Психодинамічна теорія соціальної роботи - теорія соціальної роботи, яка фокусується на внутрішньому житті індивіда і послуговується психічним детермінізмом (принципом, згідно з яким дії та поведінка людини породжуються її мисленням, а не впливами міжособистісних відносин або навколишньої ситуації).

Ця теорія використовувалася як метод дослідження психіки і як метод лікування психічно хворих. Психоаналітики основну увагу зосереджували на внутріпсихічних явищах, підсвідомих процесах, джерелом яких є здобутий у ранньому дитинстві психічний досвід особистості. На прикладах аналізу сновидінь, буденного життя, вільних асоціацій і фантазій пацієнтів З. Фройд доводив, що людина не є раціональною істотою, яка свідомо керує своїми поведінкою, вчинками, значну роль у її житті відіграють несвідомі і підсвідомі мотиви, сексуальні інстинкти, вроджена агресивність.

Відповідно до запропонованої З. Фройдом структурної концепції психічної діяльності, людина є складною енергетичною системою, сповненою багатьма різноспрямованими пориваннями, інстинктами — спрямованими у певному напрямі енергетичними зарядами. Розбалансованість цих сил виводить людину із психічної рівноваги. Водночас людина володіє потужним потенціалом приборкання, урівноваження цих сил, гармонізації психічного життя.

Знавши певних змін у працях учнів і опонентів Фройда (К.-Г. Юнг, А. Адлер), неофрейдистів (К. Хорні, Е. Фромм, Е. Берн), ця теорія активно використовується психологами і соціальними працівниками, хоч іноді висловлюються сумніви щодо її ефективності в соціальній роботі. Сучасний психоаналіз є розвинутим і розгалуженим напрямом психології (найбільше психологічної літератури в світі видається саме з цієї проблематики). Розвивається він за такими напрямами:

1) его-психологія - напрям психоаналітичної теорії, представники якого вважають, що «Я» є центром психічної структури особистості;

2) психологія об'єктних стосунків - напрям у психоаналізі, що концентрується на стосунках індивіда з об'єктами у ранньому віці й наслідках їхньої інтеріоризації або втрати;

3) психологія самості (Я-психологія) - напрям у психоаналізі, який зосереджується на причинах і методах лікування нарцистичних розладів (ранніх травм Его), поєднуючи психоаналіз із гуманістичною і екзистенційною психологією;

4) структурний психоаналіз - напрям у психоаналізі, який має своїм завданням дослідження семантики несвідомого.

Психіка людини як складної енергетичної системи охоплює три функціонально різні компоненти (інстанції). Кожний із них властиве певне енергетичне навантаження, наслідком чого є їх різні цілі, що породжує конфлікт між ними [1].

Психодинамічна модель соціальної роботи є однією з найпоширеніших. Вона заснована на ідеї і техніках психоаналізу – обґрунтованої австрійським психологом, психіатром Зігмундом Фройдом теорії, яка відводить важливу роль у поведінці особистості несвідомому (інстинктам, потягам), його гармонізації зі свідомістю. Психоаналіз суттєво розширив уявлення про сутність допомоги у соціальній роботі, сфокусував її

на внутрішньому житті індивіда, розглядаючи дії та поведінку людини як наслідок процесу її мислення, а не особливостей міжособистісних чи соціальних відносин. Психодинамічна модель пропонує ефективні техніки діагностування соціального відхилення, прогнозування перспектив поліпшення внутрішнього стану особистості [2].

В практиці соціальної роботи психодинамічна модель знайшла відображення після 30-х років ХХ століття в працях Тафт, Холліс, Вуде, Перлман, Хамільтон, Річмонд та ін.

Однією з головних функцій соціального працівника є піклувальна функція, що визначає надання клієнтам певних форм допомоги, індивідуальної підтримки. При цьому відносини між клієнтом і соціальним працівником складаються як відносини між пацієнтом та лікарем, а залежність клієнта від соціального працівника розглядається як явище неминуче.

Взаємодія соціального працівника та клієнта включає ряд етапів: індивідуалізація клієнта, оцінка специфіки проблеми, діагностика гостроти проблеми, використання не директивної терапевтичної технології надання допомоги [3, с.202].

У процесі взаємодії між соціальним працівником і клієнтом першому доводиться використовувати багато ролей під час роботи з випадком (case work). Ці ролі обумовлені як специфікою випадку, так і унікальною індивідуальністю клієнта. Наприклад, випадки, пов'язані з насильством, емоційною і вербальною агресією будуть відрізнятися від випадків переживання з приводу втрати близьких. Уміння слухати є рольовою особистістю соціальних працівників, фактором успішного втручання. Клієнти можуть виражати різні емоційні прояви, заперечувати наявність конфлікту і проблеми, блокувати процес взаємодії. Соціальний працівник, використовуючи психодинамічні моделі, повинен зрозуміти систему індивідуального захисту, розгадати природу усвідомленого і неусвідомленого конфліктів.

Не зважаючи на безперечні переваги цієї моделі (терапевтичний потенціал і діапазон широкого застосування), психодинамічна практика соціальної роботи з клієнтом має ряд недоліків, що об'єктивно перешкоджають її поширенню в роботі вітчизняних соціальних служб. Не можна не погодитися з думкою М. Пейна стосовно того, що:

1. Психодинамічна теорія має здебільшого біологічний підхід до пояснень у теорії, ці пояснення не відбивають поваги до людського самовизначення.

2. Психодинамічна операція з медичною моделлю, що припускає захворювання пацієнта, що його лікує лікар-експерт, радше ніж з більш рівноправною моделлю відносин між клієнтом та працівником.

3. Ця теорія лікує переважно розмовами, розраховує на клієнтів, що можуть брати участь в обговоренні і самовизначенні, тобто пред'являє досить високі вимоги до інтелектуального рівня розвитку клієнта.

4. Майже ігноруються фактори оточення, значно більша увага приділяється психологічним факторам.

5. Психодинамічні ідеї мають обмежене відношення до соціальних реформ, що виключає головні елементи соціальної роботи. Тобто ця теорія недостатньо враховує можливості соціальної підтримки клієнтів соціальної роботи [4].

Тож ми рекомендуємо використовувати пропоновану модель з сиротами, військовослужбовцями, жертвами насилля, неблагополучними сім'ями та дітьми інвалідами. Психодинамічна методика допоможе визначити внутрішній стан індивіда та побороти внутрішні тривоги. Ця методика може допомогти дати поштовх для розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теорії і методи соціальної роботи: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. Київ. Академ видав, 2005. 328 с. (Альма-матер).
2. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ. МАУП, 2003. с. 168.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
4. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: навч. посіб. Київ: УДЦССМ, 2001. 220 с.

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОЇ ОПКИ

*Литвин Олександра Вікторівна,
студентка IV курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»*

В усіх країнах світу існує така категорія населення, яка потребує особливої уваги – це діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. В нашій країні складне соціально-економічне становище значної кількості населення, послаблення виховної функції сім'ї загострили проблеми дитячої бездоглядності й безпритульності. В умовах девальвації моральних цінностей, різкого зниження життєвого рівня населення збільшується кількість бездоглядних, безпритульних дітей.

У нових соціально-економічних реаліях проблеми захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не тільки не втратили своєї актуальності, а й набули особливої гостроти.

Метою дослідження є вивчення напрямків сучасного стану соціально-правового захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки.

Законодавчу базу щодо вирішення в Україні проблем дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, складають положення Конституції України, Сімейного кодексу України, Житлового, Цивільного, Кримінального, Адміністративного кодексів України, а також норми Законів України «Про освіту», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та «Про охорону дитинства».

Положення статті 52 Конституції України вказує, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом [2].

Утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Основні положення щодо влаштування дітей, які за певних обставин не можуть виховуватись у власній родині (смерть батьків, позбавлення батьківських прав або засудження батьків, асоціальні умови виховання у рідній родині тощо), містяться у Сімейному кодексі України та в Законі України «Про охорону дитинства». Стаття 61 і стаття 12 означеного Закону визначають права та зобов'язання батьків, які вони не можуть здійснювати в суперечності з інтересами дітей. Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» передбачають декілька форм утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення (удочеріння), передача їх під опіку (піклування), на виховання в сім'ї громадян України та на повне державне утримання до навчально-виховних закладів [3].

В Україні здійснюється централізований облік дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Законодавчо визначено обов'язок керівників закладів, де перебувають або виховуються такі діти, щодо надання інформації про вихованців, що залишилися без піклування батьків, до місцевих органів з опіки та піклування з метою усиновлення даної категорії дітей, передачі їх під опіку чи на виховання у сім'ї громадян.

З метою допомогти таким матерям усвідомити важливість не тільки самого факту народження дитини, але й її виховання, згідно з якими батькам, які відмовились від дитини в пологовому будинку, надається для прийняття остаточного рішення щодо долі дитини термін до двох місяців.

Виявлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, а також неповнолітніх, які перебувають у неблагополучних умовах життя, є

одним із основних завдань і обов'язків органів опіки та піклування. Стаття 24 Закону України «Про охорону дитинства» поширює такий обов'язок на всіх громадян. Він встановлює, що заклади та особи, яким стане відомо про неповнолітніх сиріт та тих, хто залишився без батьківського піклування, або про зловживання батьківськими правами, зобов'язані сповістити про це органи опіки та піклування за фактичним місцезнаходженням осіб, які підлягають опіці та піклуванню [1]. У свою чергу, органи опіки та піклування це завдання повинні виконувати в координації з іншими зацікавленими органами та службами, тобто кримінальною міліцією у справах неповнолітніх, службою у справах неповнолітніх, закладами освіти, охорони здоров'я, житлово-комунальними органами тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям : метод. посіб. / за ред. Звереві І.Д., Петрочко Ж.В. Київ: Видавничий дім «КАЛИТА», 2010. 376 с.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відпр. секретар), Ю.Г. Барабаш та інш.; нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
3. Мордань О. О. Державна політика щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2015. 234 с.

ДО ПИТАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

*Макогончук Наталія Віталіївна,
старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби
України ім. Богдана Хмельницького,
кандидат педагогічних наук*

В Українській державі на формування цілеспрямованого громадянського суспільства не можливо забезпечити без формування громадянина як самостійного члена суспільства, що володіє повним комплексом прав і свобод і, водночас, є відповідальним перед ним за свої вчинки.

Досягти зрілості як особистість людина може тільки через громадянське бачення світу, формування громадянської зрілості особистості, через оцінку всього, що відбувається навколо, з позицій власної

активної участі й відповідальності. Важливе значення тут надається також засвоєнню громадянських цінностей, що інтегрують людей у громадянське суспільство: загальне благо, свобода, рівність, справедливість, приватна власність, права людини, правда, плюралізм, толерантність тощо.

Формування особистості майбутнього громадянина – це розвиток його власної свідомості, реалізація системи свідомих дій, вироблених умінь спілкування, виконання патріотичного обов'язку, формування світогляду на основі національного ідеалу з метою врахування ролі громадянської відповідальності у практичній виховній діяльності слухачів ВНЗ.

На сформованість громадянської поведінки слухачів ВНЗ впливають культурний потенціал середовища, засоби масового ідеологічного впливу, зокрема газети, книги, радіо, телебачення, кіно та ін. Однак важливе значення при цьому має і робота навчального закладу, навчальний процес.

У формуванні громадянської відповідальності важливе місце належить індивідуальним бесідам зі слухачами. Вони дають результати, які дозволяють скласти певне враження про їхні громадянські погляди. Педагогові важливо пам'ятати, що слухачі бувають відверті тоді, коли бесіда ведеться тактовно, забезпечується відвертість розмови, її конфіденційність. Таким чином, можна визначити думку слухача про їх ставлення до державотворення в Україні. Щоб бесіда дала позитивний результат, слід наперед її продумати, враховуючи особливості характеру та розвиток інтелекту слухача, його інтереси, вміння спілкуватися.

Колективна бесіда у формі диспуту дає можливість визначити громадянське загартування слухачів, їх уміння визначити коефіцієнт суспільної участі кожного, врахувати поважні причини, почуття відповідальності за доручену справу. Кожна справа потребує організації. Починається вона з визначення конкретного завдання, обговорення плану його виконання, підбору та об'єднання слухачів у групи на добровільних засадах. Це має велике значення для виховання поваги в новоствореному колективі, розуміння принципу демократизму, відстоювання свого «Я». Колективне обговорення питань є засобом виховання рівності, взаємної поваги, відповідальності, це важливо враховувати при здійсненні формування громадянської самосвідомості особистості слухача.

Розширення обсягу інформації про державотворення, поглиблення світоглядної спрямованості, залучення слухачів до участі в практичних справах групи, навчального закладу – важлива умова підвищення ефективності формування громадянської самосвідомості особистості.

Провідними методологічними підходами до формування громадянської відповідальності є системний, діяльнісний, конкретно-історичний та особистісно зорієнтований підходи.

Таким чином, основними педагогічними умовами формування громадянської відповідальності є: формування мотивів громадянської поведінки, надання знань про громадянські права й обов'язки, залучення

слухачів у діяльність, що дозволяє проявляти громадянську відповідальність, а також створення сприятливої морально-психологічної атмосфери у слухацьких групах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. Київ: Либідь, 1988. 557 с.
2. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.

СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ З НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Мельник Жанна Василівна,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
кандидат психологічних наук*

Світове господарство, міжнародні економічні відносини та соціальна ринкова економіка вимагають формування такої системи соціального захисту в Україні, яка б гарантувала належний рівень життя, соціальну злагоду та соціальну адаптацію до суспільно-економічних перетворень, захист від соціальних ризиків і реалізацію гарантій у сфері соціального забезпечення. Система соціального страхування є найбільшою складовою частиною системи соціального захисту України, у зв'язку з чим її організація та управління нею стають пріоритетними в колі інших питань реформування системи соціального захисту, що свідчить про доволі високу актуальність теми дослідження у цьому напрямі, який не лише відповідає потребі подальшого розвитку наукових підходів до формування системи управління системою соціального захисту в Україні, а й підіймає гострі суспільно-важливі проблеми, зокрема соціально-економічного захисту населення України.

Дослідженню принципів організації та діяльності державної влади в цілому та державного апарату зокрема присвятили свою увагу такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Л. Біла, Ю. Ведерніков, В. Забарський, С. Ківалов, С. Косінов, Н. Крестовська, Л. Матвеева, С. Наумов, Ю. Оборотов, Г. Саміло, С. Серьогін, Е. Усманова тощо.

На думку В. Зубенко та І. Самчинської, «державне соціальне забезпечення – це гарантована система матеріального забезпечення громадян (у грошовій і (або) в натуральній формі) після досягнення певного віку, у разі інвалідності, втрати годувальника, тимчасової непрацездатності,

виховання дітей, втрати трудового заробітку та доходу і в інших випадках спеціально обумовлених законом, а також охорони здоров'я і здійснюється за рахунок спеціально створених позабюджетних фондів обов'язкового соціального страхування, які формуються за рахунок страхових внесків (єдиного соціального податку) та асигнувань з державного бюджету уповноваженими органами в порядку, встановленому законодавством» [3, с. 72].

С. Калашников вважає, що соціальне забезпечення – це система суспільних відносин, що складаються між громадянами та органами держави, місцевого самоврядування, організаціями з приводу надання громадянам за рахунок спеціальних фондів медичної допомоги пенсій, допомог та інших видів забезпечення при настанні життєвих обставин, що тягнуть за собою втрати або зниження доходу, підвищені витрат, малозабезпеченість, бідність [4, с. 47].

Ці визначення містять сутнісні ознаки явища соціального забезпечення і відображають його особливості. Найбільш важливі з них: соціальне забезпечення здійснюється державою з цільових, спеціальних фондів, а також фондів обов'язкового соціального страхування. Воно спрямоване на вирівнювання доходів громадян, підтримання їх повноцінного соціального статусу у встановлених законом випадках: втрати або зниження доходів, старості, інвалідності, тимчасової непрацездатності, втрати годувальника тощо. Структурно соціальне забезпечення включає в себе, у відповідності з цими законами, такі організаційно-правові форми, як соціальне забезпечення в порядку обов'язкового соціального страхування і за рахунок асигнувань з державного бюджету.

Згідно М. Волянського, *органи державної влади* – це ланка (елемент) механізму держави, що бере участь у виконанні функцій держави й наділений при цьому владними повноваженнями [2].

Відповідно до Н. Борецької [1] державні органи з надання соціального забезпечення виконують наступні *функції*:

- організовують виконання Конституції і законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Мінсоцполітики та забезпечують контроль за їх реалізацією;
- здійснюють державний контроль за дотриманням підприємствами, установами та організаціями правил, норм, стандартів у межах визначених повноважень;
- аналізують стан і тенденції соціального розвитку в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці та вживають заходів для усунення недоліків;
- беруть участь у підготовці пропозицій до проєктів програм соціально-економічного розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

- забезпечують ефективне та цільове використання відповідних бюджетних коштів;
- беруть участь у підготовці заходів щодо регіонального розвитку;
- беруть участь у погодженні проєктів нормативно-правових актів, розроблених іншими органами виконавчої влади;
- забезпечують реалізацію заходів щодо запобігання корупції;
- готують (беруть участь у підготовці) проєкти угод, договорів, меморандумів, протоколів зустрічей делегацій і робочих груп у межах своїх повноважень;
- розглядають у встановленому законодавством порядку звернення громадян;
- опрацьовують запити і звернення народних депутатів України та депутатів обласної ради;
- забезпечують доступ до публічної інформації;
- інформують населення про стан виконання визначених законом повноважень;
- надають органам місцевого самоврядування методичну допомогу з питань виконання наданих їм законом делегованих повноважень органів виконавчої влади у сфері соціального захисту населення та здійснюють у межах своїх повноважень контроль за їх виконанням;
- забезпечують у межах своїх повноважень виконання завдань цивільного захисту населення, дотриманням вимог законодавства з охорони праці;
- організують роботу з укомплектування, зберігання, обліку та використання архівних документів;
- забезпечують у межах своїх повноважень реалізацію державної політики стосовно захисту інформації з обмеженим доступом;
- забезпечують захист персональних даних;
- готують пропозиції стосовно вдосконалення нормативно-правової бази з питань, що належать до їх компетенції;
- проводять моніторинг проблемних питань реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, готує та подає пропозиції щодо їх врегулювання;
- координують, контролюють та забезпечують у межах повноважень виконання державних цільових програм.

Таким чином, сфера соціального захисту населення повинна набути структурованого вигляду виходячи з його головної мети та напрямів, зокрема: соціальної допомоги, що гарантуватиме незахищеним верствам населення можливість виживання в умовах соціально-економічної кризи; такого рівня соціального забезпечення, що гарантуватиме достатній рівень існування людини; надання повного спектру соціальних послуг, що забезпечуватиме певний рівень трудової активності й участі людини в громадському житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: монографія. Донецьк : Янтар, 2001. 352 с.
2. Волянський М. Ю. Щодо загального поняття органу держави (державного органу). *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). 32–36 с.
3. Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. Бюджетний моніторинг. *ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи ЗМФІ-II впровадження»*, USAID. 2015. 72 с.
4. Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. С. 47.

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

*Мілова Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

Інститут конституційної скарги в Україні передбачає становлення та розвиток додаткового та ефективного засобу захисту прав людини і громадянина. Держава, в якій функціонує повноцінний інститут конституційної скарги, має особливі переваги у питаннях гарантування верховенства права та якості нормотворчого процесу, оскільки розгляд такого роду скарг дозволяє контролювати на практиці всі аспекти гарантування, забезпечення і захисту прав людини і громадянина.

Згідно до ч. 3 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією, та у порядку, визначеному законом [3]. Конституційна скарга являє собою подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України») [6].

За своїм змістом структура інституту конституційної скарги передбачає сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених правових норм, які покликані забезпечити ефективне функціонування даного інституту та

забезпечити захист прав та свобод людини і громадянина органом конституційної юрисдикції.

Ключовими структурними елементами інституту конституційної скарги в Україні виступають матеріальні та процесуальні норми, що регулюють відповідно питання щодо: суб'єкта права на подання конституційної скарги; предмета конституційної скарги; підстави та умов прийнятності конституційної скарги; процедури провадження за конституційною скаргою.

В Україні запроваджено саме модель неповної конституційної скарги, тобто лише законодавчі акти (їх окремі положення), що застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу можуть бути предметом конституційної скарги. Безпосередньо у змісті конституційної скарги щодо предмета оскарження має бути обов'язково викладено: конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України; обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (п. 5-6 ч. 2 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України») [6].

Згідно до п. 40 Регламенту Конституційного Суду України, якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу із зазначенням, яким вимогам Закону вона не відповідає [7]. Варто зауважити, що суб'єкт права на подання конституційної скарги має право повторно надіслати таку скаргу, яка реєструється й опрацьовується у визначеному порядку.

Згідно статистичних даних, за 2018 рік, серед поданих 690 скарг, 426 (62%) за формою не відповідали законодавчим вимогам. Серед питань щодо яких допускалися помилки у конституційних скаргах суб'єктами права на конституційну скаргу великий відсоток, зокрема 56%, займає предмет оскарження. Так, серед питань, які порушувались суб'єктами подання конституційної скарги у конституційних скаргах, що за формою не відповідали вимогам чинного законодавства варто визначити наступні: оскарження законодавчих актів України, які не застосовувалися в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта (14%); оскарження судових рішень у справі суб'єкта (23 %); оскарження підзаконних актів органів державної влади у справі суб'єкта (6 %) тощо [4].

Саме з цих питань найчастіше допускаються помилки у конституційній скарзі, зокрема: не вказуються суб'єктами подання конкретні норми закону України, які необхідно перевірити на відповідність Конституції України; відсутнє обґрунтування положень щодо неконституційності закону

України (його окремих положень); відсутня інформація щодо конкретного гарантованого Основним Законом права людини і громадянина, яке зазнало порушення внаслідок застосування закону тощо.

У 2018 р. Конституційний Суд України постановив 37 ухвал про відкриття конституційного провадження за конституційними скаргами; у 2019 р. – 35 ухвал. Крім того, у 2019 році були вже перші сім рішень Конституційного Суду України за конституційними скаргами, серед яких шість рішень, які положення актів визнали неконституційними, а в одній справі ухвалено рішення про конституційність положень закону. У 2020 р. прийнято 8 рішень за конституційними скаргами [5].

Отже, з огляду на практику функціонування інституту конституційної скарги в Україні, наукові дослідження та запит українського суспільства, доцільним видається розширення предмету конституційної скарги. У цьому аспекті позитивним, наприклад, є досвід Італії, законодавством якої передбачено можливість оскаржити конституційність будь-якого акта публічної влади – законодавчої, виконавчої, а також дії чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади (включаючи і судову владу), якщо таким актом, на думку особи, порушуються її права [2, с.120]. Предметом оскарження конституційної скарги в Україні має стати конституційність не лише законів, але й, як мінімум, інших нормативно-правових актів центральних органів державної влади, тобто все те, що знаходиться фактично поза сферою повноважень національної системи судів загальної юрисдикції. Такий підхід буде відповідати запиту вітчизняного суспільства, сприятиме підвищенню якості нормотворчої діяльності органів державної влади та зробить інститут конституційної скарги більш ефективним засобом захисту прав людини і громадянина в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головін А. Окремі питання, пов'язані з запровадженням інституту конституційної скарги у вітчизняному законодавстві. *Право України*. 2013. № 1/2. С. 244-268.
2. Конституции государств Европы: в 3 т. / под общей ред. Л.А. Окунькова. Москва: НОРМА, 2001. Т. 2. 816 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р.; в ред. від 07.02.2019 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр> (дата звернення: 29.01.2021).
4. Оніщук М.В. Конституційна скарга в механізмі конституційного контролю. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1564388637Презентація%20Оніщука%20М.В.%20Конституційна%20скарга%202019.pdf> (дата звернення: 29.01.2021).
5. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2070> (дата звернення: 30.01.2021).
6. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р.,

№2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

7. Регламент Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 22.02.2018 р. № 1-пс/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#n12> (дата звернення: 30.01.2021).

ЛЕКСИКОГРАФІЧНА РОБОТА ФІЛОЛОГІВ З ЕЛЕКТРОННИМ КОРПУСОМ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ІНШОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У ЗМІСТІ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ»

*Мішеніна Тетяна Михайлівна,
професор кафедри української мови,
Криворізький державний педагогічний університет,
доктор педагогічних наук, професор*

Сучасна інформаційна полікультурна дійсність орієнтована на суспільно-політичний дискурс, у якому ефективність міжкультурного суспільно-політичного й соціально-економічного, культурного спілкування значною мірою залежить від кореляції категорійно-поняттєвого апарату, що становить предмет гуманітарно-економічного розгляду. Іншомовний термін на позначення об'єкта, поняття, процесу відтворює сукупність денотатів сучасного уявлення у змісті наукової картини світу. При перекладі іншомовного терміна необхідно враховувати не лише його структурно-семантичні характеристики, але і поза лінгвістичні конотації, які відтворюють досвід суспільно-політичного пізнання, відтвореного в національних словниках (програми *Lexicon of Contemporary English Language Activator*, *The World's First Production Dictionary*, *Dictionary of Language and Culture* (Longman), *Essential Dictionary for Learners of English includes CD ROM* (Macmillan); інформаційно-пошукова система «Lingvo»).

Розвиток лінгвістичної компетентності філологів досягається шляхом добору до іншомовних термінів українських відповідників, відібраних у корпусі мовної системи, за тематичним принципом, або функційністю на рівні міжгалузевих термінів. Під час роботи з лексичним матеріалом особлива увага звертається на добір синонімів-дублетів (*фактор – чинник; оратор – красномовець*):

Завдання. До поданих запозичених слів доберіть власне українські відповідники. Уведіть 3 приклади в речення, розкривши їх значення / або доберіть із текстових фрагментів різного функціонального призначення, подайте коментар щодо реалізації значенневих відтінків.

Абсурд, абсолютний, автентичний, акцент (у слові), аматор, аналогія, анулювання, атакувати, атеїст, процент, дефініція, дефект,

директор, елегантний, ескіз, епоха, ерудит, біографія, інцидент, інтрига, оратор.

Лексикографічна робота філологів із синонімічними рядами передбачає не лише укладання авторського синонімічного ряду, який складається з питомо українських лексем, але й добір нейтрального іншомовного відповідника (передбачає стилістичний коментар):

Завдання. До поданих рядів синонімічних українських відповідників доберіть іншомовні, подайте коментар щодо конотацій і стильових потенцій іншомовного відповідника. **Наприклад: загальний, уможлядний – абстрактний.** *Злободенний, животрепетний, наболілий, болючий, нагальний – ...; Відповідність, подібність, схожість – ...; Доказ, довід, обґрунтування – ...; Виникати, створюватися, утворюватися, народжуватися, творитися, ставати, поставати – ...*

Лексикографічна робота майбутніх філологів передбачає також послугування тематичними словниками задля досягнення точного й адекватного перекладу паронімів (ідеться про українсько-російський категорійно-поняттєвий галузевий апарат). Студенти філологічних спеціальностей аналізують текстові фрагменти або словникові статті задля встановлення значеннєвих відтінків; спільних / відмінних конотатів.

Завдання. Укладіть словник правильних уживань паронімів шляхом поєднання прикметників з іменниками. Промоделюйте міні-фрагмент наукового стилю із зазначеними паронімами. **Суспільно-політичні науки.** *Адміністративний / Адміністраторський. Військовий / Воєнний. Інформативний / Інформаційний. Конструктивний / Конструкційний. Конституційний / Конституціональний. Націоналістський / Націоналістичний / Національний. Організаторський / Організаційний. Церемонійний / Церемонний / Церемоніальний. Федеративний / Федеральний / Федералістський. Міжгалузеві терміни.* *Аналогічний / Аналогічний. Діалектний / Діалектичний / Діалектологічний. Дійовий / Діючий / Діяльний. Діючий / Дійовий / Дієвий. Характерний / Характерний / Характеристичний. Комунікабельний / Комунікативний / Комунікаційний. Проектний / Проектований / Проекційний / Проективний. Спеціальні (галузеві) терміни.* *Колірний / Кольоровий / Різнокольоровий. Кристалічний / Кристальний / Кристалекий – образотворче мистецтво. Мелодичний / Мелодійний. Музичний / Музикальний. Хоральний / Хоровий – музичне мистецтво. Фольклористичний / Фольклорний. Футуристичний / Футуристський. Хронікальний / Хронологічний. Художній / Художницький – літературне мистецтво.*

Процес запозичення іншомовних слів передбачає їх морфологічну і граматичну адаптацію до мовної системи, де чинник комунікативної актуальності є визначальним у розширенні лексико-семантичних потенцій. Уведення складників синонімічного ряду, до якого входить іншомовний нейтральний відповідник, має враховувати такі семантичні характеристики:

динаміка змін у семантичній структурі, обсягу й характеру значень; перегрупування значень у семантичній структурі іншомовного відповідника, пов'язане з розвитком нового значення; пристосування до лексико-граматичної системи української мови як результат накладання однотипних конотацій, їх взаємодії.

Завдання. Подайте коротку узагальнювальну характеристику поняття. Уведіть іншомовне слово і питомо український відповідник у контекст (словосполучення або речення). Наведіть контекст, у якому неможлива абсолютна заміна іншомовного й українського відповідників. Підготуйте коротку довідку про особливості перекладу слів-інтернаціоналізмів.

1. *Міжгалузеві терміни.* 1.1. Актуальний (злободенний, животрепетний, наболілий, болочий, нагальний) – *важливий для певного часу, який відповідає найважливішим вимогам і потребам сучасності.* 1.2. Фундаментальний / тотальний – ґрунтовний, глибокий, всебічний, повний, вичерпний, розгорнутий – *який характеризується глибиною й повнотою знань.* 2. *Галузеві (суспільно-історичні, мистецькі) терміни.* 2.1. Історичний / грандіозний / серйозний / епохальний / кардинальний – важливий, великий, немаловажний, вагомий, значний, визначний, неоціненний, цінний, дорогоцінний – *який має велике, особливе значення.* 3. *Галузеві (образотворче, літературне мистецтво; будівничі) терміни.* 3.1. Акваринний – голубий, лазуровий, небесний, барвінковий, бірюзовий – *який має колір ясного неба, лазурі, бірюзи тощо.*

Лексикографічна робота філологів зі словниковим електронним корпусом під час перекладу іншомовних слів у змісті дисципліни «Теорія і практика перекладу» ґрунтована передовсім на врахуванні екстралінгвістичних чинників, які відтворюють динамічні процеси, що відбуваються в сучасному полікультурному інформаційному суспільстві. Ефективність міжкультурної комунікації уможливлена точним й адекватним перекладом суспільно-політичних, соціально-економічних, виробничо-технічних, історико-культурних і мистецьких термінів. Процес перекладу передбачає застосування моделі перекладу, що передбачає структурно-семантичний аналіз галузевих термінів, герменевтику понять, які інтерпретуються під час перекладу; урахування динамічних процесів, які відбуваються у структурі й семантиці термінів, що пояснюються зміною суспільно-політичного дискурсу, прогресом в уявленні інформаційного полікультурного суспільства про фундаментальні поняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови; за ред. І. Вихованця. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Сімонок В. П. Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській картині світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол.

наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Харків, 2002. 24 с. URL: <http://librar.org.ua/load.php>.

3.Шевчук С. В., Кабиш О. О., Клименко І. В. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2011. 544 с. URL: <http://pidruchniki.ws>.

СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСНОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

*Недял Альона Анатоліївна,
доцент кафедри загальної підготовки
та соціальної роботи,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»,
кандидат педагогічних наук*

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю удосконалення освітнього процесу у контексті його практичної спрямованості, потребою формування умінь і навичок міжособистісного спілкування здобувачів освіти, які реалізують ці вміння в професійній діяльності.

Формування навичок ефективного міжособистісного спілкування визначається як основа нової системи освіти, що характеризується інтенсивним розвитком сучасних теоретико-методологічних підходів до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, застосуванням інноваційних педагогічних методів і прийомів, спрямованих на формування загальнокультурної компетентності фахівців, комунікативної культури, яка забезпечує гуманізацію взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Протягом останніх років все більша роль у підготовці професіоналів відводиться правилам і культурі міжособистісного спілкування. За результатами досліджень учених, їх частка у фінансовому успіху фахівця складає від 50 до 85 % [2].

Велика кількість проблем у житті, зокрема в школі, університеті та сім'ї, виникає саме тому, що люди не мають навичок спілкування, не знають його механізмів, законів. Від рівня обізнаності з основами комунікативної взаємодії, умінні спілкуватися залежить результативність діяльності.

Різні аспекти проблеми спілкування та формування стилю міжособистісної взаємодії висвітлені в дослідженнях Б. Ананьєва, Г. Андреевої, Л. Баткіна, М. Бахтіна, М. Бейкера, В. Білера, О. Бодальова, М. Бубера, Г. Васяновича, П. Вацлавика, О. Леонтьєва, Б. Ломова, Ю. Лотмана та ін.

Цивілізація пережила безліч змін та перетворень і проходила через різні етапи розвитку. Незважаючи на це, в усі часи розвитку суспільства ставлення до спілкування і його складових були головною цінністю. Але ще ніколи проблема міжособистісного спілкування не була такою глобальною як на початку XXI століття. Це пов'язано з ерою інформаційних технологій. Використання Інтернету як засобу спілкування сучасної молоді набрало великих обертів. Багато сучасних людей не розуміють, де закінчується здорове використання плодів інформаційних технологій і починається надмірне захоплення. Спілкуючись в Інтернеті, людина відчуває себе максимально розкутою, їй простіше встановити контакт зі співрозмовником. Потрапивши в незручну і неприємну ситуацію, вона завжди може відключити гаджет, таким чином завершити спілкування у зручний для себе час. Це дозволяє залишатися впевненим протягом періоду спілкування і породжує, в свою чергу, втрату реальності. Реальне, живе спілкування стає складною проблемою.

Молодь нестачу спілкування почуває найбільш гостро. Відсутність розвиненої і стійкої сфери спілкування породжує проблему самогубств у молодіжному середовищі. Тому проблема життєво ціннісних аспектів організації й реалізації освітнього процесу у вищій школі для забезпечення повноцінної взаємодії студентів, формування культури спілкування є особливо гострою.

Сучасна наука визначає спілкування як обмін інформацією, як взаємодію, як сприймання людини людиною (перцепція).

Тому спілкування характеризується як:

- комунікація (обмін інформацією);
- інтеграція (взаємодія);
- соціальна перцепція (сприйняття).

У психології спілкування визначається як процес взаємодії і взаємовідносин двох або більше людей, що полягає в обміні між ними інформацією пізнавального або афективно-оціночного (тобто емоційно-оціночного) характеру [4].

Фахівці в сфері ефективного спілкування стверджують, що успіх людини в ділових справах на 15% залежить від його професійних знань і на 85% - від його вміння спілкуватися з людьми.

Найбільше молода людина соціалізується, здобуваючи професійні знання у закладі вищої освіти. Туго процесі навчання і виховання основною формою педагогічної взаємодії є спілкування – вербальний або невербальний контакт.

Педагогічна діяльність пов'язана з досить інтенсивним і майже безперервним професійним спілкуванням. Основні форми організації освітнього процесу (лекція, семінарське заняття, іспит та ін.), виховна робота та науково-методична діяльність у вищій школі прийняті цим складним і

багатофункціональним соціально-психологічним явищем – «розкішню людського спілкування» (Антуан де Сент-Екзюпері) [3].

Пошуком педагогічних технологій забезпечення ефективного навчання і як результат міжособистісного спілкування займалися видатні освітяни минулого. Зокрема, педагог-новатор, гуманіст, вчений-філолог, керівник-організатор освіти В. Харцієв (1866-1937 рр.) стверджував, що педагог, у першу чергу, повинен психологічно вникнути в пізнавальні здібності своїх учнів і поєднуючи загальні закони розвитку, приводити його до вивчення будь-якої дисципліни. В цьому випадку педагогічної освіти, вся увага «вчителя з любов'ю звернена на особистість учня: предмет же вивчення залишається лише засобом духовного розвитку» [5]. Тобто, особистість здобувача має бути в центрі освітнього процесу. Давати можливість кожному здобувачеві реалізувати почуття власної значущості, навіть якщо професійні знання в нього не зовсім якісні. Як стверджував Д. Карнегі «Відчуття власної значущості є одним із найважливіших законів людських відносин» [6].

Працедавці цінують тих співробітників, які добре ладнають з іншими людьми, правильно сприймають критику, чесні і відкриті. Вони зростають з тієї молоді, яких у сім'ї, в школі, у вищі навчили особливостям ефективного міжособистісного спілкування.

Отже, ефективне міжособистісне спілкування - це інструмент успішної управлінської діяльності, в основі якого є комунікативна взаємодія, що спрямована на досягнення позитивних результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «українського прориву». Вища освіта України. 2008. №2. С. 10–18.
2. Бичок А.В. Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців міжнародного бізнесу і менеджменту: автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка. Тернопіль. 2010. 20 с.
3. Волошина О.В. Педагогіка інновацій у вищій школі: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2014. 161 с.
4. Етика ділового спілкування / за ред. Гриценко Т.Б., Гриценко С.П., Іщенко Т.Д. Київ: Центр учбової літератури, 2007. С.55 – 70.
5. Кава А.А. Гуманістична спрямованість педагогічних поглядів. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні педагогічні технології і освітні системи ХХІ століття»*. Кіровоград: КІРоЛ «Україна», 2010. 360с.
6. Карнегі Д. Как пробрести друзей. URL: <http://ped-kopilka.com.ua>

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ

*Новохатько Тетяна Віталіївна,
студентка I курсу магістратури,
Класичний приватний університет*

Процес демократичних перетворень в Україні свідчить про те, що вибори лише за певних умов є елементом демократії та сприяють її розвитку. Щоб стати необхідним атрибутом демократичного політичного режиму, самі вибори повинні бути демократичними. Тому вони мають відбуватися на основі апробованих світовою виборчою практикою та закріплених у законодавстві держави відповідних правових засад – демократичних принципів.

Якщо під час виборчого процесу всі його учасники неухильно дотримуються демократичних принципів виборів, то останні стають формою реалізації суверенітету, а їх результатом є відображення реального волевиявлення громадян. Крім того, демократичні принципи безпосередньо впливають на вектори розвитку соціально-педагогічних технологій.

Ця обставина впливає на розвиток і становлення освітніх технологій, що призводить до певних напрямів соціально-педагогічних досліджень в Україні. Крім того, в незалежній Україні поки мало звертають увагу комплексним дослідженням та розвитку соціально-педагогічних технологій [2].

Вітчизняні дослідники розглядають деякі з них, але лише в певному контексті перебігу освітнього процесу, вивчення проблем методів дослідження та методології науки, розуміння відмінностей педагогічних підходів тощо. До даної проблематики звертались вітчизняні дослідники А. Капська, А. Малько, Л. Штефан, С. Харченко та інші.

Соціально-педагогічна робота в різних соціальних інститутах, територіальних громадах поступово набуває все більшого значення у соціальному вихованні як невід’ємній складовій соціальної педагогіки [1; 2].

Для вдалого соціально-педагогічного розвитку технологій в суспільстві в сучасних умовах слід звертати увагу щодо вирішення проблем забезпечення соціальних гарантій, соціального захисту, створення умов для соціальної адаптації у безпосередньому життєвому полі дітей та учнівської молоді, сім’ї, соціальному оточенні, громаді.

Домінанту сучасної соціально-педагогічної парадигми складає інтеграція зусиль, засобів і можливостей різних державних та неурядових організацій на всіх рівнях з метою проведення соціально-педагогічної роботи, залучення самих суб’єктів до вирішення власних проблем, сприяння їх активній участі в суспільному житті [2].

Розвиток соціально-педагогічної діяльності за роки незалежності України характеризувався інституційним підходом. Організація різних напрямів соціально-педагогічної діяльності та форм соціальної підтримки й допомоги дітям та молоді зосереджується в традиційних соціальних інститутах (загальноосвітніх і позашкільних закладах) та соціальних службах молоді як провідних органах реалізації соціальної політики на місцевому рівні.

В сучасних умовах соціально-педагогічні технології роботи з дітьми, молоддю та дорослими починають бути здебільшого зорієнтовані на окремі цільові групи і характеризуються сукупністю прийомів, методів і впливів для досягнення різноманітних завдань на рівні місцевої спільноти.

Успіх реалізації різних соціальних програм певною мірою залежить від активності членів громади щодо їх підтримки та впровадження [1; 2].

Соціально-педагогічна робота з індивідом зумовлює організацію короткотривалих або довготривалих контактів, довірливого і продуктивного спілкування. При цьому основне призначення фахівця – допомогти людині, її сім'ї зрозуміти обставини, ситуацію, у якій вони опинилися, мобілізувати внутрішні ресурси, зрозуміти свою роль у спільних діях, організувати в разі необхідності активні дії щодо подолання проблеми [1].

Отже, дослідження розвитку соціально-педагогічних технологій в умовах демократичного режиму є зумовлене необхідністю пошуку нових підходів до визначення сутності соціально-педагогічної технології. Підставою є аналіз і систематизація різноманітних підходів до розуміння сутності технології взагалі, а також соціальної технології і педагогічної технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теслюк В. М., Ковальчук Т.І. Технології соціально-педагогічної діяльності: навч посібник. Київ: Ліра-К, 2018. 360 с.
2. Бех В.П. Генезис соціального організму країни: монографія. 2-е вид. доп. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 228 с.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ

*Олійник Маргарита Андріївна,
студентка IV курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»*

Проблема злочинності, а особливо неповнолітньої є завжди актуальною для держави через те, що вагомим для суспільства є спокійне моральне, фізичне й духовне життя.

Дослідженню технологій роботи з неповнолітніми в пенітенціарних закладах приділяли увагу науковці В. Баженов, О. Васильченко, О. Караман, А. Макаренко, А. Капська, С. Пальчевський, Є. Холостова та інші.

Нормативно-законодавча база, котра регулює питання, що виникають із неповнолітніми злочинцями з метою здійснення правосуддя, захисту та їх супроводу, насамперед, містить Закон України «Про органи і служби у справах неповнолітніх», Збірник міжнародних стандартів і норм ООН в області правосуддя по відношенню до неповнолітніх, Кримінальний кодекс України тощо.

Основними напрями соціальної роботи з неповнолітніми, що позбавлені волі є проведення морального, правового, трудового, естетичного, фізичного, санітарно гігієнічного виховання. Крім того, включає й інші види, котрі сприяють становленню певної життєвої позиції, що відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності; соціальна робота із засудженими організовується в індивідуальних, групових і масових формах на основі психолого педагогічних принципів і методів.

Для поліпшення ефективності діяльності соціального працівника із неповнолітніми засудженими передбачено такі завдання:

- 1) вивчення особистості неповнолітнього засудженого і становлення його «злочинної кар'єри»;
- 2) розробка індивідуальних програм дії і допомоги неповнолітнім засудженим;
- 3) соціально-психологічна допомога в адаптації до середовища пенітенціарних установ;
- 4) соціально-психологічна і професійна допомога в підготовці виходу з місць позбавлення волі [1; 2; 3].

Відповідно до статті 123 Кримінально виконавчого кодексу стимулювання правослухняної поведінки засуджених до позбавлення волі здійснюється за допомогою програм диференційного впливу.

Головними завданнями програми є:

- стимулювання правослухняної поведінки неповнолітніх засуджених;
- сприяння формуванню в них здорового способу життя й моральності;
- організація корисної зайнятості неповнолітніх засуджених;
- розвиток особистого потенціалу неповнолітніх засуджених, корисної ініціативи, творчих здібностей та професійних навичок, що сприятиме їх соціальної адаптації після звільнення;
- формування у засуджених свідомого ставлення до цілей свого виправлення та розуміння ними залежності перспективи дострокового звільнення від відбування покарання від своєї особистої поведінки [2].

Основними принципами виправлення злочинців є:

– принципи, які визначають зміст та спрямованість самого процесу ресоціалізації;

– принципи, які визначають соціально-педагогічну діяльність співробітників в пенітенціарних закладах.

Результат виправлення неповнолітнього засудженого залежить від:

– якості виховної роботи та її ресурсної забезпеченості;

– від соціального середовища конкретних установ виконання покарань; особливостей різних видів діяльності неповнолітнього засудженого і тих стосунків які виникають в її процесі;

– відповідності змісту, форм і методів виховного впливу індивідуальним і типологічним особливостям особистості неповнолітнього засудженого;

– ставлення неповнолітнього засудженого до скоєного ним злочину та кримінального покарання за цей злочин;

– власної активної діяльності неповнолітнього засудженого щодо самовизначення;

– формування розвитку позитивних якостей формування особистості на основі конкретного, в кожному індивідуальному випадку, проектування особистості, оптимістичного підходу до неї [2; 3].

Вивчення сучасного світового досвіду показує для того, щоб зменшити рівень повторної злочинності необхідною є умова науково-обґрунтованої діагностики особистості неповнолітнього злочинця. Крім того, важливою є надана персональна реабілітаційна допомога [1; 2].

Отже, звернення до сучасних реалій змушує нас константувати, що установи, які виконують покарання щодо позбавлення волі у більшості випадків не виправляють та не ресоціалізують неповнолітніх засуджених. А змістом роботи є ізоляція особи на певний час від суспільства, тобто так звана «охоронна» функція. Є тільки один шлях вирішення цих проблем, а саме повне переформування системи правосуддя. Потрібно насамперед не ізолювати людину, а з'ясувати причини чому вона скоїла такі злочини, причини злочину, а потім вирішувати, яка допомога підходить цій особі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В., Зверева І. Д., Харченко С. Я. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с

2. Перспективи реформування кримінально-виконавчої системи України. Матеріали круглого столу студентів, аспірантів, молодих учених (4 квітня 2017 р, м.Харків) в 2т. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; за ред. А.П. Гетьмана, Б. М. Головкина та інш. Харків : Юрайт, 2017. Т1 . 251 с. ISBN – 978-966-2740-95-0

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ, ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ТА ДІТЕЙ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД ОПІКОЮ

*Панченко Віта Олександрівна,
студентка магістратури II курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
Класичний приватний університет*

Як відомо, однією із найактуальніших проблем сьогодення є забезпечення громадян України житлом. Існує безліч причин, які призводять до погіршення житлової політики в країні в цілому та породжують нескінченні черги осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

Водночас, особливе занепокоєння викликають випадки коли під загрозою залишитися на вулиці опиняється одна із найбільш вразливих категорій осіб, таких як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування та діти, які знаходяться під опікою.

І саме держава, як головний гарант забезпечення прав, має проявляти турботу про такий дітей як у сфері захисту житлових прав цієї категорії осіб, так і у інших сферах, необхідних для їх повноцінного життя та розвитку.

Для втілення поставленої мети, перш за все досконалим має бути законодавство у цій сфері, адже вчиняючи ті чи інші дії та приймаючи відповідні рішення, органи державної влади та місцевого самоврядування мають дотримуватися вимог, встановлених актами законодавства [1].

На сьогодні, при вирішенні питання щодо захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, законодавство йде двома шляхами: це збереження за вказаною категорією осіб вже належного їм на праві власності чи на праві користування житла, та надання нового жилого приміщення.

Першочергово хотілося б наголосити на тому, хто на сьогодні вважається дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування дітей, які знаходяться під опікою.

Так, відповідно до положень Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які знаходяться під опікою» дитина-сирота це дитина, в якій померли чи загинули батьки.

Дітьми, позбавленими батьківського піклування є діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з

ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти [1].

Обов'язок збереження права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування дітей, які знаходяться під опікою, а також осіб із їх числа на житло, у якому вони проживали з батьками, рідними тощо до влаштування у відповідні заклади, прийомну сім'ю чи встановлення над ними опіки чи піклування, закріплений Цивільним та Сімейним кодексами України, Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Законом України «Про охорону дитинства» та іншими нормативно-правовими актами.

Так, у відповідності до вимог зазначених вище законодавчих актів, дитина, яка була передана родичам, матусі, вітчиму, органів опіки та піклування, зберігає право на проживання у житловому приміщенні, в якому вона проживала, і може у будь-який час повернутися до нього.

Суд, у разі позбавлення батьків батьківських прав або відібрання дитини без позбавлення батьківських прав, одночасно має накладати заборону на відчуження майна та житла дітей про що повідомляється нотаріальна контора за місцем знаходження майна та житла.

Жилі приміщення, в яких проживали діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, до їх відповідного влаштування, не можуть бути відчужені без отримання згоди на таке відчуження від органів опіки та піклування, яка може надаватися лише в разі гарантування збереження права на житло таких дітей [2].

Жиле приміщення, в якому проживали діти, зберігається за ними протягом усього часу їх перебування у відповідних закладах, у опікунів чи піклувальників, дитячому будинку сімейного типу, прийомній сім'ї.

Разом з тим, жиле приміщення, яке зберігається за дітьми може бути передано в оренду іншим громадянам на строк до повернення дітей із зазначених закладів, від опікунів чи піклувальників, з прийомної сім'ї чи дитячого будинку сімейного типу.

Слід відмітити, що після завершення перебування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, у відповідних закладах для таких дітей дитячому будинку сімейного типу, прийомній сім'ї або завершення терміну піклування над такими дітьми та в разі відсутності в таких дітей права на житло.

Проте, хотілося б наголосити на тому, що насамперед про захист прав дітей в тому числі і житлових, мають дбати саме їх батьки, які повинні докладати всіх зусиль, щоб їх діти, не опинилися в тій життєвій ситуації, коли вони на законних підставах будуть відноситися до категорії дітей позбавлених батьківського піклування. Адже, ані турбота держави в цілому, а ні її окремих

представників, не замінить дитині саме сімейного виховання, батьківського піклування та турботи, які є такими невід’ємними складовими для формування її особистості та майбутнього життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захист житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_29645 (дата звернення: 12.01.2021).

2. Право дітей-сиріт на соціальне житло : веб-сайт. URL: <http://uzh-rda.gov.ua/storinka/pravo-ditey-syrit-na-socialne-zhytlo> (дата звернення: 12.01.2021).

ПРОБЛЕМА ВИНИКНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Пашкевич Юлія Вячеславівна

студентка IV курсу

спеціальності 231 Соціальна робота,

ПВНЗ «Кропивницький інститут державного

та муніципального управління»

На сучасному етапі професійне вигорання пов'язану не тільки з перевтомою, але і з високим емоційним навантаженням, яке не кожна особистість може витримати. Тому найважче доводиться тим, чия робота – допомагати людям. Це лікарі, психологи, педагоги, соціальні працівники, співробітники благодійних фондів і поліцейські. У процесі професійного вигорання у них часто виникає деперсоналізація – свого роду захисна реакція: бездушне ставлення до клієнтів, нездатність сприймати їх професійно та толерантно.

Метою дослідження є теоретичний аналіз проблеми виникнення професійного вигорання.

Останнім часом вигорання стали розглядати і в ширшому ключі: як проблему, яка може торкнутися будь-якої людини, чие заняття вимагає великої віддачі. І мова не тільки про роботу. Є і батьківське вигорання, особливо хворобливе для матерів і батьків дітей з особливими потребами. У таких батьків може виникати відчуття, що вони в пастці і все життя зводиться до необхідності «обслуговувати» дитини». Деякі люди задають питання: всі мої знайомі якось справляються, а я - ні.

Насправді справляються не всі. За даними досліджень, як мінімум в США і Європі, де питання вивчають з 70-х, з професійним вигоранням стикається кожен третій [4, с. 200]. Все залежить від ситуації, коли робота

вимагає занадто великого емоційного включення і контактів з людьми. На ступінь вигорання може впливати і монотонність роботи, і відсутність її видимих результатів, так що ще одним з наслідків часто стає розчарування і знецінення своїх успіхів.

За клінічними ознаками, вигорання і депресія дійсно дуже схожі – тому їх часто розглядають як пов'язані проблеми. Однак є дослідження, що підтверджують різницю між депресією і професійним вигоранням. Наприклад, канадські вчені стверджують, що знайшли «біомаркерів» вигорання – це рівень кортизолу в крові. Кортизол ще називають гормоном стресу: чим більше стрес, тим вище його рівень. Вчені відзначають, що депресія супроводжується надлишком стресу. А ось тим, хто страждає від вигорання, його, навпаки, не вистачає – організм немов «здається». Але при постановці діагнозу фахівці все-таки орієнтуються на загальну картину і симптоми [1, с. 128].

У ситуації, що пов'язана із сумнівами щодо професійного вигорання, багато хто замислюється, чи не час міняти роботу, а то і професію. Але, по-перше, це вихід не для всіх, а по-друге, проблема, ймовірно, не тільки в роботі, але і в індивідуальному ставленні до неї. Звичайно, якщо людина входить в найбільш вразливу групу (лікарів, викладачів, співробітників гарячих ліній тощо), то від цієї специфіки нікуди не дітися. Тут стануть в нагоді і групи підтримки, і тренінги, і психотерапія. Навіть самі психологи і психотерапевти ходять до супервізора і обговорюють в професійному співтоваристві проблему професійного та/або емоційного вигорання.

Потрібно зрозуміти, що викликає найбільше стресу і не боятися обговорювати це з керівником і колегами. Разом простіше знайти нові рішення щодо термінів виконання завдань або перерозподілити обов'язки. Потрібно акцентувати те, за що потрібно любити свою роботу і спробувати зосередитися на цьому. Експерти також радять робити невеликі перерви під час робочого дня на щось приємне. В іншому допоможе так званий «work-life balance»: намагайтеся налагодити процеси так, щоб не жити на роботі [3, с. 37-39]. Обов'язково потрібно виділяти собі час на улюблені заняття, не пов'язані з професією: заняття улюбленою справою, хобі, релаксування, спорт, катання на велосипеді, вечірня прогулянка тощо.

Варто зазначити, що керівництво також відповідальне за недопущення або зменшення професійного вигорання у своєму колективі. Для початку добре, якщо керівник взагалі про це думає, тому що про це точно думають його підлеглі. За даними соціологічних досліджень, 53% працюючих людей по всьому світу зараз ближче до вигорання, ніж п'ять років тому [2, с. 72]. Тут важливо чуйно стежити за настроями в команді і чітко ставити завдання: вигорання часто трапляється там, де співробітник не до кінця розуміє свою зону відповідальності і намагається взяти на себе більше, ніж від нього чекає керівник. Гарна порада – зміна фокусу. Якщо хтось загруз в рутині і давно робить одне і те ж, але з усе меншим натхненням, варто дати

йому нові завдання, але не за рахунок додаткового навантаження, а шляхом перерозподілу завдань між колегами.

Заохочення працює найкращим способом. Кожній людині важливо знати, що її успіхи помічають. Все це створює атмосферу взаємної поваги, де кожен знає, що він на своєму місці. Керівник не має вимагати неможливого від підлеглих, а також своїм прикладом показувати, що робота – це не марафон, а серія збігів. Якщо керівник цілодобово включений в робочий процес, співробітники будуть відчувати почуття провини. Зрештою, потрібно думати і про себе, адже від вигорання не застрахований ніхто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Емоційне вигорання / упоряд.: В. Дудек. Київ: Главник, 2007. 128 с.
2. Осухова Н. Г. Возвращение к жизни: методические материалы для ведущих тренингов и семинаров по профилактике «профессионального выгорания». Николаев: Амиго-пресс, 2006. 72 с.
3. Парфьонова Т., Миронюк О. Профилактика эмоционального выгорания. *Психолог.* 2013. № 3. С. 37-39.
4. Schaufell W.B. Measurement of burnout: A review. In *Professional Burnout: Recent Development in Theory and Reserch*: Washington, P. 199-215.

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ-ЮРИСТІВ

*Пивоваров Василь Миколайович,
в. о. завідувача кафедри культурології,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філологічних наук, доцент*

Однією з важливих парадигм сучасної освітньої програми України є випереджаючий розвиток системи освіти, орієнтовані на нові потреби суспільства **[Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.]**.

У період активного реформування демократичного суспільства актуальною є проблема гуманізації вищої освіти **[Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.]**, зокрема підготовки юристів, їх мовної компетентності, яка передбачає системні знання мови, її норм, правил та логіки функціонування в різних сферах суспільної діяльності, також комунікативної компетентності як системи умінь і навичок ефективного застосування знання мови в різних ситуаціях спілкування **[Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.]**.

Унаслідок реформ, які відбуваються в системі вищої освіти і кваліфікацій, які базуються на запровадженні компетентнісного підходу, відбуваються перетворення в нормативному регулюванні цього процесу. 2020 року внесено зміни до положень Національної рамки кваліфікацій **[Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.]**. Система юридичної освіти покликана забезпечити підготовку фахівців, які вільно застосовують новітні досягнення своєї галузі з високим рівнем мовної підготовки, знання державних стандартів мови.

Перетворення, які відбулись у системі вимог до кваліфікації, відображають міжнародні рекомендації і гармонізують нормативне регулювання з європейським. Особливості запровадження компетентнісного підходу до професійного розвитку працівників у системі освітніх інновацій представлені Н. Внуковою **[Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.]**. Науковець визначила базові принципи реформування системи вищої освіти на основі компетентнісного підходу відповідно до міжнародних стандартів і основних положень Національної рамки кваліфікацій у контексті нових принципів законодавства України про вищу освіту, які необхідно запроваджувати через формування нових компетентнісних вимог до працівників, зокрема юристів.

Вирішальною та неодмінною умовою для належного виконання професійних обов'язків правниками є не лише знання загальних норм законодавства, але і правил мови, вільне володіння державною мовою.

Виконання професійних обов'язків передбачає високий рівень розвитку фахової відповідальності. Це передбачено Національною рамкою кваліфікацій (НРК): результати навчання (компетентності) співвіднесені з категорією «відповідальність». У документі результати навчання описані в чотирьох категоріях-дескрипторах: знання, уміння (навички), комунікація, відповідальність і автономія.

Найвищим рівнем вищої освіти є третій – освітньо-науковий, який передбачає підготовку докторів філософії з права і відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій у редакції 2020 року [5], яка зазнала певних змін щодо попередніх вимог.

Знання мають бути на цьому рівні концептуальні та методологічні як у галузі права чи на межі галузей знань (гуманістична складова) або професійної діяльності. Щодо умінь та навичок їх перелік розширився, і відзначено, що при започаткуванні, плануванні, реалізації та коригуванні послідовного процесу ґрунтовного наукового дослідження необхідно дотримання належної академічної доброчесності, що є вагомою складовою, зокрема фахової мовної підготовки. У контексті формування комунікативної компетентності нормативно відзначено вільне спілкування з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством у цілому, використання академічної

української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях. Отже, пряма вимога щодо високого рівня знання державної української мови.

Базові вимоги щодо визначення ролі мовної компетентності в підготовці юристів закладено у Стандарті вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, де з-поміж загальних компетентностей виділено таку компетентність, як *здатність вільно спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово*, правильно вживаючи правничу термінологію [6]. Якщо мовну компетентність сприймати як узагальнене поняття інтегрованої властивості особистості, то структура цієї компетентності формується через безпосередньо мовні, а також мовленнєві та комунікативні компетентності.

Для з'ясування сприйняття компетентнісних вимог Національної рамки кваліфікацій фахівцями з права серед аспірантів, які здобували третій освітньо-науковий рівень вищої освіти докторів філософії 2018 року, проводилось опитування[3], яке відбувалося до змін НРК. А втім аспіранти на той час вважали, що вимоги до фахової підготовки доктора філософії повинні бути посилені відповідно до розвитку сучасної науки та суспільства. Фахівці з права позитивно сприймали положення Національної рамки кваліфікацій та освітнього законодавства, але вважали, що вони повинні вдосконалюватися відповідно до вимог розвитку суспільства, також потрібно більше уваги приділяти комунікаційній складовій формування компетентностей, що зміцнює фахову підготовку будь-якого спеціаліста на необхідному для ринку праці кваліфікаційному рівні.

Ураховуючи нормативні трансформації НРК (2020), автор зніціював нове опитування також серед аспірантів-правників щодо сприйняття змін. У розробленому опитувальнику зазначено вік і стать аспірантів, рік одержання другого рівня вищої освіти, наявність стажу професійної діяльності юриста, визначення на власну думку пріоритетних компетентностей Національної рамки кваліфікації, які найбільш потрібні для фаху юриста (не більше ніж 2), з'ясування ставлення до сутності нового тлумачення компетентностей НРК зі змінами 2020 року як до магістрів, так і докторів філософії, зокрема, що стосується комунікативної компетентності з української мови.

Гуманізація – це процес створення умов для самореалізації особистості юриста, що пов'язано з мовленнєвою компетентністю. В опитуванні взяли участь 82% осіб жіночої статі, комунікативну складову визначили як третій пріоритет. Позитивно відзначили 72% опитаних зміни НРК щодо доктора філософії, а, проте, щодо вичерпності вимог до комунікативної складової думки поділилися порівну. 83 % вбачили найбільш дієвим у професійній діяльності юриста лексичний аспект академічної української та іноземної мов. Саме знання правописних, лексичних, граматичних норм української мови є надійним підґрунтям для вдосконалення мовленнєвої компетентності, гарантією самореалізації особистості як юриста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Внукова Н. М. Компетентністний підхід до професійного розвитку працівників в системі освітніх інновацій. *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах*: зб. наук. пр. за матеріалами II Круглого столу, 17 травня 2019 року. Харків, НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С. 172–178.
2. Мовна компетенція як складова професійної компетентності. Кафедра української мови, літератури та культури. Факультет лінгвістики НТУУ «КПІ» URL: <https://kumlk.kpi.ua/node/1600> (дата звернення: 24.01.2021).
3. Пивоваров В. М. Визначення сприйняття компетентністних вимог національної рамки кваліфікацій фахівцями з права. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри*: збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2018 р.). Кропивницький : ПВНЗ КІДМУ, 2018. С. 175–178.
4. Похило І. Д. Гуманізація освіти як основа розвитку сучасної освіти України. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/pohilo.php> (дата звернення: 24.01.2021).
5. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.01.2021).
6. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право». Наказ МОН України від 12.12.2018 р. № 1379. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf> (дата звернення: 24.01.2021).

НЕОЛОГІЗМИ В ТЕКСТАХ СУДОВИХ РІШЕНЬ

*Праця Олександр Олександрович,
студент I курсу спеціальності 081 Право,
група ДП–120,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Поява нових слів забезпечує безперервний розвиток мови, що є однією із ключових умов її існування. Їхнє виникнення часто зумовлене змінами в суспільному житті, прогресом у науці й техніці, де кожна інновація закономірно отримує нову назву. Питання про появу нових слів у системі мови, принципи їхнього творення, класифікації, функціонування завжди привертала увагу мовознавців. З-поміж них найбільший науковий інтерес викликають праці І. Андрусяка, Х. Бусман, Д. Ганича, М. Гладкого,

В. Заботкіної, О. Земської, Н. Котелової, І. Огієнка, І. Сулова та ін. Сьогодні вивчення нової лексики ґрунтується на структурно-семантичному, соціолінгвістичному, когнітивному, функціональному та прагматичному підходах [2, с. 95–96]. Метою нашої роботи є пошук та аналіз неологізмів у текстах судових рішень, оприлюднених у Єдиному державному реєстрі судових рішень (<https://reyestr.court.gov.ua/>).

Неологізми (поєднання грецьких слів *neos* «новий» і *logos* «слово») – нові слова, словосполучення, фразеологізми, що з’являються у мові. Найбільше їх фіксують у лексичному просторі науково-технічної сфери: бан, булінг, бейсер, вейпінг, гаджет, офшорний, рингтон, сиквел, стріт-рейсінг, хейтер тощо. До неологізмів належать також утворення від лексем, які існували в мові раніше на кшталт комп’ютер – комп’ютеризація, комп’ютерник. Поява деяких неологізмів викликана потребою замінити вже наявну в мові назву точнішою: загальновідомим є приклад про заміну розмовного варіанта похідних від «сахар» на нові терміни з початком «цукор» типу цукат, цукровий діабет тощо.

Неологізми умовно розмежовують на три групи: неологізми-терміни, неологізми-професіоналізми та індивідуальні неологізми (вжиті у творах одного письменника). Їх використання в текстах документів зумовлюється тим, чи є це слово терміном, чи називає поняття, яке має усталене позначення в мові. Новотвори першого означеного нами типу завжди доречні в документах, неологізми другої групи доцільно замінювати українськими прямими відповідниками (у разі їх наявності), і лише неологізми третьої групи не використовуються в текстах документів взагалі.

Адаптація нового слова відбувається в лексичній системі мови відбувається поступово: спочатку зазнає деякий опір з боку суспільства, адже не всі новації сприймаються ним легко, поступово втрачає новизну та входить до активного вжитку.

Судові рішення згідно з нормативно-правовими документами є актами правосуддя, до укладення яких висуваються суворі вимоги зрозумілості, граничної повноти та чіткості [3]. Зокрема останній критерій передбачає, що терміни, вжиті в судовому рішенні, мають відповідати тому змісту, який вони мають за законодавством України, а також чітко співвідноситися з поняттями, які вони позначають. Фактично можна сказати, що судові рішення є доволі «консервативними» документами, при укладанні яких дуже рідко будуть використовуватися неологізми, а особливо коли вони ще перебувають на початковій стадії адаптації в мові. Однак наше спостереження засвідчує, що неологізми таки вживаються в текстах судових рішень, що може свідчити про те, що вони поступово набувають статусу загальноновживаних слів. Здебільшого в текстах судових рішень нам трапилися неологізми, які характеризуються досягнення в науково-технічній сфері. До них можна віднести такі лексичні одиниці:

Справа № 334/12223/14-ц: «...ОСОБА_2, про визнання незаконним

рішення про подію дефолту та одностороннього розірвання договору...», де вжито неологізм *дефолт*, який має декілька значень: 1) невиконання законних вимог або взятих на себе зобов'язань; 2) припинення чи відмова держави юридичної або фізичної особи в односторонньому порядку виплачувати борги (переважно з відсотками) кредиторам.

Справа № 757/2518/16-ц: «...виготворення візуальних матеріалів (робота іміджмейкера - іміджліст, фото, 3 листівки,...», де використовується неологізм *іміджмейкер*, яким називають фахівця, який професійно займається створенням іміджу (політичного чи суспільного діяча, актора, спортсмена і т. ін.) [1, с. 244].

Справа № 815/7268/16: «Водночас, зі слів заявника, дана партія займає вагоме місце в політикумі Індії», де використано неологізм *політикум*, який означає: 1) політична сфера, сукупність усіх політичних інституцій держави; 2) сукупність політиків.

Справа № 539/388/19: «На вказану публікацію учасники групи відреагували шляхом проствалення емоції та залишення коментарів», де використано неологізм *емодзі*, який тлумачать як особливу мову ідеограм і смайлів, які використовують в електронних повідомленнях та на сторінках сайтів.

Справа № 280/53/19: «...Системний блок №CZC9140TXH, з флеш накопичувачем...», де використано неологізм *флешнакопичувач*, який означає носія інформації, що використовує флеш-пам'ять для збереження даних та підключається до комп'ютера чи іншого пристрою через USB-порт.

Справа №628/1137/17: «...у т.ч. айпад у корпусі чорного кольору модель A1567-IC579C-A1567...», де використано неологізм *айпад*, який означає серію планшетних комп'ютерів від Apple Inc.

Отже, неологізми зі сфери науки і техніки поступово проникають у тексти судових рішень, демонструючи їх поступовий перехід до загальнозживаної лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бибик С. П., Сютя Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
2. Грицай І. С. Сучасні підходи до вивчення неологізмів. *Věda a technologie: krok do budoucnosti* – 2014. Praha : Publishing house «Education and Science», 2014. С. 95–96.
3. Про судові рішення в адміністративній справі: Постанова Пленуму Вишого Адміністративного Суду України від 20.05.2013 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13#Text> (Дата звернення: 20.01.2021).

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

*Равська Людмила Василівна,
студентка IV курсу
спеціальності 231 Соціальна робота,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»*

Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку.

Особливого значення самовдосконалення набуває в контексті сучасних концепцій суб'єктності, творчості, духовності, особистісно-орієнтованого навчання, гуманістичної педагогіки, в яких даний феномен розглядається як фундаментальна проблема особистісного і професійного зростання людини, передумова її успішної життєдіяльності [2].

Для реалізації програми самовдосконалення викладачів спеціальності «Соціальна робота» можна застосовувати такі методи: самопостереження, самоаналіз, самотестування, порівняння себе з іншими людьми та ін.; самостимулювання; самопрограмування; методи і прийоми самовпливу (самонаказ, самоконтроль, самозаохочення, самопокарання, самозаборона, самозауваження, самопереконавання, самопідбадьорення, самонавіювання, аутотренінг, самозвіт, ведення щоденника самовиховання тощо).

Усі методи і прийоми самовдосконалення тісно пов'язані між собою, переплітаються, а інколи використовуються майже одночасно.

Основними сутнісними складовими професійного самовдосконалення викладача спеціальності «Соціальна робота», виступають самоосвіта, яка спрямована на оновлення і поглиблення наявних у спеціаліста знань з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності, самовиховання, що забезпечує систематичне формування й розвиток позитивних й усунення негативних професійно значущих рис і якостей, та самоактуалізація.

Проблема самовдосконалення вивчається психологами, педагогами щодо сутності та значення, механізмів та закономірностей, рушійних сил та складових, педагогічних можливостей та ролі у навчально-виховному процесі.

Оскільки самовдосконалення – це один із різновидів людської діяльності, важка робота над собою, то її ефективність залежить насамперед від цілеспрямованості викладача, наявності у нього стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору методів самовдосконалення, систематичності зусиль і постійного самоконтролю.

З метою виявлення сутності і змісту професійного самовдосконалення викладачів спеціальності «Соціальна робота» звернемось до визначення їх складових.

Термін «самовдосконалення» походить від поєднання «само-» і «вдосконалення». Так, «само-» як спільна частина слів на позначення різних видів самоактивності особистості вказує на:

- скерованість дій на самого суб'єкта діяльності;
- здійснення їх людиною самостійно, без стороннього впливу та будь-якої допомоги;
- їх внутрішню детермінованість, автоматичність здійснення, приведення в дію під впливом внутрішніх механізмів.

«Вдосконалення» ж свідчить про спрямованість дій на досягнення досконалості як найвищої позитивної мети розвитку особистості, а також підкреслює «вершинність» цієї мети (прагнення досягти вершини розвитку) [1].

Вдосконалення – це процес, спрямований на постійне поліпшення.

Оскільки вдосконалення – це процес, він обов'язково включає в себе стадії, через які потрібно пройти, щоб досягти результату. Таких ступенів, як правило, небагато:

- визначення існуючої ситуації, аналіз;
- пошук слабких місць і параметрів, що потребують поліпшення;
- розробка оптимальної стратегії вдосконалення;
- впровадження розроблених дій;
- оцінка результатів і аналіз отриманої ситуації [1; 2].

Процес вдосконалення є циклічним. Навіть після впровадження всіх змін можна заново оцінити ситуацію, знайти, що ще можна поліпшити, і працювати над цим далі. Циклічність – головна риса процесу безперервного вдосконалення.

Характеризуючи сутність професійно-педагогічного самовдосконалення, науковці визначають його як безперервну постійну роботу викладача спеціальності «Соціальна робота» над собою, інший вид його діяльності, процес руху фахівця до вершин професіоналізму, гармонійне поєднання різних форм самоактивності викладача, що забезпечують його особистісно-професійне зростання тощо. Самоосвіта супроводжується постійним поповнення знань із різних джерел з урахуванням індивідуальних інтересів та потреб. Як процес оволодіння знаннями вона тісно пов'язана із самовихованням: розвивається вміння самостійно здобувати нові знання. Тому самоосвіта це не тільки самостійний спосіб отримання знань, а й засіб виховання, загартування характеру.

Початком професійного самовиховання служать самопізнання і самовизначення, здійснювані за допомогою самоусвідомлення, самовивчення, самокритики та самопримусування. У процесі самопізнання і самовизначення

формуються ідеал, мета і завдання самовиховання, а також визначаються методи, засоби і прийоми роботи над собою.

У відповідності з метою і конкретними завданнями викладач спеціальності «Соціальна робота», який вирішив займатися самовихованням, приймає власні зобов'язання, визначає правила особистої поведінки, які стають основою самоорганізації професійної діяльності.

Таким чином, проблема професійного самовдосконалення в сучасній педагогіці залишається актуальною, складною і багатоаспектною. Безумовно, поступове її вирішення знаходиться в прямій залежності від цілеспрямованих і різнобічних підходів у її вивченні. При цьому поступове вивчення проблеми повинно враховувати мінливі обставини і умови розвитку вітчизняного і світового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лосева Н. М. Саморозвиток викладача вищої школи: навч. посібник. Донецьк: ДонНУ, 2003. 336 с.

2. Петриченко Л. О. Шляхи професійного самовдосконалення викладачів вищого навчального закладу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* № 28 (81). 2013. С. 546-551.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА МІЖПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

*Раєвська Яна Миколаївна,
професор кафедри психології,
Інститут підготовки кадрів
Державної служби зайнятості України,
доктор психологічних наук*

Визначальним напрямком державної політики України є вирішення та реалізація проблеми щодо створення міжпрофесійної взаємодії суб'єктів соціальної системи, яка виступає головною ланкою у встановленні різних відносин у професійному середовищі, що виявляється в формі спільної діяльності, спілкування, емоційного співпереживання.

Головним пріоритетом виступає ефективна міжпрофесійна взаємодія, що дасть змогу своєчасно реагувати на соціально-економічні зміни в державі та підвищити продуктивність діяльності на рівні інституцій у межах одного сектору (організації громадянського суспільства) та між різними секторами (громадою; органами влади й місцевого самоврядування; правоохоронними органами; соціальними, освітніми та медичними установами; засобами

масової комунікації тощо). Саме тому нагальною потребою сьогодення є здатність фахівців соціальної сфери до міжпрофесійного діалогу, що є основою формування важливих психологічних компетентностей, що асоціюється з успішною поведінкою фахівця в нестандартних ситуаціях, стресостійкістю у міжособистісних контактах з різними людьми, опануванням засобами самоорганізації та саморегуляції, міжпрофесійною взаємодією з партнерами, розв'язанням складних проблем, вирішенням конфліктів, творчій реалізації професійних функцій, самотворення й самореалізації себе як професіонала.

Міжпрофесійна взаємодія передбачає взаємне прийняття один одного, діалогічну спрямованість фахівців, психологічну рівність між усіма учасниками, наявність та достатність простору для вибудовування робочого процесу, дотримання правил, забезпечення дружельної атмосфери в умовах спільної діяльності. Розвиток готовності до міжпрофесійної взаємодії включає: комунікативні (ефективність міжособистісних і внутрішньо особистісних комунікацій), кооперативні (продуктивне партнерство у спільній діяльності), особистісно-рефлексивні (аналіз власних психічних станів, своїх вчинків; вміння виділяти аналізувати та зіставляти з предметною ситуацією свої власні дії), соціальні, командні, системні, медіаційні компетентності.

Психологічне забезпечення міжпрофесійної взаємодії фахівців соціальної сфери базується на засадах діалогічно-компетентнісної парадигми, основою якої є поєднання діалогічного та компетентнісного підходів. Згідно цього підходу, діалогічні стосунки суб'єктів виступають психологічною умовою їх ефективності; діалог є феноменом інтерсуб'єктної активності, яка передбачає діалогічну спрямованість учасників міжпрофесійної взаємодії. Діалогічна міжпрофесійна взаємодія забезпечує психологічну рівність між усіма учасниками та сприяє особистісно-професійному розвитку та підвищенню результативності спільної діяльності.

При цьому особливостями міжпрофесійної взаємодії є те, що: партнер у міжпрофесійній взаємодії завжди виступає як особистість, значуща для суб'єкта; учасникам взаємодії притаманне добре взаєморозуміння в питаннях справи; головним завданням міжпрофесійної взаємодії виступає продуктивна співпраця. Ознаками міжпрофесійної взаємодії виступають: глибина, проблемність і критичність мислення; відкритість і готовність до діалогу, толерантність, чутливість до інших; гнучкість у пошуку альтернативних підходів до вирішення проблеми; варіативність і пластичність у комунікативних стратегіях; включеність у міжпрофесійну діяльність; наявність спільної мети; загальну мотивацію; прийняття відповідальності за вибір рішення; спільні зусилля щодо реалізації вирішення проблем. Основними формами міжпрофесійної взаємодії виступають спільна діяльність, яка включає суб'єкт-суб'єктні відносини, з позиції мети, предмета, способів здійснення та зворотного зв'язку. Мета сприяє досягненню вирішення проблеми за умови об'єднання спільних зусиль, у процесі яких

важливу роль відіграють знання, завдання та сенс співпраці, комунікації, емоційні впливи, конструктивні дії при вирішенні цієї проблеми та рефлексивне осмислення праці. Предметом міжпрофесійної взаємодії виступає професійне завдання. Способами міжпрофесійної взаємодії визначено: мотиви, готовність до професійної діяльності, практичні дії, спілкування, професійні дії, правильність у прийнятті рішень, взаємодопомогу, відповідальність. Зворотний зв'язок полягає у: розумінні, суб'єктній активності, емоційному співпереживанні. Зазначені процеси здійснюються через механізми емпатії (розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання), рефлексії (усвідомлення особою того, як її сприймають і оцінюють інші особи або групи); атрибуції (це процес, у якому особа або група пояснюють причини поведінки або подій), ідентифікації (це спосіб пізнання, при якому встановлюється подібність об'єктів шляхом знаходження спільного та відмінного в їх ознаках) і стереотипізації (процес формування враження про особу на основі вироблених стереотипів).

Основними компонентами рівня сформованості міжпрофесійної взаємодії фахівців соціальної сфери є мотиваційно-емоційний, когнітивно-змістовий, діяльнісно-практичний, регуляційний.

Механізмами забезпечення міжпрофесійної взаємодії кооперація, комунікація, координація, узгодженість дій спеціалістів, їх діалогічна налаштованість, актуалізація і здійснення емоційних, когнітивно-аналітичних, регуляційних функцій особистості.

Ефективність міжпрофесійної взаємодії визначається типом учасника взаємодії (колаборатор, конфронтатор, еквівокатор, абеттор, опозиціонер, сет-оффер, аккомодатор, нейтралізатор) та стратегіями їх поведінки у процесі обговорення шляхів вирішення спільних задач.

Закономірностями розвитку готовності до міжпрофесійної взаємодії є зумовленість наступними характеристиками: міжпрофесійно-комунікативними (ефективність міжособистісних і внутрішньо особистісних комунікацій), міжпрофесійно-кооперативними (продуктивне партнерство у спільній діяльності), міжпрофесійно-рефлексивними (аналіз власних психічних станів, своїх вчинків; вміння виділяти аналізувати та зіставляти з предметною ситуацією свої власні дії).

До компетенцій міжпрофесійної взаємодії фахівців соціальної сфери для успішної професійної діяльності віднесено: міжпрофесійно-соціально-трудова, міжпрофесійно-особистісна, міжпрофесійно-інтелектуальна, міжпрофесійно-гностична, міжпрофесійно-інформаційна, міжпрофесійно-комунікативна, міжпрофесійно-аксіологічна, міжпрофесійно-кооперативна, міжпрофесійно-рефлексивна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Раєвська Я.М. Теорія і практика професійного становлення фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії: монографія. Кам'янець-Подільський : Видавець Панькова А.С., 2020. 348 с.
2. Раєвська Я.М. Концептуальні основи психологічного забезпечення професійного становлення фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії. *Габітус*. 2020. № 12. С. 192-198.

МЕНТАЛІТЕТ І КУЛЬТУРА: НАЦІОНАЛЬНА ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА

Рубан Олександр Миколайович,

доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи,

ПВНЗ «Кропивницький інститут

державного та муніципального управління»

кандидат філософських наук

В сучасному глобалізованому світі, що характеризується, перш за все, процесами інтеграції і уніфікації, технізації та інформатизації, особливого значення набувають питання пошуку ціннісних імперативів життєдіяльності людини і суспільства, внутрішнє духовне, культурне самовизначень людини, яке забезпечує самоідентифікацію, самість як окремішність і самототожність людини з себе самого, визначеної парадигмальною системою цінностей і традицій. До таких питань відносяться спроби експлікувати ментальні начала буття людини і суспільства. Які виступають у вигляді консервативно-стійкого способу своєрідного світогляду, властивого певній спільноті та забезпечують специфічний спосіб світосприйняття і реагування на феномени навколишньої дійсності.

Проблема менталітету і ментальності - надзвичайно актуальна тема наукового дослідження не тільки в філософії, а й в культурології, політології, філології, психології та інших науках. Актуальність заявленої теми обумовлена, перш за все, постійними процесами самосвідомості людиною себе не тільки як суб'єкта, а й об'єкта духовної діяльності. Незважаючи на те, що термін "ментальність" вже порівняно давно використовують в понятійно-категоріальній системі знань, він ще не повністю досліджений і тому потребує подальшої вивчення.

Сучасні дослідження феномена менталітету стикаються з безліччю труднощів, обумовлених, насамперед, невизначеністю самого терміна «менталітет» і його категоріальності приналежності.

Сам об'єкт дослідження надзвичайно складний і стосується глибинних структур буття духовності. Його виявлення відбувається тільки в предметній діяльності, поведінці і спілкуванні суб'єктів менталітету

багаторазово опосередкованим чином, що, звичайно, ускладнює будь-які емпіричні дослідження. З іншого боку, менталітет як об'єкт дослідження і як наукова категорія по-різному трактується представниками різних наук, які, в свою чергу, використовують свої методи вивчення даного явища.

Нині є кілька десятків визначень поняття «менталітет». Воно складне й багатозначне. У наявних із цієї проблеми публікаціях менталітет трактується як рівень індивідуальної й суспільної свідомості (А. Гуревич); людська активність, об'єктивована в пам'яті культури (В. Шкуратов); характер інтелекту (Р. Вебстер); соціальний характер (С. Донченко). Енциклопедичний словник Терра Лексикон під цим поняттям має на увазі певний образ думок, сукупність розумових навичок і духовних установок, властивих окремій людині або суспільній групі. [3, с. 349].

Отже, поняття «менталітет», на думку А. Гуревича, розглядається як «склад розуму», «бачення світу». Однак картина світу - не точний зліпок дійсності. Людська свідомість трансформує дійсність відповідно до закладеної в неї картини світу, що, за висловом А. Гуревича, володіє нею[1]. Народжуючись у ту чи іншу епоху, людина немовби отримує готову картину світу, засоби комунікації, мови, культури, релігії, виховання. Вплив картини світу тим сильніший, чим менше підконтрольна вона свідомості людини. Маються на увазі стереотипи поведінки, мовлення, жестів, звичаї, звички. Ж. Ле Гофф вважає, що картина світу - найбільша і найконсервативніша сторона соціальної системи [2, с. 254]. Вона охоплює позаособистісні автоматизми свідомості, те, що індивід розділяє з іншими членами соціуму. Водночас людина має й простір вільної волі. Межі ж цієї волі визначаються як соціальною системою, у якій перебуває людина, так і його картиною світу. Людина може свідомо або несвідомо змінювати свій світогляд. Таким чином, усіаспектививченняментальностейсконцентрованінавкологоловноїпроблеми – проблеми людської особистості, досліджуваної відповідно до типу культури. Дослідження самосвідомості особистості, в яке включені духовні навички, схильності, інтелектуальні звички й нахили, уява, емоції й властиві йому ілюзії, дозволяє дослідникам здійснити діалог культур (Бахтін) і об'єктивніше «розчутити» відповідь досліджуваної епохи. Знання про систему цінностей людей минулих років дозволяє побудувати ментальний контекст цього періоду і реконструювати колективну свідомість.

Таким чином, категорія «менталітет» використовується в гуманітарному знанні для позначення надіндивідуальних складових масової свідомості, зумовлених традицією й культурою, що транслюються з покоління в покоління. Менталітет як потаємний пласт образів і уявлень може залишатися незмінним, зберігаючи свої основні параметри, навіть коли одна ідеологія змінює іншу.

Якщо говорити про народ у цілому, то його менталітет визначається особливостями загальнонаціональної культури. Основні категорії цієї культури обов'язкові для всіх її носіїв - інакше вони просто не могли б

розуміти одне одного й жити в одному суспільстві, взаємодіючи між собою. У складі народу є різні соціальні групи й співтовариства, які мають свої субкультури. У межах кожної субкультури загальний зміст окремих категорій може модифікуватися. На єдині для всього народу категоріальні уявлення в різних соціальних групах накладаються деякі відмінності в їх розумінні.

Розбіжності в тлумаченні категорій культури щодо норм і цінностей, які пропонуються ними, накладають відбиток на ментальність представників різних соціальних груп і співтовариств. У кожній субкультурі складається груповий менталітет – певний різновид загальнокультурного менталітету. Якщо ж зіставляти різні національні культури й розглядати соціокультурні світи, які поєднують різні народи, то можна помітити, що спільність між культурами цих народів виявляється в подібності їх менталітетів. Кожному соціокультурному світу або типу культури відповідає особливий тип менталітету. Навпаки, різним соціокультурним світам і типам культури відповідають різні типи менталітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуревич А., Вовель М., Пожанский М. Ментальность. 50/50: Опыт словаря нового мышления / Под общ.ред. Я. Ферра и Ю. Афанасьева. Москва: Прогресс, 1988. 459 с.
2. Споры о главном: дискуссии о настоящем и будущем исторической науки вокруг французской школы «Анналов». Москва: Наука.1993. 208 с.
3. Терра Лексикон. Иллюстрированный энциклопедический словарь / под ред. С. Новикова. Москва: Терра, 1998. 670 с.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ, СУТНІСТЬ, НАПРЯМИ

Рябовол Лілія Тарасівна,

*професор кафедри державно-правових дисциплін та
адміністративного права,*

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені

Володимира Винниченка,

доктор педагогічних наук, професор

Соціальна політика ґрунтується на конституційному положенні, згідно з яким, «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Конституційна норма – «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод

людини є головним обов'язком держави» (ст. 3 Конституції України)[3], дає підстави стверджувати, що основним суб'єктом соціальної політики є держава. В особі уповноважених державних органів вона одночасно розробляє, реалізує та гарантує здійснення соціальної політики. Заходи з її реалізації, втілення її в окремих напрямках здійснюють також профспілки, фонди, громадські організації, зокрема благодійні, та інші недержавні об'єднання, а також окремі особи (соціальні працівники, волонтери, правозахисники, меценати та ін.).

Соціальна політика – багатоаспектне явище. Її розглядають як неодмінну умову функціонування соціальної держави. У. І. Моторнюк, до прикладу, вказує, що соціальна держава є вищою ланкою соціальної політики, серед головних пріоритетів якої – соціальний захист громадян, нейтралізація соціально-економічних конфліктів, дотримання соціальних стандартів і принципів гідного життя для всіх громадян [6, с. 24]. Вивчають соціальну політику і як чинник розвитку людського потенціалу (А. Квітка) [2].

Державна соціальна політика, на думку Г. Лопушняк, є не тільки визначальним напрямом діяльності держави, але й передумовою її динамічного економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, підґрунтям для формування гармонійних відносин між різними соціальними прошарками [4, с. 21]. Як комплексне явище державна соціальна політика, за визначенням К. Денисенко, охоплює державну політику у сфері соціального захисту як систему різноманітних заходів, насамперед організаційного змісту, спрямованих на добробут та життєзабезпечення громадян, а також управлінський компонент як діяльність держави та її інститутів у формуванні й реалізації зазначеного [1, с. 98].

Соціальна політика, здійснювана державою, спрямовується на забезпечення матеріального добробуту населення в цілому, водночас, особлива увага зосереджується на ті його категорії, які є вразливими і потребують спеціального соціального захисту. Відтак, об'єктом державної соціальної політики є населення загалом та окремі верстви, передусім малозабезпечені. На підставі аналізу чинного законодавства можемо зробити висновок, що перелік категорій осіб, які підлягають соціальному захисту, є розлогим, зокрема, це: громадяни похилого віку; безробітні; інваліди (особи з особливими потребами); ветерани війни; пенсіонери; багатодітні сім'ї; малозабезпечені сім'ї; самотні батьки і матері; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; бездомні громадяни та безпритульні діти; вимушено переміщені особи; громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; військовослужбовці та члени їх сімей; ветерани праці; діти війни. Щодо більшості з перелічених категорій діють спеціальні нормативно-правові акти, а також державою розробляються й реалізуються соціально орієнтовані плани, проекти, програми.

Очевидно, що особливого захисту, зокрема й соціального, потребують діти. В Конституції України щодо них зазначено: «Сім'я,

дитинство, материнство і батьківство охороняються державою», «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом». Крім дітей як загальної категорії, в Основному Законі акцентовано на захист їх специфічних груп – дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, акцентовано, що їх утримання й виховання покладається на державу, яка, у свою чергу, заохочує та підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей (ст.ст. 51-52 Конституції України) [3].

Не можна не погодитися із твердженням О. В. Макарової, що будь-які соціальні програми, навіть засновані на принципах соціальної справедливості, є лише декларацією, якщо не забезпечені ресурсом [5, с. 33]. Так само, вони є деклараціями, якщо не гарантуються державою. У цьому контексті зазначимо, що умовою ефективності державної соціальної політики є її реалізація як системи, комплексу заходів щодо задоволення потреб суспільства загалом та окремої людини і громадянина зокрема.

Особливе значення наразі має гарантування соціально-економічних прав, закріплених у Розділі II Конституції України [3], а саме: 1) права на працю, яке охоплює можливість заробляти собі на життя працюю, при цьому, вільно обираючи або вільно погоджуючись на неї, вибирати професію і вид трудової діяльності, працювати в належних, безпечних і здорових умовах та й отримувати заробітну плату, не нижчу від визначеної законом тощо; 2) для тих, хто працює – право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; 3) для тих, хто працює – права на відпочинок, що забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час; 4) права на соціальний захист, у тому числі на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, що гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплатами пенсій, різних видів соціальної допомоги; 5) права на житло; 6) права на достатній життєвий рівень; 7) права на охорону здоров'я; 8) права на освіту; 9) культурних прав.

Загалом, усталеною у науковому середовищі є позиція, що державна соціальна політика має здійснюватися у напрямках досягнення й забезпечення таких показників, як: гідний рівень матеріального добробуту і умов життя людей (встановлення високих соціальних стандартів життя, параметрів життєвого рівня, забезпечення зростання заробітної плати); запобігання безробіттю й повна продуктивна зайнятість населення, висока якість і конкурентоспроможність вітчизняної робочої сили; підтримка найбільш соціально вразливих верств населення (встановлення соціальної допомоги, соціального обслуговування, соціальних пільг і гарантій, різних видів пенсійного забезпечення та соціального страхування); покращення

демографічної ситуації (підвищення народжуваності та зниження смертності населення, збільшення тривалості життя, державна допомога сім'ї, регулювання міграційних процесів); розвиток соціальної інфраструктури. Передумовою ефективної державної соціальної політики є динамічний розвиток економіки держави й загалом стабільність суспільної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисенко К. Державна політика у сфері соціального захисту: аналіз понятійно-категоріального апарату. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2 (51). Ч. 1. С. 95-101.
2. Квітка А. В. Роль соціальної політики у розвитку людського потенціалу. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4401>
3. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
5. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія. Київ, 2015. 244 с.
6. Моторнюк У. І. Соціальна політика як неодмінна умова функціонування соціальної держави. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 23-26.

РЕАЛІЇ ПРОФОРІНТАЦІЇ ТА ВАКАНСІЙ: ЗВ'ЯЗОК ТА НАСЛІДКИ

*Тернавська Тетяна Анатоліївна,
доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»,
кандидат педагогічних наук*

Вибір будь-якого фаху для майбутнього абітурієнта важливий також і тому, щоб він робив значну частину свого життя те, що б йому подобалося чи вдавалося, а також приносило б задоволення. Вдається те, що робиться залюбки і таким чином можна досягти професійного успіху. В даному випадку фінансовий аргумент не є провідним. Фінансово виправданим є така праця, яка робиться залюбки, із захопленням, і саме такий працівник потрібен роботодавцю.

За даними BBC News Україна у 2019 році найбільше вакантних місць серед запропонованих спеціальностей закладами вищої освіти були: вчитель математики, будівельник, агроном. Найпопулярнішою спеціальністю стала

«Філологія» та «Міжнародні відносини». Серед десяти найпопулярніших спеціальностей за кількістю поданих заяв у 2019 році, за даними МОН, стали спеціальності: філологія (56 тис.), право (65 тис.), менеджмент (50 тис.), комп'ютерні науки (39 тис.), середня освіта (35 тис.), журналістика (30 тис.), економіка (28 тис.), інженерія програмного забезпечення (27 тис.), психологія (25 тис.), медицина (25 тис.) [1].

Метою дослідження став теоретичний аналіз взаємозв'язку та наслідків вступної компанії та профорієнтації.

Нова концепція профорієнтації – це єдиний вірний шлях до створення та розвитку суверенної держави, переходу та закріплення до ефективних ринкових відносин, яке базується на якійсній підготовці професіоналів різних галузей, які відповідають світовим стандартам.

Система заходів професійної орієнтації, які спрямовані на професійне самовизначення та саморозвиток особистості, гармонійного її становлення, з урахуванням індивідуальних можливостей та особливостей, інтелектуального надбання та кон'юнктури ринку праці.

Профорієнтація учнівської та частково студентської аудиторії передбачає розкриття перед ними перспективи життєвих планів, спрямованих на вибір професії та самоствердження у професійній діяльності.

Головними завданнями ефективної профорієнтації виступають: формування у суб'єктів профорієнтації установок на самоактивність у професійному самовизначенні; огляд та знайомство з різноманіттям професій. затребуваністю на ринку праці, алгоритмом вибору професії; формування та програвання професійної ролі та закріплення образу «Я» у ній; тренування самореалізації у різних видах професії, перевірка особистого потенціалу; організація умов для розвитку професійно важливих якостей молодої особистості; виховання толерантності, загальнолюдських та загальнопрофесійних якостей та інтелектуальних потреб.

Профорієнтаційна робота включає тривалі періоди: допрофесійний (пропедевтичний, розвідувально-пошуковий, базовий) та професійний. Визначальний етап передбачає вивчення основ вибору професії, оволодіння методиками самопізнання, самооцінки, розвитку індивідуальних професійно-важливих якостей, детального консультування по вибору професії та закладу вищої освіти [4].

Професійна орієнтація, як важлива частина освітньої діяльності має містити у собі інформацію професійної характеристики, консультування, діагностику та адаптацію у професійній сфері.

Станом на липень 2020 року у центрах зайнятості Кіровоградщини зареєстровано 51 вакансію. Роботодавці, які зацікавлені у працівниках, надають можливість надання житла, проживання в гуртожитку або компенсацію коштів за оплату оренди житла. Масова вакансія та привілеї для працевлаштування призначена для лікарів [3].

Основна частка вакансій припадає на райони Кіровоградщини (Благовещенський, Голованівський, Добровеличківський, Долинський тощо). Середня заробітна плата лікарю вузького напрямку становить 4723 грн. Лікар загальної практики-сімейний лікар може претендувати на заробітну плату у розмірі 12486-14169 грн на житло.

Кіровоградський міський центр зайнятості оголосив 15 вакансій для прохідників одного з підприємств гірничодобувної галузі. Працевлаштування пропонується у м. Кривий Ріг (з можливістю проживання у гуртожитку або компенсацією коштів за оплату оренди житла). У районному центрі Кіровоградщини Світловодську тимчасову роботу та житло пропонують кухарам для працевлаштування у пансіонатах. Заробітна плата по 12000 грн [3].

Отже, на Кіровоградщині затребуваними вакансіями є: лікар загальної практики та лікар вузького профілю, спеціаліст гірничої галузі та кухар.

Під час карантину найбільш популярними стали послуги кур'єрських служб доставки, виробництва харчових продуктів, речей першої потреби та фармацевтичної галузі.

Під час карантинних обмежень можна побачити великий попит на різноманітну віддалену роботу. Найбільше зростання вакансій також спостерігається на медичний персонал, ІТ- та телеком-фахівців, бухгалтерів та банківських працівників [2]. У зв'язку із ризиком для здоров'я (обслуговуванням людей, прямим контактом, величезним потоком їх кількості), робота у період карантину має оплачуватися за підвищеними ставками. Нажаль реалії не завжди це показують.

Разом із затребуваністю до спеціальностей в Україні, європейські країни теж говорять про необхідність гнучкості у професійних напрямках. Одне є зрозумілим точно: фахівці із гарною та якісною освітою знайдуть собі роботу навіть к умовах пандемії та соціально-економічного спаду. Фахівці усіх криз ХХ сторіччя завжди виходили без великих втрат. Високопрофесійні працівники, які мають гарні теоретичні та практичні знання. Володіють якостями самоорганізації, самоосвіти та критичним мисленням, завжди знайдуть собі роботу, навіть якщо ця робота не буде предметом їх мрії.

Експерти футуристи прогнозують, що до кінця десятиріччя багато професій зникне, а багато з'явиться нових. У зв'язку із технологічним процесом людські ресурси стануть не такими продуктивними як машини та автоматизовані системи. Єдиною перевагою людського інтелекту стане необхідність продукування нових ідей, технологій та здійснення управлінських маніпуляцій на високих щаблях технологічного процесу.

Важливим аспектом у трансформації уявлень щодо професійної орієнтації, вступною кампанією та якісним освітнім процесом є можлива загроза повторень пандемій, карантинних обмежень і, у зв'язку із цим, попит на професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Свірюкова Ірина. Професійна орієнтація – один з основних напрямів виховної роботи з учнями випускних класів. *Методика і технологія. Освіта.UA*. URL:http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/24337/(дата звернення 02.07.2019 р.)
2. Куришко Діана. Філологи, юристи й агрономи: які професії обирають вступники, чи потрібні вони країні. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49183975> (дата звернення: 01.07.2019.)
3. Роботодавці Кіровоградщини пропонують понад 50 вакансій з наданням житла. Література. Відділ організації надання послуг роботодавцям Кіровоградського обласного центру зайнятості. *21 канал*. №29 (1483). 16.07.2020. С. 3.
4. Підгайна Є. До роботи: на які спеціальності збільшився попит під час карантину. *Mind. Clab*. URL: <https://mind.ua/publications/20209459-do-roboti-na-yaki-specialnosti-zbilshivsia-popit-pid-chas-karantinu>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

*Трушаков Олег Русланович,
старший викладач кафедри загальної
підготовки та соціальної роботи,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»*

Серед багатьох проблем однією з актуальних є втрата інтересу молоді до занять фізичною культурою, що зумовлено низкою вагомих причин: абстрактність нормативної програми фізичного виховання, яка не враховує регіональні, кліматичні, національні особливості; підхід не до конкретної молодої людини з її індивідуальними особливостями, а до навчальної групи.

На думку фахівців, активність студента в процесі навчання повинна дидактично забезпечуватися, а рівень цієї активності зумовлений індивідуальними особливостями особистості, що пізнає, а також особливостями заданої предметної діяльності, яка визначає особистий сенс активності студента й опирається на основні принципи й положення, що є засадами структування змісту оздоровчих занять.

Обов'язкові заняття з фізичного виховання у закладах вищої освіти не завжди спроможні поповнити дефіцит рухової активності студентів, забезпечити відновлення їх розумової працездатності, запобігти захворюванням, що розвиваються на фоні хронічної втоми. Вирішенню цього завдання сприяють самостійні заняття студентів фізичними вправами

протягом тижня. Організація самостійних занять студентів передбачає: підвищення рівня теоретичних знань з фізичної культури і спорту; підготовку до виконання нормативів з програми фізичного виховання, професійну підготовленість, удосконалення рухових умінь та навичок, які були засвоєні на обов'язкових заняттях.

Самостійні заняття фізичною культурою та спортом допомагають ліквідувати дефіцит рухової діяльності, сприяють більш активному засвоєнню навчальної програми та здачі контрольних нормативів.

Нагальною є також проблема забезпечення формування духовно-фізичного розвитку особистості у системі фізичного виховання. Має місце фізична безграмотність, відсутність потреб у заняттях фізичним вправами тощо. Саме навчально-виховний процес з фізичного виховання безпосередньо може вплинути на зміну цього ставлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Операйло С. І. Актуальність і проблеми модернізації системи фізичного виховання. *Фізична культура в школі*. № 1. 2006. С. 3–6.
2. Сіренко Р. Методичне забезпечення самостійної роботи з фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів. *Збірник наукових праць Волинського державного університету ім. Л. Українки*. Луцьк, 2005. С. 187–189.

ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ В МОВЛЕННІ ЮРИСТА В НЕОФІЦІЙНОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

*Федорова Аліна Миколаївна,
студентка I курсу спеціальності 081 Право, група ДП–120,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»*

Упродовж останніх десятиліть провідні науковці у сфері права, юристи-практики, заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх правників зосередили свої зусилля навколо підвищення рівня мовленнєвої культури юристів. Це можна пояснити тим, що уміння майстерно володіти словом є показником і складовою професійної компетентності юриста, а також показником його загальної культури, освіченості й високої моральності. Актуальність цього питання підтверджують численні наукові публікації, зокрема праці Л. Барановської та С. Циганій, Р. Кацавця, В. Ніколашкіної, Н. Руколянської, І. Саржинської, А. Скорофатової, О. Усманової та ін. Метою нашої роботи є виявлення та аналіз лексичних помилок у мовленні юристів у неофіційному професійному спілкуванні. Матеріалом для аналізу послуговували матеріали (коментарі), розміщені у

вільному доступі в соціальній мережі «Фейсбук», де юристи-учасники загальнодоступної групи «Рада адвокатів України» обговорювали питання «Другий тиждень дослідження думки правників щодо доказовості моральної шкоди. Нагадаю – психологи оголосили конкурс...», від 20 вересня 2020 року за авторством Інни Рафальської (<https://www.facebook.com/groups/radaadvokativ>).

У досліджуваних матеріалах було виявлено низку лексичних помилок. Зокрема, юристи помилково вживають такі фрази та слова, як *зустрічатися із ситуацією, приймає участь, поверхневий, вступає в законну силу*. Зупинимось докладніше на першій фразі, виявленій у повідомленні Надії Бугрової від 20.09.2020: «Ви не зустрічалися із ситуацією, коли атестовані експерти вам не можуть виконати експертизу». Аналізуючи її, було виявлено, що дієслово *зустрічатися (зустрітися)* має вужче значення, ніж відповідне російське *встречаться*, а отже, його слід вживати там, де справді йдеться про зустріч когось із кимось [1, с. 98]. У тому разі, якщо необхідно дібрати український відповідник до російського дієслова *встречаться* у значенні «попадатися, наталкуватися», тоді варто використати слова *траплятися, попадатися, бувати, натрапити, надібати*.

Інше словосполучення помилково використав у своєму коментарі від 20.09.2020 Юрій Цвіткий: «Почитаю рішення судів де він прийняв участь». Обмірковуючи це словосполучення, виявляємо, що конструкцію *приймати участь* не можна вживати, адже це є невдала калька з російської мови, фактично дослівний переклад фрази «принимать участие». Українською правильно буде «взяти участь», «брати участь» [2].

У коментарі Надії Бугрової від 20.09.2020 фіксуємо ще одну лексичну помилку: «Або ж її виконують поверхнево, не переконливо». Аналізуючи лексему *поверхневий*, констатуємо, що слова *поверховий* і *поверхневий* різняться за значенням. *Поверховий* стосується поверхів у будинку та вживається в складі слів «одноповерховий», «десятиповерховий», «багатоповерховий» тощо, а також виступає в переносному значенні, коли мається на увазі неглибоке сприйняття чогось або такого, що не торкається суті справи (наприклад, поверхове враження, поверховий критик). Саме друге із названих значень є найбільш доречним у нашому контексті: її виконують поверхово, не переконливо. Робимо такий висновок також на підставі того, що слово *поверхневий* в українській мові стосується лише того, що перебуває, відбувається на поверхні чи на невеликій глибині [3].

Ще одну лексичну помилку виявляємо в коментарі Богдана Коваленка від 12.09.2020: «Як завжди влада (в даному випадку – судова) винаходить...». Обмірковуючи цю фразу, натрапляємо на низку аналогічних «у даному разі», «у даному випадку», тоді як слово *даний* у наведених прикладах є калькою з російської мови, тож його слід обов'язково замінювати на властиві українській мові конструкції у *цьому разі, у цьому випадку* із займенником *цей* [4].

Отже, аналізуючи мовлення юристів в неофіційному професійному спілкуванні маємо констатувати, що мовці не завжди дотримуються лексичних норм сучасної української літературної мови, а отже, вимагають пильнішої уваги до їх коригування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. Київ : Рад. письменник, 1970. 182 с.
2. Російсько-український словник : у 4-х т. / за ред. А. Кримського. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. Репринт з видання 1928 р. (Серія «Словникова спадщина України») Т. 3. О–П. Вип. 2. 318 с.
3. Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова). Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 6. 832 с.
4. Чак Є. Чи правильно ми говоримо? URL: <http://chak-chy-pravylnomy-hovorymo.wikidot.com/d#danyi> (дата звернення: 05.01.2021).

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗМУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

*Філіпенко Тетяна В'ячеславівна,
професор кафедри права та публічного адміністрування,
Маріупольський державний університет,
доктор наук з державного управління, професор*

Ефективність державної служби значною мірою залежить від запровадження в її діяльність принципів гуманізму та соціальної справедливості, верховенства прав людини та громадянина. Поняття «гуманізації державної служби» слід розуміти як перенаправлення державної служби та її суб'єктів на визнання людини абсолютною цінністю, а також як відповідь на життєві потреби суспільства, створюючи умови для їх повної реалізації та гарантуючи стійкий розвиток, безпеку життя та стабільність, захист прав, свобод та інтересів усіх громадян.

Гуманізація державної служби - це система політичних та організаційних заходів, спрямованих на впровадження в державну службу всіх рівнів основних принципів, згідно з якими людина є найвищою соціальною цінністю, а гарантування її прав і свобод визначає зміст державної служби. Власне кажучи, гуманізація державної служби визначається як поширення ідей гуманізму на зміст, форми та методи виконання професійних функцій державними службовцями [1, с. 93-94].

Гуманітарна парадигма в державному управлінні орієнтована на людину й визнає безперечну цінність особистості, яка має можливість і право вільно приймати рішення щодо існуючих форм зв'язків з громадськістю та

бути їх суб'єктом. За словами П. Петровського, у сучасному демократичному суспільстві суперечність між людиною та державою може бути частково усунута шляхом прийняття та послідовного застосування гуманітарної парадигми [3, с. 17]. Незважаючи на реальні перепони, домінуючі стереотипи та упередження, суспільство прагне зробити державну службу гуманною, а гуманізм практичним та ефективним. Але це не означає розчинення гуманізму в політиці, втрату його контрольних функцій стосовно політики. Повне підпорядкування гуманізму політиці відкриває шлях до зневаги свободи та людської гідності [5, с. 143].

Трансформація поняття «гуманізм» на державній службі передбачає синтез структури державної служби з ідеєю гуманізму та новим розумінням сутності гуманізму, заснованого на ідеї пріоритету гуманістичних цінностей над цінностями потреб гуманізації політичної системи та соціальних відносин, визнання рівної гідності всіх громадян у суспільстві. На відміну від гуманізму як статичного поняття, гуманізація - це динамічний процес постійних кількісних та якісних змін у системі державної служби, внаслідок чого ця система стає дедалі гуманістичнішою, спрямованою на вдосконалення основних прав, свобод, інтересів та гідності людини.

Державна служба повинна мати ті самі людські стандарти демократичного управління, що й природні права людини, які існували з моменту її народження, і тому ніхто, включаючи державу, не має право їх обмежувати або віднімати.

Гуманізація державної служби – це постійний процес, оскільки різноманітність людських потреб у контексті прав і свобод людини нескінченна. Тому всі нові форми прав і свобод людини потребують державного забезпечення механізмів їх реалізації у таких сферах, як: створення та впровадження нових механізмів, що гарантують реалізацію прав і свобод людини; забезпечення та підвищення ефективності діючих механізмів.

Гуманізація державної служби є найефективнішою, коли розвиваються творчі здібності та громадянські якості особистості; створюється комфортний морально-психологічний клімат, атмосфера взаємної довіри, взаємоповага та взаємна відповідальність; соціокультурне середовище, що стимулює самопізнання та самовдосконалення; враховуються індивідуальні особливості працівників, демократизується управління тощо.

Для цього в практику державного управління необхідно впровадити:

– принцип організаційної простоти, який зменшує непрямі елементи структури управління, певні ієрархічні етапи і вимагає духовного потенціалу достатньо розвинених людських ресурсів організації;

– принцип автономії, який передбачає ефективне використання можливостей працівників шляхом надання їм простору для самореалізації, надаючи їм свободу та відповідальність за справу;

– принцип управління шляхом підвищення рівня управлінської культури, що передбачає перехід від складних структур управління до простих організацій, що складаються з автономних громад.

Це вимагає зміни пріоритетів розвитку державної служби в контексті гуманізації, щоб створити умови для наближення стандартів української державної служби на основі людських та цивільних потреб, які використовуються в Європейському Союзі. Мета служіння людям корениться в природі демократії. Західні держави завжди були твердо налаштовані на потреби громадян і прагнуть задовольнити їхні зростаючі вимоги та прагнення, як це змушує робити демократичність їхніх систем [6, с. 297].

О. Пушкар розглядає суть концепції гуманізації державної служби через такі принципи: гуманізації державної служби; рівних можливостей; людської гідності; соціальної справедливості; солідаризму; соціальних зобов'язань; субсидіарності; відносної незалежності суспільних відносин [4, с. 10].

Принцип гуманізму означає, що в правових формах відносин між людиною, державою та суспільством об'єднання відбувається на основі самоповаги та визнання невід'ємності прав та свобод людей, поваги до їхньої гідності, захисту від втручання в особисте життя [2, с. 109].

Гуманізація державної служби також означає посилення захисту прав і свобод державних службовців, особистий захист їх гідності та формування нових гуманістичних принципів державної служби. Гуманізація повинна включати гуманізацію впливу державних органів на суспільство та окремих людей, а також захист прав, свобод, законних інтересів та гідності самих чиновників.

Таким чином, модернізація державної служби за європейськими стандартами можлива завдяки розробці національної моделі «державної служби для людей», яка аналізує проблеми прав і свобод людини на всіх рівнях управління, коли уряд гуманізує зв'язки з громадськістю та встановлює реальні стандарти розвитку української держави. Необхідно забезпечити розробку нової моделі, нового стандарту відносин та взаємодії громадян із закладами державної служби, а також стандартів, адміністративних правил життя. В основі моделі державної служби, що базується на принципах гуманізму, повинна бути людина, а фундаментальними цінностями соціальних відносин повинні бути вільне вираження поглядів, відповідальність та ініціатива кожного члена суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуманізація державної служби. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова), В. М. Сороко (співголова) [та ін.]. Київ: НАДУ, 2011. Т. 6. С. 93-94.

2. Нижник Н. Р. Управлінська культура : теоретичне поняття чи управлінська поведінка? *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 105-111.

3. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. 252 с.

4. Пушкар О. Теоретико-методологічні засади дослідження гуманізаційного концепту як феномена суспільних відносин в умовах модернізації державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 1. С. 3-11.

5. Ричко О. В. Гуманізація державного управління в Україні : проблеми та перспективи. *Економіка та держава*. 2013. № 12. С. 141-144.

6. Шаров Ю. П., Чикаренко І. А. Європейські стандарти публічного управління: проєкція на муніципальний рівень. *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб. наук. праць. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1 (4). С. 295-304.

ТЕРМІНИ «ОНІМ», «ПРОПРІАТИВ» У СУЧАСНІЙ ОНОМАСТИЦІ

*Чорноус Оксана В'ячеславівна,
завідувач кафедри загальної підготовки
та соціальної роботи,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»,
кандидат філологічних наук, доцент*

За нашим спостереженням, власне ономастичні та низка лінгвістичних словників, окрім усталеної терміносполуки *власна назва* на позначення індивідуальних найменувань одиничних денотатів в українській ономастиці часто оперують термінами-синонімами *онім* і *пропріатив*. Лексема *онім* має давньогрецьке походження та означає «ім'я, назва», тоді як *пропріатив* етимологічно корелює з латинським *poter proprium*. На переконання укладачки словника ономастичної термінології Н. Подольської, термін *онім* є зручним, оскільки він об'єднує низку підпорядкованих термінів [5, с. 95]: онімія, онімний, онімізація, деонімізація. Його інша форма *онома* також активована в термінологічній практиці цієї царини: ономастика, ономастикон, ономаст тощо.

Дефініції *оніма* часто акцентують увагу на функційному навантаженні цих мовних одиниць: онімом є слово або словосполучення, яке слугує для виокремлення іменованого ним об'єкта з-поміж інших; його індивідуалізації та ідентифікації [там само, с. 95]. Це визначення з тими чи тими варіаціями дублюють інші лексикографічні праці [4, с. 168; 7]. Словник української ономастичної термінології Д. Бучка та Н. Ткачової уточнює, що оніми надаються для виділення з ряду саме однакових або подібних об'єктів чи людей [3, с. 62–63]. Про специфічне призначення пропріативів позначати

індивідуальні предмети безвідносно до їхніх ознак згадує й О. Ахманова [1].

Аналізуючи ономастичні студії, фіксуємо також дефініції, які комбіновано окреслюють поняття оніма з позицій об'єкта та функцій. Прикладом може послугувати визначення авторитетного українського ономаста В. Німчука. Дослідник дефінував оніми як назви, що присвоюються не лише неживому об'єктові, а й живій істоті для виділення їх із ряду інших однорідних об'єктів, істот. Його російський колега В. Бондалетов значно розширив дефініцію оніма, уточнюючи ті чи ті його фрагменти: 1) доповнив, що онімами є слова та субстантивовані словосполучення, які є одиницями двох площин – мови і мовлення; 2) зацентував, що власні назви слугують для саме підкреслено конкретного називання окремих предметів дійсності й у цьому полягає їхня специфіка; 3) визначив, що така специфіка пропріативів зрештою формує особливості в значенні, граматичному оформленні й функціонуванні [2, с. 27].

Найбільш повно детермінує значення аналізованого поняття дослідник структури онімного простору української мови М. Торчинський: «Власні назви, або оніми, або пропріативи – це периферійно найбільш поширені у мові і мовленні одиниці, якими можуть бути субстантиви (іменники і вжиті у їхньому значенні інші слова, словосполуки і речення), що використовуються для індивідуального називання одиничних денотатів (окремих об'єктів або їхніх сукупностей як єдиного цілого), є соціально зумовленими і суспільно закріпленими, а також вторинними, генетично переважно похідними від апелєтивів, виконують передусім номінативну і інформаційну функції, характеризуються опосередкованим зв'язком із поняттями і мають специфічні семантичні, граматичні, функціональні та інші особливості» [6, с. 5–6]. У ньому чітко окреслені синоніми до терміна та подана сукупність усіх релевантних ознак: ступінь поширення, риси на рівні мови та мовлення, призначення, походження, функції, відношення до поняття, специфіка на різних мовних рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Советская энциклопедия, 1969. 607 с.
4. Бондалетов В. Д. Русская ономастика. Москва: Просвещение. 1983. 224 с.
5. Бучко Д., Ткачова Н. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.
6. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
7. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1978. 199 с.
8. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв. Хмельницький, 2009. 374 с.

9. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Советская Энциклопедия, 1990. 683 с.

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДИТИНИ

*Шаумян Олена Геворківна,
доцент кафедри загальної підготовки
та соціальної роботи,
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»,
кандидат психологічних наук*

Актуальним у всі часи є піклування про гармонійний розвиток дитини та плекання позитивної успішної особистості. Незважаючи на широту поглядів у вітчизняних й закордонних психологів-практиків щодо становлення особистості дитини, доцільно проаналізувати їх у світлі процесів глобалізації суспільства та розвитку інформаційних технологій.

Сучасний світ вимагає від суспільства змін щодо розвитку і виховання дитини, від майбутньої особистості очікують креативного мислення, формування нових підходів до виконання певних обов'язків, спрямування на виживання у складних умовах життєдіяльності, більш відповідального ставлення до результатів діяльності тощо. Негативні прояви сьогодення впливають на професійну та повсякденну активність особистості, знижують можливості гармонійного розвитку та її психологічний потенціал.

Підвищення рівня якості життя потребує кардинальних змін у сфері соціально-психологічної культури особистості. Тому вважаємо за доцільне почати з визначення самого поняття «культура», оскільки в сучасній науці трактування цієї дефініції неоднозначне. Так, з гуманістичної точки зору, термін «культура» (з лат. cultura – обробка) тлумачиться як соціально прогресивна, творча діяльність людства у всіх сферах буття і свідомості, що є діалектичною єдністю процесів опредмечування (створення цінностей, норм, знакових систем і т.ін.) і розпредмечування (освоєння культурної спадщини), спрямована на зміну дійсності, на перетворення багатства людської історії у внутрішнє багатство особистості, на всемірне виявлення і розвиток сутнісних сил людини. На думку представників суб'єктивної психології, культура – це сукупність соціальних норм і вимог, до яких залучається індивід та котрі засвоює в процесі соціалізації. Переважна більшість психологів й соціологів вважає стрижнем і ядром культури систему цінностей та норм [4]. Культура створює особистість, і чим її більше, тим особистість визначніша. Витонченими повинні бути не тільки думки, а й бажання, а особливо – мова (Грасіан, 2001).

До вивчення проблеми культури особистості звертались психологи, філософи, управлінці, соціологи, фахівці із загальної культурології, менеджменту. Зокрема, варто відзначити вагомий внесок у дослідженні проблеми розвитку особистості таких вчених, як Б. Ананьєв, В. Андреев, Р. Вілсон, В. Давидов, В. Зінченко, В. Кан-Калик, О. Леонтєв, О. Тихомиров, П. Кравчук, Н. Кичук, Я. Корчак, Н. Кузьміна, А. Макаренко, С. Максименко, О. Матюшкін, В. Моляко, Р. Немов, Ж. Піаже, М. Пташник, С. Сисоєва, Ч. Спірмен, Я. Пономарьов, В. Роменець, С. Рубінштейн, Н. Тализіна, П. Торренс та ін..

У психологічній літературі саморозвиток особистості розглядають у контексті розвитку діяльності, відстежуючи при цьому розвиток мислення, мовлення, уміння донести до людини власну позицію під час виконання операційної діяльності, грамотне використання слів й словесних зворотів, самосвідомості, самовизначення. Американський соціальний психолог Ч. Кулі стверджував, що суспільство є органічним цілим, яке розвивається. Учений аргументує свою думку тим, що самосвідомість і ціннісні орієнтації індивіда, на його переконання, є дзеркальним відображенням реакцій оточуючих, переважно із тієї ж соціальної групи.

Залежно від ситуації та середовища, умов життєдіяльності, від роботи механізму цілепокладання свідомості формується образ потреби. Зовнішній образ потреби пов'язаний з абстрагуванням, зі стратегічними цілями особистості, внутрішній – з конкретним періодом життя, із щоденною тактикою.

Етика діяльності майбутньої особистості охоплює поведінку, котра використовуватиметься у повсякденному та професійному житті. Передусім розгляньмо поняття «етики», що з грецької означає спосіб життя, звичаї, поведінку. Оцінити загальнолюдську етику можна за цінностями, правами й обов'язками, моральними нормами. За Р. Гріффіном, кожна особистість зазнає певного впливу індивідуальної етики, а саме: впливу родини, ситуаційних чинників, особистих норм, моральних цінностей, життєвого досвіду [1].

У контексті викладеного вище вважаємо за необхідне акцентувати увагу на творчому мисленні, яке є корисним у будь-якій сфері діяльності майбутньої особистості, оскільки здатне збагатити кожен аспект нашого життя. Креативність – це спосіб бачити навколишній світ, взаємодіяти з ним і реагувати на нього [2].

А. Макаренко стверджує, що виховати людину – значить виховати у неї перспективні шляхи, якими буде рухатись її завтрашня радість. Доцільно відкрити бачення нових перспектив у використанні вже наявних. Наприклад, починати можна із смачного обіду, із походу в кінотеатр, але обов'язково слід викликати невід'ємне бажання радості жити. Згідно з теорією педагога, необхідно поступово розширювати перспективи в порядку їх зростання до більш цінних, вагомих. Почуття радості в А. Макаренка поєднується з умінням бачити і будувати перспективи своєї життєдіяльності (принцип

«перспективних ліній»). Педагог використовує принципи, відкриті психологією щодо механізмів формування відповідних психологічних установок [3].

Так, для формування успішної особистості в майбутньому слід навчити дитину критично ставитись у першу чергу до самої себе, реально бачити свої вади і переваги, адекватно оцінювати свої можливості. При цьому важливо бути спрямованим не лише на особисті досягнення, а й на досягнення спільного успіху в результаті групової діяльності. У зв'язку з цим необхідно навчити дитину утримуватись від осуду й критики в разі недосягнення успіху, гідно приймати поразку.

Неетична поведінка особистості в процесі прийняття життєвих рішень призводить до напруги у спілкуванні з оточуючими, у побуті, стриманого виразу думок і емоцій, до неповаги, а зрештою до формального виконання завдань, до байдужого ставлення до самоактуалізації.

Нормативно-ціннісне ставлення для особистості – це і її освіченість, і спосіб буття, і звичаї, що в прийнятті щоденних рішень є пунктом бачення її кінцевої мети під кутом її особистої досконалості чи її гідності.

Отже, у сучасному світі дослідження формування нормативно-ціннісного ставлення як передумови становлення позитивної успішної особистості дитини є перспективним напрямом діяльності практичного психолога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Griffin R. Podstawy zarządzania organizacjami. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005. 805 s.
2. Джадкинс Р. Искусство креативного мышления. М. : Азбука Бизнес, Азбука-Аттикус, 2016. 432 с.
3. Макаренко А. Педагогічна поема. Київ: Рад.шк., 1973. 524 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Перспективні напрями розвитку соціальної психології в контексті реальних потреб суспільства. *Соціальна психологія*. 2003. № 1. С. 3-20.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

*Шинкаренко Алла Василівна,
завідувач кафедри обліку та оподаткування,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»,
кандидат економічних наук*

В умовах інтелектуалізації економіки необхідно зосередити зусилля на стратегічному управлінні розвитком сучасних підприємств і намагатися

розвивати інноваційні напрямки економічної діяльності. Тому перед підприємствами виникає невідкладна проблема стратегії розвитку, з метою ефективного функціонування на ринку. Будь-якому суб'єкту господарювання доводиться діяти у динамічному конкурентному середовищі, в якому змінюються пріоритети держави, оновлюються технології, потреби, асортимент продукції, інтереси споживачів, множаться конкуренти або, навпаки, економічно слабнуть.

У конкурентних умовах підприємство повинно виявляти адаптивність до змін як зовнішнього так і внутрішнього середовищ, здатність до організаційно-господарського маневру, а також реакцію на зміну попиту. Все це і підкреслює важливість вироблення ефективних стратегій щодо діяльності підприємства.

Так як, стратегія є актуальною економічною категорією в діяльності будь-якого підприємства, організації, установи, тому вона активно досліджується в сучасних умовах як вітчизняними, так і зарубіжними провідними фахівцями. На сьогодні загальноприйнятого стандарту щодо змісту стратегії не існує, тим самим все це підтверджує складність, неоднозначність і багатоплановість трактування даної категорії. Сучасні дослідники цієї категорії в загальному її понятті та визначенні сходяться, але в характеристиці окремих її складових мають різні позиції та погляди.

Вітчизняний і зарубіжний досвід вирішення проблем розвитку підприємств дає змогу виділити набір базових стратегій. В свою чергу, система стратегій конкретного суб'єкта господарювання в сучасних умовах має свої ознаки. Зокрема, головною сутнісною ознакою стратегії є цілеспрямованість, а її призначення полягає у побудові організації, здатної успішно працювати, долаючи непередбачені обставини, виклики конкуренції, внутрішні проблеми та здобувати все нові вигідні пропозиції на ринку [2, с. 120].

Основними ознаками недооцінювання ролі стратегії в управлінні підприємством є: нерозуміння сутності стратегічної спрямованості цілей і всієї його діяльності; відсутність альтернативних стратегій розвитку; відсутність або недостатня обґрунтованість стратегічних передумов і планів; недостатня інформаційно-аналітична підтримка стратегії і проєктів розвитку підприємства; неувага до внутрішнього і зовнішнього середовищ; невміння прогнозувати потреби ринку; відсутність у менеджерів і керівників відповідного рівня досвіду щодо розробки стратегічної діяльності; невміння долати опір конкуренції, досягати успіху в конкурентній боротьбі; недостатнє осмислення діяльності підприємства, отожднення його стратегії і тактики [5, с. 86].

Для забезпечення стабільної та чіткої господарської діяльності в майбутньому кожне підприємство повинне мати конкретно визначені цілі. Це вимагає від керівників будь-яких рівнів, перш за все, розуміння сутності стратегії, правильного використання прийомів і методів стратегічного

менеджменту, а також своєчасної розробки стратегічних планів. Тому, стратегія підприємства повинна постійно, коригуватися, змінюватися і пристосовуватися до зміни умов як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.

Стратегія підприємства розглядається як систематичний план його потенційної поведінки в умовах неповної інформації про майбутній розвиток середовища, що включає формування місії, довгострокових цілей, а також шляхів і правил прийняття обґрунтованих управлінських рішень для найбільш ефективного використання стратегічних ресурсів, виявлення сильних сторін і можливостей, усунення слабких сторін та захист від загроз зовнішнього середовища задля майбутньої прибутковості [1, с. 18].

Стратегія – це план, завдяки якому підприємство досягає поставленої мети щодо здійснення своєї господарської діяльності. Це те, що допомагає суб'єкту господарювання рухатися далі та має для цього відповідний закладений фундамент. Спрямовується стратегія на реалізацію основних довгострокових якісно нових цілей і планів підприємства та на закріплення його позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Сутність стратегії підприємства розкривається за допомогою чотирьох основних елементів: стратегічних цілей, сфери діяльності, способу здобування конкурентної переваги та функціональних стратегій [3, с. 120]. Стратегія має багато різновидів, це залежить від значної кількості факторів, зокрема: від державного регулювання, від вибору ринків, від асортименту товарів (робіт, послуг), від конкуренції, від інформаційно-аналітичних джерел, від шляхів і правил прийняття рішень, від конкуренції, від типу та структури підприємства та іншого.

Таким чином, можна зробити висновок, що стратегія – це довгостроковий комплексний план розвитку будь-якого підприємства, який має напрям для здійснення місії організації, а також направлений на зміцнення ринкових позицій в сучасних умовах.

Реальна стратегія підприємства складається не лише з направлених дій, але і з реакції на непередбачувані обставини. Вона переважно формується і розробляється на рівні топ-менеджменту, але її реалізація передбачає участь всіх рівнів управління [3].

Відповідно, реалізація стратегії підприємства передбачає створення необхідної організаційної структури; розроблення виробничих програм і їх бюджетів; формування мотивацій системи і відповідної корпоративної культури; моделювання, проектування, налагодження і забезпечення функціонування управлінського комплексу в цілому.

Стратегія підприємства є логічною реакцією на необхідність успішного забезпечення ефективної господарської діяльності методом досягнення динамічної рівноваги із зовнішнім середовищем; пошуку способів і використання факторів виживання; досягнення успіху у конкурентному середовищі; оптимального розподілу й ефективного використання

стратегічних ресурсів; поєднання рішень і дій, використання раціональних принципів і методів управління [4, с. 280].

Стратегію можна розглядати, як філософію, якою має керуватися в своїй господарській діяльності підприємство чи організація, що її має. Її можна визначити також як систематичний план та найважливіший елемент самовизначення суб'єкта господарювання. Розробка стратегій на сучасному підприємстві дає йому змогу вижити на ринку та перемагати у конкурентній боротьбі.

Ефективність діяльності підприємства в умовах господарювання обумовлюється, насамперед, обґрунтованим вибором та формуванням його стратегії. Стратегія є фундаментальним елементом стратегічного управління підприємством. З метою досягнення безперервного зростання обсягів діяльності підприємство повинно формувати власну стратегію розвитку. Відповідно правильно визначена стратегія та висока якість її виконання на кожному рівні та етапі підприємства забезпечить його прибутковість та майбутній економічний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарафонов О. І. Конкурентна стратегія: сутність та особливості формування на підприємствах легкої промисловості. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2015. № 18 (7). С. 16-20.
2. Гордієнко П. Л., Дідковська Л. Г., Яшкіна Н. В. Стратегічний аналіз. Київ: Алерта, 2011. 520 с.
3. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства: Сучасний стан та напрямки розвитку: монографія: Київ: КНЕУ, 2001. 227 с.
4. Решетило В. П. Національна економіка: навч. посіб. Харків: ХНАМГ. 2009. 386 с.